

SELANİK'TE SELA SESİ

Mübadelenin Son Tanıkları Anlatıyor

İSKENDER ÖZSOY



SELANİK'TE SELA SESİ İSKENDER ÖZSOY

SELANİK'TE SELA SESİ

Mübadelenin Son Tanıkları Anlatıyor

İSKENDER ÖZSOY



BAĞLAM

Bağlam Yayınları 393
Mübadele Kitapları-4
ISBN 978-605-5809-87-4

İskender Özsoy
Selanik'te Sela Sesi
Mübadelenin Son Tanıkları Anlatıyor

© İskender Özsoy
© Bağlam Yayıncılık

Birinci Basım: Ocak 2014

Kitap ve Sayfa Düzeni: Canan Suner
Kapak fotoğrafı: Yaman ayrılıkların kenti Selanik'te Akçe Mescit Camii ve
Beyaz Kule. (Fotoğraf, Παλιές φωτογραφίες της Θεσσαλονίκης facebook
grubundan alınmıştır.)
Arka kapak fotoğrafı: Esat Ergelen

Baskı: Kayhan Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi C Blok No: 244
Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 11081
Matbaa Sertifika Numarası: 12156

BAĞLAM YAYINCILIK Ankara Cad. 9/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul

Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27

Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

*Bana harf değil
harfleri öğreten
"Usta"m*

*AHMET GÜNER ELGİN'e
saygı ve şükranla.*

İÇİNDEKİLER

Akıp giden hayatın peşinde	9
Birer kupa ayran içip döndüler	13
Selanik'te sela sesi	15
Yüreğinde hasret var	18
Keşke orada olsalardı	21
Bir hayal gibi	23
Selanik'i hüznle anıyor	24
Sabetaycı değil, Sabetayist Müslüman	30
Yunanistan diye bir yere kaldırıldılar	34
"Hey Allah'tan korkmaz ... "	38
Preveze hep hayalinde	41
Aklının yarısı Yanya'da kaldı	45
Yanya'dan dost ses	50
Ayrılık ölümden beter	55
Memlekette ne güzel evleri vardı	59
Dönüş'ün dönüş özlemi	61
Uçana'da hüzn ve mutluluk	64
Dönüş kaldırılan kadehler	68
Hambi Ağa'nın zor yılları	73
Mübadil cefa çekendir	75
Yeni cumhuriyete yolculuk	78
Tuzla'nın özlemiyle yaşadılar	82
Çocukluk ülkesine özlem	85

Bafra'dan Pire'ye ölüm hattı.....	86
Üst üste dram.....	90
Hep baskı, hep korku	92
"Memleket" özlemiyle ölecek.....	96
Kismet olursa gidecek.....	98
Kemal, onları da kurtaracaktı	100
Vah sirka ağaçlarına.....	108
Şamdanlar yanıyordu ayrılıklara	114
Türkiye'de akrabaları var.....	120
Ha Avraam, ha İbrahim	122
Düzen bozulunca	123
Kemal Paşa'ya teşekkür	124
Bez bebeğiyle geldi	127
Bir avuç toprak	129
Artık ölebilirdi	131
Onları cehenneme yolculuktu	133
Karaferye'de son ezan	136
Mübadelenin hüznü gemileri	139
Mübadelenin gazi gemisi Ümid	145
Girit kokulu mektuplar	148
Satırlardaki mübadele dramı	151
Duygu da ortak, türkü de	153
Kavala'da dostluk türküleri	159
İstanbul'dan yol bağladık	163
Sarıyer'den Sarıyar'a.....	170

Akıp giden hayatın peşinde*

Oturmuş dalları evinin balkonuna kadar uzanan ulu çınarın altına, gönül gözüyle akıp giden hayatını seyrediyor.

Yıllardır görmüyor.

Biraz ihmal, biraz kadere teslimiyet; gözlerini kaybetmiş.

Ama ne gam.

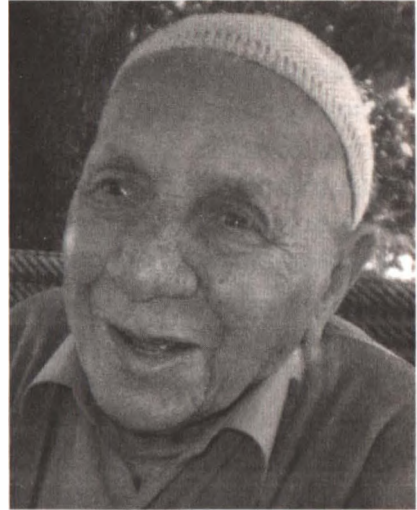
Gönül gözüyle görüyor ya.

O, hayata 1913 yılında Grebene'nin dağ köylerinden Toriştâ'da (Pondini) afili bir selam çakan Hakkı Akın^{..}, Skarkaley Ailesi'nden rençper Abidin'in oğlu Hakkı Akın.

Akın'ın doğduğu 70-80 hanelik Toriştâ, Grebene'ye yaklaşık 40 kilometre mesafede bir Türk köyüymüş.

Kışları çok soğuk geçen köyün tanınmış kişilerinden biri 1906 yılında çalışmak için gittiği Amerika'dan döndüğünde muhtar seçilen Kâzım (Özerkaya) Bey'miş. Köyün tek bakkalını da işleten Kâzım Özerkaya 1949 yılında Mursalı'da ölmüş.

Hakkı Akın'ın, "Köy hayatı ne olacak. Hayatımız tarlaya gitmekle, davar gütmekle geçiyordu." diye özetlediği günlerine benimle birlikte



Hakkı Akın

* Bu kitaptaki röportajlar 2007 ile 2013 yılları arasında çeşitli gazetelerde yayımlandı.

^{..} Hakkı Akın 18 Mayıs 2012 tarihinde öldü.

çıktığı sohbet yolculuğunda zaman zaman akıp giden hayatının peşinde koştuğunu fark ettim.

O da fark etti.

O anlarda Akın gönül gözüyle ağlıyor, gözyaşlarını mübadele öksüzü yüreğine akıtıyordu.

İş yok, para yok

Isparta'nın mübadil mahallesi Emre Mahallesi'ndeki son birinci kuşak Patriyot olan Akın Rumlardan kalan bir evde oturuyor.

Hakkı Akın'ın hayatı yoklular içinde geçen zorlu bir hayat.

Aile büyük vurgun yemiş ata topraklarından ayrıldıktan sonra.

Uzun söze ne gerek.

Şimdi susma ve Hakkı Akın'ı dinleme zamanıdır:

"Torişta geçim imkânları dar olan bir köydü. O yüzden köyden bazı kişiler Amerika'ya çalışmaya gitmiş. Babam rençperlik yaparak geçindiriyordu ailemizi. Beş altı yaşlarındaydım köyde zelzele oldu. Babamla eşek sırtında Grebene'ye pazara giderdik. Bir gün Türkiye'den, galiba Karadeniz vilayetlerinden, Türkçe konuşan Rumlar geldi köye. Türkçeleri Lazcaya benziyordu biraz. Gâvurlar açlıktan olsa gerek, bir gün annemin pişirmeye uğraştığı böreği daha çiğken çalmışlardı. Yola çıkmak için hazırlıklarımız pek fazla sürmedi. Köy ahalisiyle birlikte kimimiz beygirle, at arabalarıyla; kimimiz de yürüyerek yola çıktık. Düşe kalka, dağ bayır aşşa aşşa önce Grebene'ye, oradan da Yunan askerlerinin korumasında Selanik'e gittik. Selanik'te bindiğimiz Gülcemal gemisi bizi doğru İzmir'e götürdü. İzmir'de bir müddet kaldık, ama şimdi hatırlamıyorum ne kadar kaldığımızı. İzmir'den trenle Kuleönü'ne, oradan da Isparta merkeze geldik, Tahtacı Mahallesi'nde bir eve yerleştik. Ancak büyüklelerimiz beğenmeyip tarla takka isteyince bizi Antalya Korkuteli'nin Köseler köyüne gönderdiler. 1924'ün yaz aylarıydı. Köyde su yoktu. Pislikten kolera salgını çıktı. Ölen ölene. Mezarlığa

gidip ölenleri gömüyoruz, dönüyoruz bakıyoruz yeni ölenler olmuş. O salgında annem, babam ve iki kardeşim öldü. Köseler koca bir mezarlık oldu. Kaldık kız kardeşimle bir başımıza. Bir de amcam kurtuldu salgından. Elde yok, avuçta yok. Köseleler'den kaçmaya karar verdik. Amcam bir araba tuttu. Isparta'ya döndük."

Kolera salgınından kurtulup Köseleleri terk eden Hakkı Bey ve kardeşini Isparta yıllarında iki yeni sorun beklemektedir:

Uyum ve dil sorunu.

Ana dilleri Rumca olduğu için Türkçe konuşmakta zorlanan iki kardeşin sıkıntılarına bir de Isparta'nın yerli nüfusundan kaynaklanan bazı sıkıntılar eklenince epeyce zor günler geçirmişler.

Parasızlık da işin cabası.

Gitseydi iyi olurdu

Gelin dönelim yeniden Hakkı Akın'ın anlattıklarına:

"Geldik Isparta'ya. Herkesi bir kahvenin önünde toplayıp kayıtlarımızı yaptılar. Sonra bir bağ ve alt katı ahır olan bir göz oda ev verdiler. Evimiz oldu ama nasıl geçineceğiz? Ben küçük bir çocuk, kardeşim daha küçük. Amcam işsiz. Yokluk zamanı. Üstelik Türkçe de bilmiyoruz. Derdimizi anlatamadık kimselere. Öyle gün oldu ki komşulardan karnımızı doyurmak için ekmek istemek zorunda kaldık. Aradan zaman geçti. Kardeşim yerli nüfustan, urgan çeken bir kadının yanında çalışmaya başladı. O kadının kocasının kahvesi vardı. Ben de kahvede müşterilere Rumca "nero nero" diye bağırarak su dağıttım. İki kardeş öyle öyle para kazanmaya başladık. Daha sonra mahallede bir sene dana güttüm. Ardından bir kaç yerde garsonluk yaptım. Sonra askerlik çağı geldi. İki sene İzmir Gaziemir'de askerlik yaptım. Köyüme döndüm evlendim, kardeşimi de evlendirdim. Alaman Harbi'nde bir daha askere çağırıldılar. O zaman da bir yıl Merzi-

fon'da askerlik yaptım. Sonra Sümerbank'a girdim ve oradan emekli oldum."

Yorulmuştu.

"Bitsin artık." der gibi yüzüme baktı.

Sonra birden "Dur bitmedi. Atatürk"ü anlatacağım." dedi.

Ve hayatında çok önemli yeri olan o günü, Mustafa Kemal'i gördüğü o günü anlattı:

"1930 yılıydı. Atatürk Isparta'ya geldi. Mart ayındaydık. Günü şimdi tam olarak hatırlamıyorum." Ama martın başlarında olduğundan eminim. Öğleye doğru geldi. Heyecanla karşıladık onu. Atatürk o gün hem askeriye de konuştu, hem de valilikte. O günü hiç unutamıyorum."

Atatürk'ün anlatırken yorgunluğu kalmamıştı Hakkı Bey'in.

O nedenle o son soruyu, "Doğduğun yeri özlüyor musun? Oraya gider misin? Sorusunu gönül rahatlığıyla sordum.

İşte cevabı:

"Gitseydik köyümüze, görseydik köyümüzü iyi olurdu. Hayatımız akıp gitti. Gidemedik işte. Köyümüz her şeye rağmen iyiydi. Ne olurdu ben de zamanında gitseydim de doğduğum evi bulabilseydim. Tıpkı şimdi oturduğum eve gelen Rum sahipleri gibi. Şimdi gitsem mesela, gözümle değil ama hiç olmazsa kalbimle görürdüm memleketimi..."

Birer kupa ayran içip döndüler

İsparta'daki birinci kuşak Grebeneli Patriyotlardan bir diğeri de Gülcü Mahallesi'nde oturan 1911 doğumlu Remizoğlu Ragıp Güceç. O da Toriştâ doğumlu ve onun da ana dili Rumca.

Güceç'e göre bereketli toprakları, bol suyu varmış köyünün. Yılda iki defa ürün alınırmış. Mısır, arpa, acur ekilirmiş.

Anlattıklarına gelince:

"Babam Mustafa rençperdi. Annemin adı Fatma. Üç erkek, bir kız dört kardeşlik. Ablam çocuğu olmayan amcama evlatlık olarak verilmişti. Elbette cami vardı köyümüzde. Cumaları hoca toplar çocukları namaza götürdü. Caminin inşaatına Amerika'ya çalışmaya gidip zengin olan köylülerimiz çok para yardımı yapmış zamanında. Cuma günleri pazar da kurulurdu.

Köyümüze çeteciler giremedi. Toriştâ'yı bir Türk çeteci koruyordu. Küçükken zelzele olmuştu. Hatırlıyorum. Ama köy zarar görmemişti. Köye haftada bir cuma günleri katır sırtında postacı gelirdi. Heybesinde gazeteler de olurdu. Büyüklümüz mübadele olacağını postacının getirdiği o gazeteden okudu,



Ragıp Güceç

* Ragıp Güceç 22 Ağustos 2009 tarihinde öldü.

öğrendi. Haberi okuyunca aralarında dayım ve dedemin de olduğu büyük adamlar toplandı bir odada, ne yapmaları lazım geldiğini konuştular. 'Ne olacak, gideriz Krifçe'ye (Kivotos) bakalım ne olacak bekleriz, sonra döneriz köye.' kararını aldılar. Köyden 90 kişi gittik Krifçe'ye. Dolandık durduk, birer kupa ayran içtik, geri döndük. Meğer işin aslı öyle değilmiş. Elin köyü istemedi bizi. Onlar da kendi derdine düşmüş. Döndükten sonra Torşıta'da üç ay kadar Türkiye'ye gitmek için yola çıkmayı bekledik. 1924'ün mart ayıydı yola çıktığımızda. Köyden Selanik'e kâh yürüyerek, kâh at arabalarına binerek gittik. Biraz bekledikten sonra gemiye bindik. Gemi İzmir'e götürdü bizi. İzmir'de asker kazan kaynatmıştı. Onların verdikleri yemekle karnımızı doyurduk. İzmir'den Antalya Korkuteli'nin Köseler köyüne gittik. Orada kolera salgını başladı. Çoluk çocuk kırıldı salgından. Zor kaçtık. Kendi imkânlarımızla Isparta'ya geldik. Aradan bunca sene geçti ama köyümü görmek istemem mi sanıyorsun. Rüyada görüyorum. Hep tarlaya gidiyorum. Köyümün, tarlamızın taşını, toprağını, kuşunu özlüyorum. Isparta da memleket mi canım. Burada tarla yok, toprak yok. Neresini seveyim Isparta'nın?"

Selanik'te sela sesi

Kara yazılar daha pek küçükken yazılmıştı hayatının ak sayfalarına, silinmesi çok uzun yıllar aldı.

Neredeyse bir ömür.

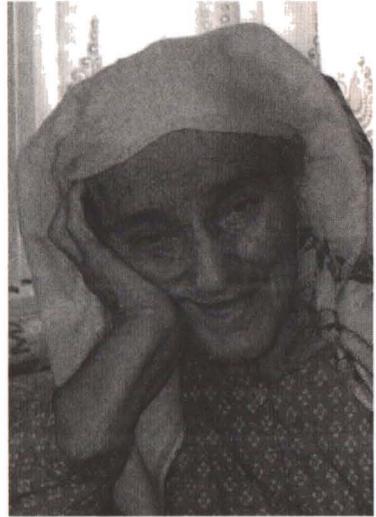
1916 yılında Grebene'nin Subino (Kökinia) köyünde doğan Pa-teyler Sülalesi'nden Mevliye Tümay'ın da mübadil hayatı kendi iradesinin dışında yazılmıştı.

Onun hayatı da yüz binlerin hayatı gibi mübadele dramına, acıya, özleme, yokluğa ve yoksulluğa tanıklıktı.

Onun içindir yeni yurdundaki ilk yıllarında bir köşeye çekilip yaşın yaşın ağlaması.

Mübadele insanların yaşadıklarının tanıklarından Mevliye Tümay, Subino'da başlayıp Aydın'da devam eden hayatını zaman zaman ana dilinden şarkılar, türküler söyleyerek anlattı:

"Annemin adı Zeliha, çiftçilik yapan babamın adı Kerim. Beş kardeşlik. Köyümüz 30-40 hanelik bir köydü. Türk Rum karışık. Hatırlarım, suni bir göl vardı evimizin yakınında. Subino'da iki bakkal vardı. Birinin adı Hayrullah, diğersinin adı Murat'tı. Bu iki bakkaldan başka esnaf yoktu. Evin zaruri ihtiyaçlarını o bakkallardan alıyorduk. Kayrak oyunu oynardık çocukken memlekette. Yere çizgiler çizer, taşları o çizgilerin üstünde dolaşırdık. Köyde çiftçilik, hayvancılık yapıyor;



Mevliye Tümay

* Mevliye Tümay 2 Kasım 2007 tarihinde öldü.

kavun karpuz yetiştiriliyordu. Kadınlar da evde şayak, bez, kilim dokurdu. Satmak için değil ama. Giymek için, evin ihtiyaçları için. Subino'da erkekler şayak pantolon; kadınlar çarşaf giyer, peçe takardı. Kızlar 12 yaşında çarşafa girerdi memlekette. Bizim ana dilimiz Rumca. Evde hep Rumca konuşulurdu. Bazı erkekler biraz Türkçe bilirdi."

Mevliye Hanım mübadele olacağını köye gelen iki "büyük adam"dan öğrenmiş. Tümay, "O iki adamdan birine Paşababa diyorduk. Paşababa bizimle İzmir'e kadar geldi." diye konuştu.

Subino'da bir yıl kadar Balıkesir ve İzmir'den gelen Türkçe konuşan Rumlarla yaşayan Mevliye Tümay, doğduğu köyden Aydın'a uzanan yolculuk hakkında şunları söyledi:

"Mallarımızı heyete yazdırdık, elimize birer kâğıt verdiler. 'Bu kâğıtlara göre Türkiye'de mal alacaksınız.' dediler. Ama nerede? Hayvanlarımızı damgaladılar satmayalım diye. 1924 yılının mart ayıydı yola çıktığımızda. Yatak yorgan, bir iki sandık kap kaçak alabildik ancak yanımıza. Köyden bir sarı otobüse doluştuk üç beş aile, önce Yangov'a (Mesopotamo), oradan da Selanik'e gittik. Selanik'te bir gece çadırlarda kaldık. Çadırda beklerken ekmek dağıttılar. Ama ne ekmektir. Mis gibi kokuyordu, Tadî hâlâ damağımdadır. Bir de gece yarısı bir ezan sesi duydum. Belki de bana öyle gelmiştir. Selamız okunuyor zannettim, ağladım. Sabah oldu gemiye bindik. Galiba iki bacalı bir gemiydi. Yola çıktık. Bir kadın ölmüş dediler. Kadının cesedini denize attılar. Gördüm, elleri kınalıydı kadının. Rahat sayılabilecek bir yolculuktan sonra iki gecede İzmir'e geldik. Karaya ayak bastığımızda bize hemen yemek verdiler. O gün deve kesmişler, etiyle kuru fasulye yapmışlar. Kocaman kocaman kazanlar kaynıyordu. Aileler öbek öbek oturup kendilerine sofrası kurdu. Deve etli kuru fasulyeyle karnımızı bir güzel doyurduk. İki gece kaldık İzmir'de. Sonra trenle Nazilliye gittik. Bir yıl Nazilli'de oturduktan sonra Yenipazar'a göçtük. Yenipazar'daki Rum evleri bize yetmedi. Onun için bir yıl kadar cami odalarında devletin bizim için yaptırdığı evlerin bitmesini bekledik."

Görünmeyen Baskı

Mevliye Tümay'ı Yenipazar'da yeni zorluklar bekliyordu.

Aile Yunan baskısından kurtulmuştu ama Yenipazar'daki yerli nüfusun görünmeyen baskısı üzerlerindeydi.

"Yerliler, 'Ayy... Macırlar geldi. Bunlar Patriyot. Bunlar neden Rumca konuşuyor?' diye bizi küçümsedi uzun yıllar. Hor gördüler. Evet, bizim ana dilimiz Rumcaydı ama dinimiz birdi. Biz oralarda dilimizi verdik ama dinimizi, asla. Ben de mektepte Türkçe bilmediğim için çok zorluk çektim ilk başlarda. Arkadaşlarım kitap okuyordu, ben okuyamıyordum. Sınıf arkadaşlarım alay etti. Çok gücüme gidiyordu. Ama sonra Türkçeyi bir güzel öğrenip onları geçtim. En güzel şiirleri ben okudum. Bir tanesi Atatürk için yazılmıştı o şiirlerin. Şiirin bir yerinde şair şöyle demiş: 'Bir benzeri daha yaratılmadı/Dünyada bir tane Kemalimiz.' Yerlilerin hor görmeleri epeyce devam etti. Bizi tanıdıktan sonra kızlarımıza talip oldular. Ama ben üç kızımı da yerlilere vermedim. Damatlarımın üçü de mübadil. Artık bizi Patriyot diye küçümsemiyorlar. Belki de ben alıştım. Patriyot olmak beni rahatsız etmiyor."

Subino'da varlıklı sayılabilecek bir aile olan Mevliye Hanım'ın ailesi burada çok zorluk çekmiş.

Tümay o günlerden şöyle söz etti.

"Buraya geldik, elde avuçta yok. Büyüklerimiz onun bunun yanında yevmiyeyle ırgatlık yaptı. Biz burada çok sıkıntılar çektik, evladım çok. Memleketten kapı komşum, çocukluk arkadaşım olan eşim Çıkaneyler'den Ramazan, Yenipazar'da 40 yıl tuğlacılık yaptı. Eşim para kazanmaya başladıktan sonra düzlüğe çıkabildik, rahata erdik. Burada ne mal edindiysen kendi çabamızla edindik."

Pateyler'den Mevliye Tümay artık Aydın'da yaşıyor. O mübadelelerin tanıklarından biri olarak yaşadıklarını gelecek kuşaklara aktardı.

Evinde çocukları, damatları ve torunları arasında huzurlu günler geçiriyor. Ama şu "memleket" hasreti olmasa.

Tümay'ın son sözü o konuda.

"Burası iyi. Alıştık da. Şimdi zaman zaman doğduğum yer aklıma geliyor, içim bir tuhaf oluyor."

Yüreğinde hasret var

Aydın'ın Mursallı beldesindeki birinci kuşak mübadillerin en yaşlısı 1909 yılında Grebene'nin Duvruniştâ (Klimataki) köyünde doğan Saliha Göltoplar. Ana dili Rumca olan Göltoplar hemen hemen hiç Türkçe bilmiyor. Kendisiyle torunu Özmen Göltoplar ve akrabası Safiye Akçanal'ın yardımıyla konuştum.

Saliha Hanım şunları anlattı:

"Köyümüz Türk ve Rum karışık bir köydü. Nispet yarı yarıydı. Mahallelerimiz ayrı ayrıydı. Bakkallar Rum'du köyde. Onlardan alışveriş yapıyorduk. Buraya gelene kadar herkes kendi âleminde yaşadı. Amcamla evlerimiz yan yanaydı. Küçük-tüm, annem Hasibe öldü. O günlerde çok ağladım. Arkadaşlarım

'Ağlama helva yiyeceğiz.' diye güya beni teselli ediyordu. Anam ölünce babam analığım Zekiye'yle evlendi. Babamın analığımdan da bir çocuğu oldu. Biliyor musun sen, babam Yunus'u civar köylerden gelen çeteci Rumlar öldürdü. Bir gün köyün erkeklerini camiye toplamıştı o Rumlar. İşkence ettiler. Babam da o işkenceye dayanamayarak öldü. Çevre köylerde akrabalarımız vardı. O köylere giderdik ailece. Arada bir festival olurdu, o zaman şenlenirdi ortalık. Komşu köy Çurhli'den



Saliha Göltoplar

* Saliha Göltoplar 8 Kasım 2010 tarihinde öldü.

(Agh. Georgios) köyümüze Rumlar gelirdi. Fistan giyerdi, ponponlu ayakkabı giyerdi Rum erkekleri. Ayrıca zil takar oynarlardı. Türk erkekleri pantolon ve ceket giyerdi. Önceleri fesliy-diler, sonradan şapka taktılar. Kadınlar da ferace takardı. Düğünler şenlikli olurdu köyde. Atlarla gelin almaya gidilirdi. Bir hafta sürerdi düğünler. Davullar çalınır, ziyafetler verilirdi. Kadınlar, kızlar yüzlerine pudra sürer, kaşlarını kömürle boyardı. Gelinler tellerle süslenirdi. Geline kına da yakılırdı. Kına yakılırken memlekette de türküler söylenirdi. Kına yakmaya sadece kadınlar katılır, damat giremezdi gelinin yanına. Damat gelini ancak gerdekte görürdü. Memleketten ayrılacağımıza yakın



Saliha Gültoplar'ın Mursallı'daki mezarı. Mezarı, Selanik Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Thomas Sawidis yaptırmış. (Fotoğraf: Fikret Özer)

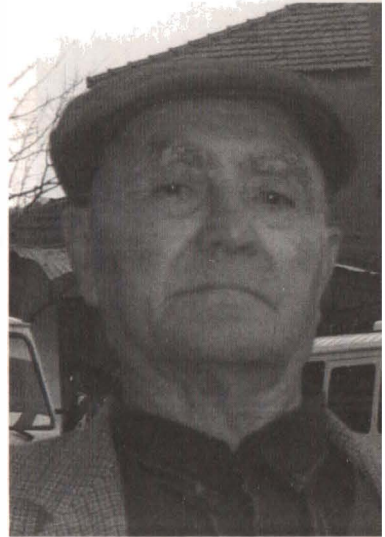
Türkiye'den Rumlar geldi. Akrabaların evlerinde toplandık hep. Evlerimizi onlara verdik. Türkiye'den gelenler Türkçe de biliyorlardı. Ama onlarla konuşmadık, komşuluk yapmadık. Anlaşamıyorduk. Pek iyi insanlar değildi. Yola çıkarken Duvruniştâ'nın yerli Rumlar arkamızdan, 'Bizi bırakıp nereye gidiyorsunuz. Bu pis insanlarla biz nasıl anlaşacağız.' diye ağladı. Ana yok, baba yok. Analığım Zekiye ve kardeşimle düştük yollara. Kafiley-le Yangov'a gittik. Bizi bir ahıra koydular, keçilerin koyunların arasında bir hafta bekledik. Sonra Türkiye'ye geldik. Ama nasıl geldik, hangi yolla geldik bak şimdi onu hatırlamıyorum işte. Türkiye'ye geldik, bir sene Isparta Eğirdir'de bir handa oturduk. Oradan Gönen'e geçtik. Gönen'de de bir sene oturduktan sonra tekrar Isparta'ya döndük. Isparta'da herkesi dağıttılar. Benim Mursallı'ya gelişim şöyle oldu. Burada dayım vardı. Hastalanınca ona bakmak için yanına çağırdılar. Bir daha Isparta'ya dönmedim. Köyümden çok şeyi hatırlıyorum. Yüreğimde hasreti de var. Ama artık Türkiye'deyim."

Keşke orada olsalardı

1918 yılında Grebene'nin Dobratovo (Vatolakos) köyünde doğan Bahri Fenni toprak zengini Sadettin Bey'in oğlu.

Dobratovo'nun Türk ve Rumların iç içe yaşadığı bir köy olduğunu söyleyen Fenni şunları anlattı:

"Üç katlıydı evimiz. Annem Huriye Gublar'dan (Mirsina) gelin gelmiş. Çok büyük arazilerimiz vardı köyde. Babam bu arazilerin 40-50 dönümünde çiftçilik yapıyor, gerisini yerli Rumlara yarıcı olarak veriyordu. Babam köyümüzün zenginlerinden sayılırdı. Babasının tek çocuğuydu. Babasından bütün mallar ona kalmış. Yani toprak zengini. Yanımızda Rumlar çalışıyordu. Rumlardan arkadaşlarım da vardı. Bizi seviyor, sayıyorlardı. Gelirken malımızı mülkümüzü Rumlara bıraktık, yanımıza bir şey almadık. Mallarımızı sattırmadılar. Dobratovo' dan kamyonlarla Selanik'e gittik. Selanik'ten İzmir'e çıktık. Oradan da Burdur'a gittik. Bir iki ay kaldık Burdur'da. Burdur'da babam ölünce bizden önce Mursallı'ya yerleşen dayılarım yanına aldı. Buraya geldiğimizde yerli nüfus olarak sadece Arnavutlar vardı. Mursallı'nın çevresindeki köylerde yaşayanlar 20 yıl öncesine kadar hor görüyordu bizi. Bize gâvur gözüyle bakıyorlardı. Elbette hatırlıyorum köyümü. Ama çare yok artık burada yaşayacağız. Çocuklarım, torunlarım da burada yaşayacak. Ama



Bahri Fenni

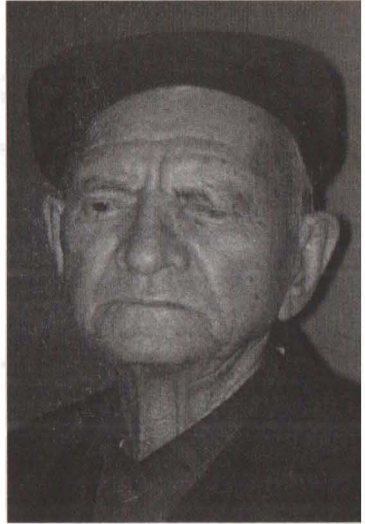
babam sağ olsaydı belki hep beraber dönerdik. O olmadığı için önemli değil. Buraya geldik çok zor şartlar altında yaşadık. Çok zahmetler çektik, sıkıntılar çektik. Çok çalıştık anca bu duruma gelebildik. Memlekette malımız mülkümüz daha çoktu, hayatımız daha iyiydi. Keşke orada olsaydık. İhtiyarlar bir gün geri dönme umuduyla yaşadı yıllarca ve hasret kalplerinde öldü Mursallı'da. Her şeye rağmen keşke eski memlekette olsaydık."

Bir hayal gibi

Şilimeyler'den Süleyman Tali^{*} de ana dili Rumca olan Grebene mübadili bir Patriyot. 1921 yılında Grebene'nin Gublar (Mirsina) köyünde doğmuş. Onun mübadeleye tanıklığı daha çok babasından ve dedesinden dinledikleriyle sınırlı.

Anlattıklarına gelince:

"Babam ve dedemden duyduğuma göre Gublar büyükçe bir Türk köyüymüş. Köy halkı küçükbaş hayvan yetiştirmiş. Kış gelince bir koyun, keçi kesilir, eti duvara asılır hiç bozulmadan bahara kadar dururmuş. İhtiyaç olunca kesilir yenilirmiş. Türk köyü olduğu için sıkıntı çekmemiş büyüklerimiz. 1924 yılının mart ayında buraya gelmişiz. Selanik'ten vapura binişimizi ve vapurun içini rüya gibi hayal meyal hatırlıyorum. Selanik'ten İzmir'e, oradan da Burdur'a gittik. Burdur'da köylülerimizde Behzat Hoca 'Buranın toprakları kıraç, verimli yerlere gitmeliyiz.' diyerek Ankara'ya gitti, işi halletti. Bizi önce İncirlioğlu'ya, sonra Mursallı'ya kaldırdılar. Burada verimli topraklar vardı. Dağı, ovası, inciri, yağı vardı. Ailemize Gublar'da bıraktığımız mallara karşılık burada dokuz dönüm incir bahçesi, zeytinlik ve ev verdiler."



Süleyman Tali

^{*} Süleyman Tali 12 Haziran 2009 tarihinde öldü.

Selanik'i hüznle anıyor

Altısına yaklaşıyordu yaşı ama daha o yaşta mapushane görmüştü. Mapushanede yata yata yanları çürümemişti belki ama görmüştü işte mapushaneyi.

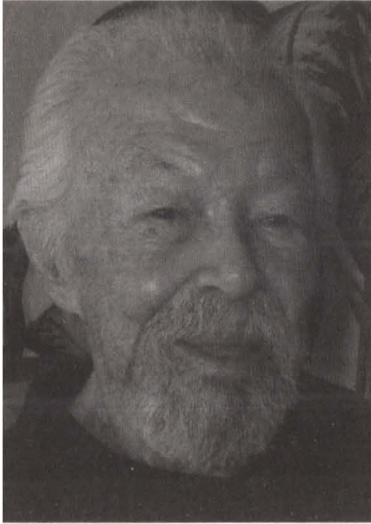
Hayatı görmüştü.

Babası gündüzleri işinde gücünde demiryolcu Süleyman Bey, geceleri silah kuşanan çete reisi Arnavut Süleyman Bey'di.

Mübadeleye yakın günlerde yakalanmış ve Yedikule zindanına hapsedilmişti.

İşte Refik Tezgider mapushaneyi o günlerde görmüştü, babasını ziyarete götürüldüğünde. Hatta bazı ziyaret günlerinde babasının yanında bile gecelemişti.

Hayatı görmüştü o gecelerde küçük Refik.



Refik Tezgider

Bir de babasına yardım eden, kendisine kol kanat geren "Yankesici Selahattin'i tanımişti.

Onun hayatı bir dram.

Baba mapushanede, kucağında yavrusu ölen anneden haber yok. Öldü mü, yaşıyor mu, Selanik'te mi bilinmiyor.

Kendisi, iki yetişkin kızı olan bir Rum anneye evlatlık verilmek üzere.

Selanik mahşer yeri; her cad-desinde, her sokağında dramlar yaşanıyor küçük Refik'in de tanık olduğu dramlar gibi.

1919 yılında Selanik kent merkezinde doğan Refik Tezgider'in babası 15 yaşında Selanik-Üsküp hattında çalışan trenlerde ateşçilikle hayata atılan Priştina doğumlu Süleyman Tezgider.

Annesi Nigâr Hanım, Kumbaracı Ailesi'nin kızı ve Üsküp doğumlu. Refik Bey, anne ve babasının ailelerinin neden Selanik'e geldiklerini ve nasıl tanışıp evlendiklerini bilmiyor.

Onun bilip hatırladığı sadece dram.

İmam ihbar etmiş

Refik Tezgider hayatı, babası oturdukları lojmandan "su"dan bir sebeple, lafın gelişi değil gerçekten sudan bir sebeple, lojmanın su deposuna gaz yağı karıştırmakla suçlanıp çıkarıldıktan sonra taşındıkları deniz gören evlerinde tanımaya başlamış. Köşe başında, iki sokağa cephesi olan evden kademe kademe deniz kenarına iniliyormuş. Evin bir tarafı çınar ağaçları olan bir meydana, diğer tarafı da Rum evlerine bakıyormuş.

Tezgider anlatıyor:

"Bir fırıncı vardı sokağımızda. Niko Amca. Çok iyi insandı. Öyle böyle değil. Bize çok yardımı dokunduydu. Biz o hengâmede sokağa çıkamıyorduk. Babam işten gelir yemeğini yedikten sonra biraz dinlenir, kalkar meşin ceketini giyer, silahlarını kuşanır, kalpağını takar evin penceresinden atlar giderdi. Ama nereye giderdi, bilmezdim. Çok sonra öğrendim. Meğer babam çetecilik yapmış geceleri. Çocukluğumda Selanik'te bütün evler bahçelerinden birbirine bağlıydı. Komşularımızdan birinin Adı Zehra'ydı. Zehra Abla annemle arkadaşlık ederdi. Rumlar akşam olunca ellerinde meşalelerle dolaşır, bağırıp çağırırlardı. Babam korkmamamızı söylüyordu ama aslında o da endişeliydi. Bir gece babam evden çıktı, bir türlü dönmedi. Anneme soruyorum, 'Baban köylere gezmeye gitti.' diyor. Sabaha karşıydı babam gizlice eve girdi. Anneme neler olduğunu soruyorum, 'Seni ilgilendirmez deyip.' geçiyor. Daha sonra babamın anneme

anlattıklarını duydum. Bir köye gitmişler. İmamdan yumurta ve somun istemiş babam. İmam eve girmiş ama aradan epeyce zaman geçtiği halde dönmemiş. Babam, imamın kendilerini ihbar ettiğini anlamış ve kaçıp bir sazlığa saklanmışlar. Yunan jandarmaları peşlerine düşmüş ama bulamamış. Jandarmalar gidince de sazlıktan kaçmışlar. Bir gece de Rum jandarması eve geldi. Uyuyan babamı tokatlayarak uyandırdılar ve alıp götürdüler. 15 gün sonra zembilin içinde kanlı çamaşırları geldi babamın. Annem onları görünce düştü bayıldı.”

Dram dram üstüne

Eve Süleyman Bey'in kanlı giysileri gelmiş ama ya kendisi?

Ondan haber yoktur ama Refik Tezgider'in anlatacakları vardır.

“Jandarmalar babamı köylere götürmüşler hep. Köylülere tanıyıp, tanımadıklarını sormuşlar. Arnavut Süleyman Bey geceleri takma sakallı dolaştığı için kimse tanımamış. Sadece ihbar eden imam tanımış. Bunun üzerine babamı zindana atmışlar. Babam mahpusta yatarken Selanik'te tifo salgını çıktı. Tifo olan kız kardeşim Macide hastaneden dönerken annemin kucağında öldü. Asıl büyük felaket kardeşimin ölümüyle başladı. Annem hastanede kendisinin de tifoya yakalandığını öğrenmiş. Halbuki o gün beraber babamı ziyarete gidecektik. Bana 'Sen git, ben de hastalandım.' dedi. Zehra Abla beni babama götürdü. Gardiyanlar acıdığı için babamla görüştürdüler. O gece annem fenalaştı. Fırınıcı Niko Amca ve Zehra Abla annemi hastaneye götürdü. Gece Niko Amca'nın evinde kaldım. Ertesi gün annem gelmedi. Aradan üç gün geçti yine yok. Öldü zannediyorum. Niko Amca beni tekrar hapishaneye götürdü. Babama annemin öldüğünü söyledim. Meğer annem hastalanınca Zehra Abla'yla bindirmişler bir gemiye İzmir'e göndermişler. O günlerde mübadele de başlamış. Hapishanede Kızılay heyetleri var. Bir Türk doktor benimle ilgilendi. Bu çocuğu İstanbul'a gönderelim,

Darüşşafaka'da okusun dedi. Ama babam izin vermedi. Ben babamla geceleri de hapishanede kalıyorum. Üst koğuşta bir Selahattin Amca vardı. Yankesicilikten yatıyordu. Bana yankesicilik öğretiyordu şakacıktan. Bu arada başka bir doktor beni babamın yanından alarak iki kızı olan Marika adındaki Rum kadının evine götürdü. Meğer doktor kadınla metres hayatı yaşıyormuş. Kadın beni yıkadı pakladı, yeni elbiseler alıp giydirdi. Beni sahiplendi. Bir başka gün yine beni giydirdi, kiliseye götürdü. Vaftiz oldum. Adımı da Yorgo yaptılar. 'Niye?' diye sorunca 'Artık burada kalacaksın.' dediler. Korktum ağladım."

İki kardeşin buluşması

Refik Bey o gün korkmuş, ağlamış ama, ne yapsındı?

Acıyla akıp geçen günlerden bir gün babasının mapushane arkadaşı "Yankesici Selahattin"i görmüş sokakta.

Meğer o da Refik'i ararmış.

"Selahattin Amca'yla babama gittik. Zindana değil, mahkemeye. Babamın duruşması varmış. Saatler saatleri kovaladı. Ve babamın sesini duydum. 'Zito Venizelos...' diye bağıırıyordu. O duruşmada babam beraat etmiş. Bir sevinç, bir sevinç. Tuttum babamın elini, doğru Marika'ya gittik. Babam 'Ver oğlumu Türkiye'ye gideceğiz.' dedi ama kadın vermek istemedi. 'Kim verdiyse Yorgo'yu o alsın.' diye ısrar etti. Sonunda karakola gittik. Karakol kumandanı bana kimi istediğimi sordu, babamı istedim. Kadın çaresiz razı oldu. Ama bir gece daha kendisiyle kalmamı babamdan rica etti. O gece Marika beni sabah kadar koynunda yatırdı, başımı okşadı; bir anne şefkatiyle öpüp kokladı. Erkek çocuğa özlem miydi bu davranışı, kim bilir? Ertesi sabah babamla buluşup limana gittik. Marika da geldi bizi uğurlamaya. 1924 yılının çok sıcak bir yaz günüydü. Ben babamın kucağında, gemiye bindik. Bir yere sıkıştık. Gemi Mudanya'ya yanaştı. Mudanya'ya ayak bastığımızda herkes topırağı

öpüyordu. Mudanya'da Bursa'nın Muradiye semtine yayan gittik. Babamın cebinde beş parası yoktu. Muradiye Camii'nin yanında üç katlı boş bir evin anahtarını verdiler. Evde eşya namına hiç bir şey yoktu. Gece olunca babam sırtındaki ceketi çıkararak yere serdi ve beni uyuttu. Sabah olunca evin yakınındaki muhallebiciye gittik, kahvaltıya. Muhallebiciyle Arnavutça konuşan babam ona kim olduğumuzu anlatmış. Allah'ın işine bak muhallebici babamın kardeşi Hasan'ı tanıyormuş. Babam ondan kardeşinin Eskişehir'de yaşadığını öğrenince kendisine verilen anahtarı kapının üstünde bıraktı ve biz baba oğul yenden yollara düştük. Yine yürüyerek Bursa'ya en yakın tren istasyonu olan Karaköy İstasyonu'na gittik. Babamda beş kuruş para yok. Utana sıkıla birine durumunu anlattı, para istedi. İstasyonda bizim için para toplandı. Çok acı bir şey. Eskişehir'e ulaştık sonunda. İki kardeş buluşunca kıyamet koptu."



Refik Tezgider'in babası Süleyman Bey

Kardeşler buluşmuştur ama karı koca, ana oğlu buluşabilecek midir?

Dinleyelim bakalım Refik Tezgider'i:

"Aklımızda fikrimizde annem vardı. Babam hemen soruşturmaya başladı. İskân müdürlüğünde araştırırken annemin Edirne Karaağaç'ta olduğunu öğrenmiş. Müjdeli haberi alınca apar topar Karaağaç'a gittik. Zavallı anneciğim beni görünce çıldırmış gibi koşarak sarıldı. Kokladı ağladı, kokladı ağladı. Nasıl ağlasın. Annem kocasıyla oğlunu öldü biliyor; baba karısının, ben de annemin öldüğünü zannediyoruz. Bunlar ne büyük

acılar, biliyor musunuz? Benim çektiğim acıları çekmeyen bu ülkenin kıymetini bilmez.”

Ne büyük dram.

O büyük dramların küçük tanığı olarak yaşadıklarını ağlayarak aktardı Refik Bey.

Selanik şimdi aklına geliyor zaman zaman.

Ama acıyla, hüznle.

Doğduğu yeri acıyla anıyor.

Özlemiyor, ama merak da ediyor.

.....

Röportajı bitirmiştik.

“Bir şey daha var söylemek istediğim. Hemşehrimi anlatmalıyım.” dedi.

Ve Refik Bey Atatürk’ü gördüğü günleri anlattı:

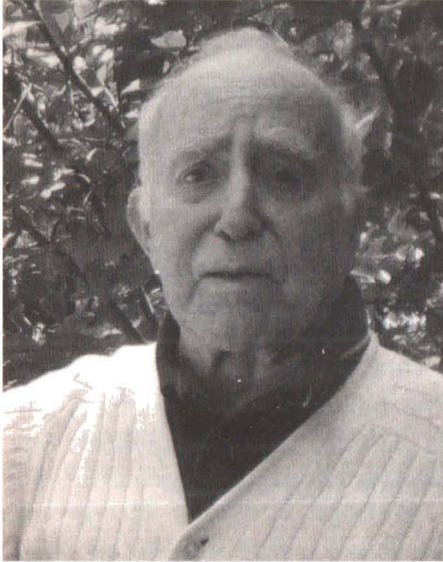
“Atatürk’ü iki defa gördüm. Birincisi eski meclis binasının karşısında Millet Bahçesi vardı. Orada bir sünnet düğününe gitmiştik. Gazi Paşa düğüne geldi. Düğün sahibin elini sıktı, oturdu. Rakısını ikram ettiler, içti. Orkestra zeybek çalarken Atatürk ceketini çıkardı zeybek oynadı. Oyun bitince davetlileri selamlayarak gitti. İkinci sefer lisedeyken gördüm. 19 Mayıs törenlerinde. O yıllarda şeref tribününe çıkan merdivenlere kızılı erkekli izciler dizilirdi. Ben de merdivenlerdeki izcilerden biriydim. Atatürk geldi. Gözlerimizin içine bakarak hepimizin ellerini sıktı. Lacivert gözleriyle çakmak çakmak bakıyordu. Gözleri etkilerdi insanı. Çok candan bakardı, elinizi candan sıkardı. Yanımdaki kız gözlerine bakınca hipnotize olmuş gibi düşüp bayılmıştı. Saçları sarıya yakındı. Boyu kısa sayılırdı. Çok yakışıklıydı. Giydiği her şeyi kendine yakıştırıyordu.”

Sabetaycı değil, Sabetayist Müslüman

Aslen Musevi Hazar Türkleri'nden olan işadamı Dr. Yüksek Kimya Mühendisi Osman Kermen 1916 yılında doğduğu Selanik'i, ailenin Müslüman oluşunu ve Sabetayizm konusunda ilk kez konuştu.

"Elhamdülillah Sabetayist Müslüman'ım. Sabetay Sevi'ye, Müslüman olmamı sağladığı için medyunu şükranım." diyen Kermen, Sabetaycı olmadığını özellikle vurguladı, "Ona sempatim yok." dedi.

Yüzyıllar önce Hazar Denizi çevresine, daha sonra Rusların baskısıyla Bulgaristan'ın Kermen köyüne yerleşen Osman Bey'in ailesi sonunda siyasi nedenlerle Selanik'e göç etmek zorunda kalmış.



Osman Kermen

Sofyalı Mehmet Çelebi'nin sekizinci kuşak torunu olan Osman Bey'in dedeleri, Kabbalist inanca göre Sabetay Sevi'nin ikinci kez dünyaya gelişinin simgeleyen Osman Baba'nın etkisiyle İslamiyet'i seçmiş. Osman Kermen, adını aldığı zâtın damadı Osman'ın 12. kuşak torunlarından biri.

İşadamlığının yanı sıra 12'şer sene Tenis Federasyonu'yla Basketbol Fede-

Osman Kermen 7 Ekim 2013 tarihinde öldü.

rasyonu'nda as başkanlık yapan Kermen 1980-2005 yılları arasında Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu'nda tenis antrenörlüğü dersi, 65 yıl da çeşitli okullarda Milli Eğitim'den para almadan kimya, biyoloji, İngilizce ve beden eğitimi dersleri vermiş.

Ailesi, kendi iradesiyle Müslümanlığı seçen ilk Hazar Türkü ailesi olan Osman Bey'in Selanik'te tuhafiyecilik yapan babası Asaf Bey, işleri bozulunca mübadele anlaşması imzalanmadan önce kendi isteğiyle İstanbul'a gelerek Çemberlitaş'a yerleşmiş, 1923 yılında da Nişantaşı'na taşınmış. Kendi istekleriyle geldikleri için devletten arazi ve ev alamayan aile İstanbul'da zor günler geçirmiş ilk yıllarda.

Selanik'in Ahmet Subaşı Mahallesi'nde iki katlı bir evde doğan Osman Kermen doğduğu toprakları dört yaşındayken terk etmesine rağmen yine de o yıllara ait bazı anıları hatırlıyor.

"Dört yaşındaki bir çocuğun geçmişi hatırlaması pek mümkün değil. Ama ben hatırlıyorum" diyen Kermen o çocukluk yıllarından izleri şöyle anlattı:

Bahtsız Osman

"Evimiz sokaktan boyum kadar duvarla ayrılırdı. Bahçede bir dut ağacı vardı. O çocuk halimle ağaca tırmanır, midemi bozuncaya kadar dut yerdim. Evin içince girince zemini mermer döşeli bir alan vardı. Merdivenle üst kata çıkılırdı. Merdivenin altındaki hela, mutfak ve büyükçe bir oda bu alana bakardı. Evin alt katı hem bizlerin oturma yeri, hem de büyük oda dolaşısıyla misafirleri ağırlama yeri. Üst katta da yatak odaları vardı. Evimizde sedirlerin üzerinde oturulurdu. Küçük kardeşim Ali'nin doğumunu da hatırlıyorum. O gün 'Yetişin annemi kesiyorlar...' diye kıyameti koparmıştım. Bahçede birdirbir oynarken ben hep altta kalırmışım. Bunu fark eden annem Ayşe Hanım bir keresinde pencereden 'Bre bahtsız Osman seni aldatıyorlar. Baksana hep altta kalıyorsun, sırtına biniyorlar.'

diye bağırmişti. Bir başka anım da şöyle. Bir gün köpeklerden korkmuştum ve ağlıyordum. Annem beni görünce, "Bre Osman ne ağlarsın?" diye sordu. Arkamdan köpeklerin geldiğini söyleyince 'Gelsin ne olacak?' dedi. Ben de 'Ya ısırırsa?' diye cevap vermiştim. Bugün hâlâ bu korkum vardır. O yıllardan bir de Nakiye Hanım'ı hatırlarım. Nakiye Hanım Feyziye Mektepleri'nin müdiresiydi. Okulun açılışına teyzemin kızı Fatma Mısırlı'yla gitmiştik. Nakiye Hanım'ın o günkü konuşmasını da hatırlıyorum. Dört yaşındaki çocuk nasıl olur da o günleri hatırlar, bilmiyorum. Ama ben bu anlattıklarımı hatırlıyorum."

1929 yılında babası iflas edince Feyziye Mektebi'nin orta son sınıfındayken İzmir'e taşınan ve Kızılçullu'daki International American College'de okumaya başlayan Osman Bey ailenin geçmişini o yıllarda öğrenir:

"Ailem beni o güç koşullarda kolejde okuttu. Hayata atıldıktan sonra 1961 yılında Kurucu Meclis'te görev alan, Devlet ve İçişleri bakanlıkları yapan arkadaşım Nasır Zeytinoğlu'yla birlikte okula gidip geliyorduk. Nasır bir gün trende "Bana bak sen Yahudiymişsin. Babam öyle söyledi." dedi. 'Hadi oradan.' dedim. 'Vallahi doğru söylüyorum. Babam öyle dedi.' diye tekrarladı. Akşam eve gidince anneme sordum. 'Evet.' dedi. 'Biz bir zamanlar Musevi Türk idik.' Annem Türk olduğumuzu özellikle belirtti. O zaman öğrendim ki ailemizin bir Sabetay Sevi macerası var."

"Seferad değiliz"

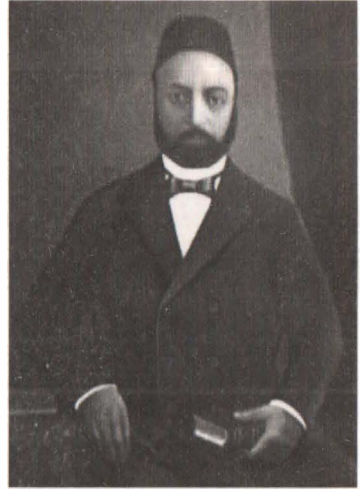
Bugüne dek kimya ve spor konusunda 16 kitabı yayımlanan Osman Bey, iş hayatına Tahtakale'de atılmış; daha sonra kayın-pederinin Bomonti'de kurduğu tekstil fabrikasında çalışmış. Saray eğitimi görmüş büyük bir ailenin temsilcilerinden olan Osman Kermen, Mısırlı ve Dilberler aileleriyle de akraba. "İpekçi Ailesi'yle akrabalığımız yok, hısımlığımız var." diyen Kermen "Sabetayist Müslümanlık" konusunda şunları söyledi:

"Sabetay Sevi'nin emrettiği dindeyim. Onun halifesi Osman Baba bizi Müslüman yaptı. Hz. Muhammed peygamberim. Ona hayranım. Ancak aslına bakarsanız bizim Sabetay'la dinî bağlantımız yok. O sadece bizim Müslüman olmamızı emretti, biz de emre uyduk. Çocukken evimizde Sabetayist davranış ne işittim, ne de gördüm. Bizim gizli, ikili hayatımız yok. Hayatımda ikili davranışa asla yer yok. Ben başkayım, Sabetayizm başka. Benim hayatımda Sabetay Sevi'ye ait hiçbir şey yok. İslamiyet'te çok güzel şeyler var. Keşke herkes Müslüman olsa. Keşke herkes Müslümanlık yapabilse. Politikacıların Müslümanlığı Müslümanlık değil, olamaz da..."

"Biz Sefarad, yani Yahudi kökenli değiliz. Sefaradlar bizi sevmeyiz ve kızdıkları zaman Karrayi der" diyen Osman Kermen Karakaşlar Grubu'ndan olduğunu belirtti.

Kermen şöyle konuştu:

"Haramdan korkarım. İnancım dolayısıyla hayatımda hiç içki içmedim, kumar oynamadım, rüşvet almadım ve vermedim. Bir de Türklük konusunda çok hassasım. Benim için Türklük ve ailem çok önemli. Türklüğüme laf edenle kavga ederim. Bunun dışında Sabetay da önemli değil, başka şey de. İçimden geldiği zaman sabah namazının sadece farzını-rahatsız olduğum için- oturarak kılarım. Namazdan sonra Allah'a beni doğruluktan ayırmaması, ailemi ve beni kem gözlerden koruması için dua ederim. Öldüğümde Üsküdar'daki Bülbülderesi Mezarlığı'na gömülmek istiyorum. Aile kabristanındaki mezar yerim hazır."



Osman Kermen'in büyük dedelerinden Zeki Bey. Resmin orijinali Fransa'da Louvre Müzesi'nde.

Yunanistan diye bir yere kaldırıldılar

Onlar, Türkiye özlemlerini hâlâ diri tutan komşularımızdı, komşularımızın çocuklarıydı.

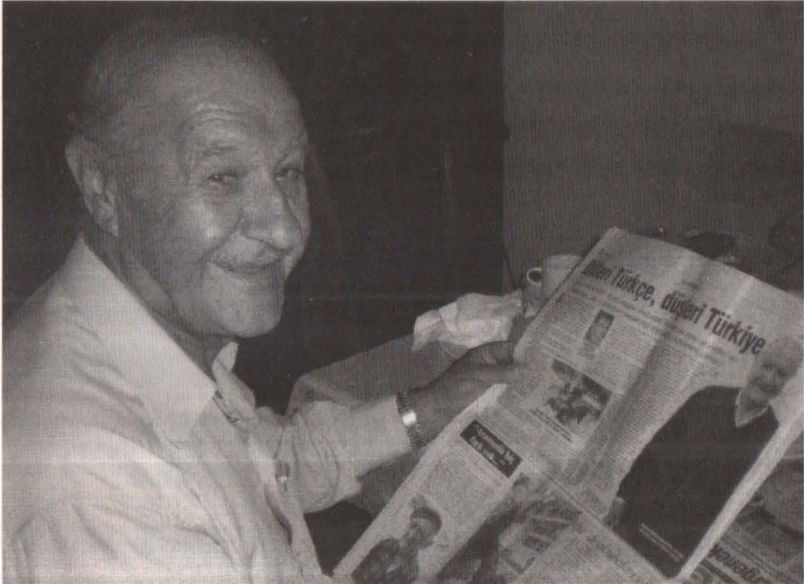
Onlar, bir zamanlar anneleri, babaları, nine ve dedeleriyle ortak sevinçlerimiz, hüznlerimiz olan komşularımızdı.

Onlar aile büyüklerinin Türkiye hakkında anlattıklarıyla büyüdüler.

O yüzden onlar da Türkiye'yi düşünür ve sever oldular.

Kimi analarının babalarının memleket sevgilerini vasiyet gibi kabul etti, vasiyeti yerine getirdi; kimileri de düşlerinde sakladıkları o topraklara gidecekleri günü özlemle bekliyor.

Yannis İspiroğlu, Nevşehir'in Suvermez (Flotia) köyünden Yunanistan'a gitmek zorunda bırakılan bir ailenin ikinci kuşak temsilcisi.



Yannis İspiroğlu

1931 yılında Drama'nın Kato Nevrokopi (Yukarı Nevrokop) köyünde doğan İspiroğlu, Selanik'teki Suvermezlilerin kurduğu derneğin başkanı. Ailesinin "memleket"teki lakaplarını soyadı olarak alan babası Spiros gibi o da soyadını gururla taşıyor; soyadını anne ve babasının hiçbir zaman unutamadıkları Suvermez'den bir iz olarak geleceğe bırakıyor.

Selanik'te konuştuğum İspiroğlu zaman zaman hüzünlenerek şunları anlattı:

Kimseye sorulmadan

"Kapadokya Bölgesi'nde yaşayan Rumların savaştan haberleri yoktu. Bütün Kapadokya'da olduğu gibi Suvermez'de de hayat problemsiz devam ediyordu. Ama 1924 yılında hiç kimseye bir şey sorulmadan koparıldık topraklarımızdan, Yunanistan diye bir yere kaldırıldık. Türkler Rumlar kardeşçe yaşıyordu Suvermez'de. Annem Katina ev kadını, babam Spiros hem çiftçi, hem de yağhaneciydi. Haşhaş yağı basıyordu. Dedem Vasilios da yağhaneciydi. Mübadele olacağı duyulunca birden telaşa düşmüş köy ahalisi. 'Bu da nereden çıktı? Nedir bu mübadele? Nereye gideceğiz?' diye dövünmeye başlamışlar. Türkler de 'Bizi bırakmayın.' diye ağlamış. 1924'ün ağustos ayında yola çıkmış. O yılın kasım ayında Pire'ye varılmış. Ailem de diğer aileler gibi ağlayarak ayrılmış Suvermez'den. Köyden ayrılırken Türkler çok yardım etmiş. Araba vermiş, hayvan vermiş, eşyaların taşımalarına yardımcı olmuş. Rumlar, Türkler tarafından hırsızlara, soygunculara karşı korunarak Mersin limanına kadar götürülmüş.

Yannis İspiroğlu'nun adını ilk kez, 2003 yılında Selanik'e gittiğimde duydum. O yıl tanışıp röportaj yapmak kısmet olmadı. Sonraki gidişlerimde de zaman darlığından görüşemedik. İspiroğlu'yla bu röportajı 2009 yılında yaptım. O yıl ikinci kez gittiğimde Selanik'e, röportajın yayınlandığı gazeteleri kendim verdim. Ertesi yıl buluştuğumuzda da aile fotoğrafları verdi İspiroğlu. Beni Yannis İspiroğlu'yla tanıştırdığı için Lozan Mübadilleri Vakfı Genel Sekreteri Sefer Güvenç'e teşekkür ederim.



Yannis İspiroğlu (sol başta) anne,baba ve kardeşleriyle. Fotoğraf 1936 yılında çekilmiş

Suvermez'den çıkılınca önce Derikkuyu'ya gidilmiş. Orada 15 gün kalınmış. Derinkuyu'dan Niğde. Niğde'de geçirilen bir aydan sonra Ulukışla'ya, oradan trenle Mersin'e. Mersin'den de iki gemiyle Pire'ye. Ailemi getiren geminin adı Selanik. Diğer geminin adı da Patris'miş. Çok acı veren ve ölenlerin de olduğu zor bir yolculuktan sonra Pire'ye vardıklarında karantinaya alınmışlar.

Sonra da dağıtma olmuş. Suvermez'den yola çıkanlardan 60 hane Nevrokop'a, 250 hane de Selanik'e getirilmiş. Selanik'teki aileler kent merkezine 50 kilometre mesafedeki Yeni Suvermez'i (Nea Flotia) kurdu. Bizimkiler buraya gelince 'Vay... Vay...Vay... Nerden geldik buralara. Suvermez cennet, buraları cehennem. Vay... Vay...Vay...' diye günlerce ağlamış."

Suvermez üzümü

Nevşehir'deki köylerinden kalkıp, belki adını bile duymadıkları Yunanistan'a ayak bastıklarında o sorun, o yeni gelenleri kabullenememe sorunu İspiroğlu Ailesi'nin de karşısına çıkmış.

Hem de nasıl?

"Yunan ahalisi bizi hiç istememiş, kabullenememiş. Türk Rum aynıydı memlekette. Herkes huzur içinde yaşıyor, kimse birbirinin dinine, ibadetini karışmıyormuş. Buraya gelince çok kötü muamele görmüş büyüklerimiz. En hafif hakaret olarak 'Türk dölü' demişler. Hatta daha ileri gidip kadınlarımıza, kızlarımıza kötü kadın muamelesi yapmışlar, kötü kadın gözüyle bakmışlar onlara. Beş sefer gittim anamın babamın köyüne. Dedemin evini buldum. Şimdi o evde Gülbaş ailesi oturuyor. Her gidişimde Suvermezliler kolumdan çekiştirir, 'Bize gel. Bizde kal bu gece...' diye. Hep dostluk görürüm baba köyümde. İki erkek, iki kadın evlilik dolayısıyla Suvermez'de kalmış mübadele günlerinde. Köye gittiğimde onların çocuklarını, torunlarını aradım ama bulamadım. Suvermez'e bir gidişimde, büyüklerimiz istediği için, asma çubukları getirmiştin. Onları diktim. Şimdi Yeni Flotia'da anamın babamın köyü Suvermez'de yetişen üzümlerden yiyoruz. Yaşlılarımız o üzümlere 'memleket üzümü' adını taktı. Anam babam için ölene kadar vatan hep Suvermez'di. Orayı çok özleyordlardı. Ama göremediler. Büyüklerimiz bir de Saydali Dağı'nı hiç unutamadılar. Dillerinde hep onun adı vardı. Bugün geçmişe baktığımda daha iyi anlıyorum. Mübadele çok kötü. Allah düşmanıma mübadele göstermesin..."



Suvermez mübadillerini Pire'ye götüren gemilerden Partis. Bu gemi İzmir'in işgalinde de gelmiş. (Fotğraf: APIKAM arşivi)

"Hey Allah'tan korkmaz ..."

Kırk yıl düşünsem Selanik Körfezi'nde balık tutan birini göreceğim aklıma gelmezdi.

O güler yüzlü adamın Beyaz Kule önünde ispariye, kefaliye, mürmuraya olta sallayacağı hiç mi hiç aklıma gelmezdi.

Ama hayat bu.

Sen görmem zannet.

Gösterirler adama.

Otobüsün penceresinden ihtiyar balıkçıyı görünce, herkes Beyaz Kule'yi görmenin heyecanına kaptırmışken kendini, ben fotoğraf makinemin ve gözlerimin merceğine güzel bir iki kare yerleştirmenin heyecanı ile geri dönerek balıkçının yanında bitiverdim.



O sırada hallice bir ispariyi çekmiş, oltayı yemleyip yeniden körfezin mavişin sularına sallamaya hazırlanıyordu.

Ben de hazırlanıyordum.

Bir yandan makinelerimi ayarlayıp sağ elinin işaret parmağıyla oltaya balık vurup vurmadığını anlamaya çalışan güler yüzlü balıkçıyı Beyaz Kule'yle ayrı karede yakalamaya uğraşırken, bir yandan da kırık dökük İngilizceyle derdimi anlatmaya çalışıyordum ki....

Eyvah.

Oltayı yere bıraktı.

Yanıma geliyor.

Kollarını açtı.

Yanıma geliyor.

Eyvah, maraza çıkacak şimdi.

Bir nefes mesafesinde karşımda durdu.

Ve bağırarak boynuma sarıldı.

"Hey Allah'tan korkmaz, Türkçe konuşmaz..."

Ve sonra çıkıştı:

"Maden Türkçe konuşuyon adam. Niye hem kendini, hem beni sıkıntıya sokuyon?"

Ağızmdan Türkçe kelime kaçırmışım meğer. O zaman Türk olduğumu anlamış.

Leferis Savaoğlu 1936 doğumlu ikinci kuşak Bafra mübadili.

"Alaman"da altı sene çalışan elektrik teknisyeni Savaoğlu'ndan ailesinin öyküsünü anlatmasını istedim.

Eksik olmasın o da bir çırpıda şunları anlatıverdi:

"Annem Mana ve babam Sava Samsun Bafra doğumlu. Bafra'da Türklerle araları çok iyiymiş. Kardeş gibi iyilikle yaşıyorlarmış. Tütün yaparlarmış memlekete anamla babam. Politik adamlar bozunca huzuru, kaçmak zorunda kalmışlar doğdukları yerlerden. Gemiyle 12 günde Samsun'dan Selanik yakınlarındaki Kalamaria'ya -Kalamaria'nın o zamanki adı Gelemerye idi

biliyon mu?- gelmişler. Oradan Kavala'ya gitmişler. Daha sonra Selanik'e, yeni vatanlarında ilk ayak bastıkları Kalamaria'ya yerleşmişler. İstanbul'a da gittim, ana babamın memleketi Bafra'ya da. Bafra'da onların anlattıkları evi bulamadım."

Lefteris'le ana dilimiz Türkçeyle daha konuşmak vardı.

Ama vakit dardı.

İşkillendi Lefteris, "Gidiyon mu?" diye sordu.

"Evet" dedim, üzgün.

"Üzülme" dedi. "Yeni görüşmeyi yazdıysa Tanrı başımıza görürüz."

Veda edip ayrılırken bu kez o sordu bana:

"Türkiye nasıl?"

Ve ekledi.

"Memlekete selam söyle benden..."

Preveze hep hayalinde

Preveze'den iki gemi kalktı 1924 yılının temmuzunda.

Gemilerden Sulh Pendik'e, yandan çarklı Bahr-i Kemal Gemlik'e bıraktı yolcularını.

Kurban Bayramı'ydı.

Hüzün yolcuları 1924'ün 13 Temmuz'unda başlayan Kurban Bayramı'nı hayatlarının en anlamlı bayramı olarak yaşadılar gemilerinde.

O iki gemiden Bahr-i Kemal'in 15 Mayıs 1909 doğumlu yolcularından Salih Engeç, bugün mübadelenin son tanıklarından bir ulu çınar olarak geçmişini tarihin emaneti olara saklıyor hafızasında.

Ailesinin Preveze'deki geçmişi anne tarafından Barbaros Hayrettin'e dayanıyor Salih Bey'in. Baba tarafının kökeni de Arabistan.

Babası mavna kaptanı Arap Ali şubat soğuşunda düştüğü denizden eve ıslak elbiselerle dönünce o gece ateşlenmiş ve yüksek ateşin sebep olduğu hastalıklardan ölmüş. Kocasının ölümüne dayanamayan Hatice Hanım da ondan altı ay sonra vefat etmiş. Ardından da kardeşi Namık.



Salih Engeç

Salih Engeç bugün anne ve babasını bir rüyada görmüş gibi hatırlıyor.

Henüz üç yaşına varmadan yetim ve öksüz kalan Salih Bey'i anneannesi Fatime Hanım'la teyzesi Zülfide büyütmüş ablasıyla birlikte.

Kardeşçe yaşamak

Artık Salih Engeç'in Preveze'deki çocukluk günlerinden başlayarak anlattıklarına kulak vermenin zamanıdır:

"Preveze'de çocukluğum hep okulda geçti. Kuran mektebine gidiyordum. Gemlik'e gelene kadar Kuran okulunda okudum. Hocamızın adı Mustafa'ydı. Preveze'deki camide müezzin yarıdıcılığı yaptım, ezan okudum. Okula Rum öğretmenler de geliyordu. Onlar geldiğinde kız erkek karışık ders görüyorduk. Bu okulu Rumlar kapatıp hastane yapınca müftü Zeynel Efendi çarşıda büyük bir ahşap bina kiraladı. Orada Türkiye'ye gelene kadar okuduk. Okul hayatımın dışındaki hayatımız şatafatlı bir hayat değildi. Vasat bir hayat. Anneannemin, teyzemin Rum komşuları vardı. Bu komşulardan Giko Teyze'yi hatırlıyorum. Kocası Türk'tü. Hüsnü Dayı derdik. Çocuklarının adları Abdullah, Müyesser ve Makbule'ydi. Abdullah mübadelede bizimle Gemlik'e geldi. Diğerleri Preveze'de kaldı. Bir de deniz kenarındaki eğlence yerlerini hatırlıyorum. Tabii bayramları da. Bayramlarda belimize yeşil-kırmızı kuşak bağlayıp gezerdik. Rumlar bayramlarımıza saygı gösterirdi. Biz de onların bayramlarına. Yani Preveze'de Türk Rum kardeş gibi yaşıyorduk. Ta ki Türkiye'den kaçan Rumlar Preveze'ye gelene kadar. O Rumlar geldi bizi bozdu."

Bozulan sadece Türklerle Rumların komşuluk, arkadaşlık ilişkileri değil; dirlik, düzendir.

Kaçak Rumlar iki de bir "Mustafa Kemal yakalandı. Demir kafese konuldu." diye tellal çıkarmakta, moral bozmaktadır.

Huzursuzdur Preveze. Aileler huzursuzdur.

İşte böyle bir ortamda bir gerçeğe tanışır Salih Engeç.

Preveze'ye veda gerçeğiyle.

Ambarda Yolculuk

Engeç anlatıyor:

"Huzursuzduk. Bir şeyler bekliyorduk ama adını koyamıyorduk. Limanda balık tuttuğum günlerden bir gündü. Yandan tekerlekli (çarklı) ve Türk bayraklı bir geminin ağır ağır yol aldığı fark ettim. Preveze'de Türk yazarlarından bazılarının kitaplarını okuyordum. Şimdi adını hatırlayamadığım o kitaplardan birinde gördüğüm gemiye benziyordu gelen gemi. Hemen oltayı topladım koşa koşa eve gittim. Harıl harıl geminin resmini gördüğüm kitabı aradım buldum. Ve teyzeme haber verdim. Teyzem sevinçle, 'Haydi gözümüz aydın. Vatanımıza gidiyoruz. O gemi bizi Türkiye'ye götürecekt.' O kitapta şöyle bir manzume de vardı: 'Küçük gemi, yüce yelken/Vatanıma giderken/Selam söyle dağlarına/Selam söyle bağlarına/Küçük gemi küçük gemi/Ben de sana bineyim mi?' Demek ayrılık vakti gelmişti. Mübadele olmuştu demek ki. Bir hafta bekledikten sonra Bahr-i Kemal'e bindik. Yanya'dan, Lorus tarafından da gelenler oldu. Onlar Sulh gemisiyle Pendik'e gitti. Yolculuk sırasında Server Efendi'nin annesi öldü. Kadının naaşını bir battaniyeye sardılar, güllenden ağırlık bağlayıp tekbirlerle denize saldılar. O gecenin sabahı Filipiada köyünden bir kadın erkek çocuk doğurdu. Kaptan çocuğa ad olarak geminin adı Bahr-i Kemal'i koydu. Ambarda zahmetli bir yolculuktan sonra bir gece yarısı İstanbul'a geldik, ertesi gün de Gemlik'e. İlk bir hafta açıkta geceledik. Sonra evler verilene kadar böcekhanelerde kaldık. Gemlik'e bizden önce Vodina ve Girit mübadilleri gelmiş. Onlar değil ama yerliler bizi hoş karşılamadı. Tek kelime Türkçe bilmiyorduk. Ana dilimiz Rumcaydı. Bize o yüzden olsa

gerek gâvur dediler, 'Kopsi kefali (kes kafasını) doldur çuvali dediler.' Daha sonra aramızda büyük bir kavga çıktı birbirimize girdik. Ama zaman geçti bizden iyisi olmadı."

20 yaşındayken İstanbul'a giden ve uzun yıllar marangozluk yapan Salih Engeç'in bugün Preveze hakkında neler düşündüğünü öğrenmenin zamanıdır şimdi:

"Preveze'yi özlemiyorum, ama görmek isterim doğrusu. Çünkü hep hayalimde. Gidebilsem eğer -tabii hâlâ duruyorsa- bir rüya gibi hatırladığım annemin, babamın ve kardeşim Namık'ın mezarını ziyaret etmek isterim. Evimi elimle koymuş gibi bulurum. Ezan okuduğum camiye bulurum."

Aklının yarısı Yanya'da kaldı

"Yad eller aldı beni, taşlara çaldı beni /Yârdan ayırdı felek gurbete saldı beni / Yol verin geçeyim dumanlı dağlar /dağların ardında nazlı yâr ağlar."

Bir şarkının sözleri yukarıdaki satırlar. Bir ayrılık şarkısının. Şarkıdaki "yâr" kimdir, bilmiyorum.

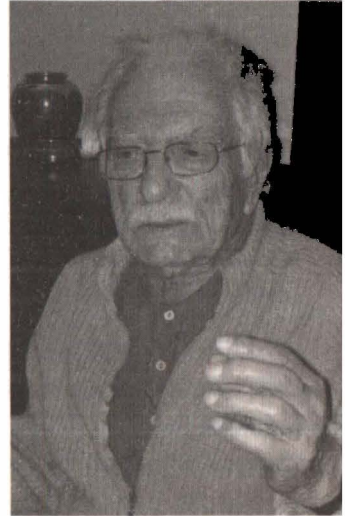
Bildiğim, şarkıyı birinci kuşak Yanya mübadili Emin Derbent'in annesi Esmâ Hanım'ın Pendik'e yerleştikten sonra dilinden düşürmediği.

Esmâ Hanım için "yâr" doğup büyüdüğü, evlenip çoluk çocuğa karıştığı Yanya; "yad eller" de Pendik'ti, baba ocağından uzak yerlerdi, yani gurbetti.

Yanya'ya özleminden hiç vazgeçmeden ölene dek söyledi bu şarkıyı Esmâ Hanım.

.....
Emin Derbent'in ataları Şeyh Mestan, Şeyh Ahmet ve Şeyh Mehmet 15. yüzyılın başında Çorum'dan Yanya'ya din adamı olarak gönderilmiş. Yanya'da Dirvenağalar diye anılan büyük bir ailenin o topraklarda doğan son bireyi olan Emin Bey Pendik'e, annesinin gurbetine geldiğinde henüz 3,5 aylık bir bebekmiş.

Şimdi zaman aile içindeki adıyla "Minko"nun, birinci kuşak Yanya mübadili Emin Derbent'in anlattıklarını yazıya dökme zamanıdır:



Emin Derbent

* Emin Derbent 5 Kasım 2011 tarihinde öldü.

"1 Nisan 1924 tarihinde, taştan yapılma iki katlı bir evde doğmuşum. Bir de erkek ikizim varmış ama cahil ebenin yüzünden ölmüş. Doğduğum ev kalabalık ailemizin birlikte yaşadığı çok büyük bir evmiş. Dedem Emin Ağa 18 köyü, büyük çiftliklerle altın madeni ve Yanya Preveze yolunun ortasında büyük bir hanı olan bir ağaymış. Babam Selim Yanya'da idadi bitirmiş. Babasının malını mülkünü yönetiyormuş. Yanya'da çok varlıklı bir aileymişiz ama mübadelede tüm mal varlığımızı kaybetmişiz. Buraya gelirken Yunanistan hükümeti dedemin altın madenini 60 bin altına satın almış. Ancak biz o parayı görmedik. O para bizim elimize geçmedi. Kim aldı, nereye gitti, nerede kaldı? Bütün bunlar meçhul. O ayrılık gününde evden at arabalarıyla Preveze Limanı'na gitmek için yola çıkmış. Bir gece dedemin hanında mola verilmiş. Düşünebiliyor musunuz, yıllarca ailenin elinde olan bir handa yabancı bir misafir gibi, sığıntı gibi kalıyorsunuz. Dedem Emin Ağa mübadele ilan edilmeden önce İstanbul Bakırköy'e kardeşi Mustafa'nın yanına gitmiş de bu acı misafirligi yaşamamış. Dedem hastalanınca kardeşinin yanında ölmüş. Bizi, kamarasız bir gemi olan Sulh gemisi getirmiş Pendik'e. Aşağı yukarı bir haftada Tuzla'ya varmışız. Tuzla'da sağlık kontrolünden geçirildikten sonra iskân edileceğimiz Pendik'e dönmüş Sulh. 18 Temmuz 1924 tarihinde yeni vatana ayak basmışız."

Zorluklar İçinde Büyüdü

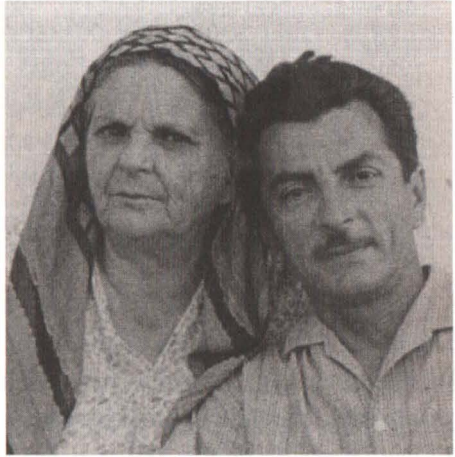
Yeni bir ülke ve yeni bir hayat.

Emin Derbent ve ailesinin yeni ülkelerindeki hayatı çeşitli zorluklarla geçmiş.

"Yanya'da varlıklı bir aileydik ama buraya gelince fakirleştik. İş gücü sahibi olana kadar sofradan doyararak kalktığımı hatırlamıyorum." diye özetliyor Emin Bey o zor günleri.

Şimdi yeniden dönelim Pendik'teki ilk günlere, ilk yıllara.

"Gemi açıkta demirlemiş Pendik'te. Bizleri sandallarla karaya taşımışlar. Bize verilen evler önceden belirlendiği için Gazipaşa Caddesi'ndeki evimize gidip yerleşmişiz hemen. O konuda zorluk çekilmemiş. Annem anlatırdı. Evin Rum sahibi kadın evini pırıl pırıl temizleyip bırakmış. Pendik'in Rumlarıyla beş gün kadar beraber oturmuşuz. Onlar tıpkı Çatalca'daki Rumlar gibi İstanbul'u biz geldikten sonra terk etmiş. Pendik'e yerleştirilmemizde Süleyman Sami Paşa'yla o yılların bakanlarından Yanyalı Abdülhalik Renda'nın etkisi olmuş. Kalabalık bir aile olarak gelmişiz. Babam Selim, annem Ema ve kucağında ben; babamın ilk evliliğinden olan çocukları Maaz ve Faik, anneannem Naciye (Tetu Necu) Merhacı, teyzem İrfan Merhacı ve annemin dayısı Hasip. Hasip dayı evli olmadığı için kendisine ev tahsis edilmedi. O yüzden ölene kadar bizimle yaşadı. Kalabalık geldik ama aile sonradan çeşitli yerlere dağıldı. Pendik'te ben, annem, anneannem ve bir de Hasip dayı kaldık. Geldikten 5,5 ay sonra babam



Emin Derbent annesi Ema Derbent'le

öldü, beş yaşındayken de Hasip dayı. Ağa çocuğu Selim çalışmak için amele olarak girdiği demiryollarında çok yorulduğu bir gün uyuya kaldığı için üşütmüş zatürree olarak ölmüş. Babam Pendik'e gelen Yanyalıları arasında ölen ilk kişi. Pendik'teki ilk yıllarımızda geçim sıkıntısının dışında çevredeki Şihli, Kurtköy, Dolayoba, Yayalar köylerinde yaşayanlarla kanlı bıçaklı olduk. Aramız birçok kavgadan sonra düzeldi. Ana dilim Rumca. Evde hep Rumca konuşurduk. Uykuya yatmadan önce annemle

Rumca dua ederdik. Türkçeyi ilkokula başladıktan sonra öğrendim. Hocamız Osman Ağa bir imamdı. Çok iyi adamdı. Yaşlıydı ama çocukla çocuk, büyükle büyük olan iyi münasebetler kuran bir hocaydı. Sınıf arkadaşlarımla Rumca konuştuğum, Türkçe bilmediğim için benimle alay etmelerine izin vermedi. Arkadaşlarımı benimle Türkçe konuşmaları konusunda tembihledi, "Emin'e Türkçeyi öğretin." dedi. Osman Ağa'nın sayesinde birinci sınıfı bitirdiğimde çok güzel Türkçe okuma ve yazmayı öğrenmiştim. Annem çocukluğumda pek çok Yanyalı tanıdığına götürürdü beni. Bunlardan biri de Talat Paşa'nın hanımı Hayriye Talat'tı. (Bafra) Yanya eşrafından Ahmed Hulusi Bey'in kızı Hayriye Hanım annemin çocukluğunda Yanya'daki en iyi arkadaşımı. Yıllar sonra yine buluştular İstanbul'da. Çok iyi hatırlıyorum. Pendik'ten İstanbul'daki evine giderdik. Bir sefer de İrfan Teyze'min kocası Sıtkı enişte için iş istemeye gitmiştik ona. Hayriye Hanım bir telefonla işimizi halletti. Eniştem emekli olana kadar aynı işyerinde çalıştı. Hayriye Hanım hatırladığım kadarıyla çok güzel ve çok kibar bir hanımefendiydi. Çok insancıldı."

Ailesiyle birlikte zorluklara göğüs gere gere büyüyen Emin Derbent o güç koşullarda Haydarpaşa Lisesi'ni bitirmiş. Hatta iki yıl İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne devam eden Derbent, "Yanya'da bıraktığımız mal varlığının haddi hesabı yoktu. Ama Pendik'e gelince ortada kala kaldık. Anneannem Naciye'ye oğlu Ömer'in gönderdiği parayla ben liseyi bitirene kadar geçindik. Maddiyatsızlıktan üniversitede okuyamadım. Askere gittim, dönüşte annem ve anneannem arka arkaya öldü. Hayata atılmak zorundaydım. Bir petrol şirketine girdim. Emekliliğe kadar o şirkette çalıştım."

73 yıl sonra

Toprak çağırıyor zamanı gelince. Toprak, Emin Derbent'in ata topraklarıdır. O topraklar, Çorum'da gelen atalarının boy boyladığı soy soyladığı topraklardır.

Ve bir gün o çağrıya uyan Emin Bey, aradan 73 yıl geçtikten sonra doğduğu topraklara yeniden ayak basar:

"1997 yılıydı. Gittim Yanya'ya. İlk işim annemin anlattıklarından hareketle doğduğum evi aramak oldu. Evi bulamadım. Etrafı hep çarşı olmuş. Sonra dedemin Yanya'dan Preveze limanına giden yolun ortasındaki hanını buldum. Zamanında ortası boş, dört tarafı duvarla çevrili handan sadece bir duvarı kalmış. Orası askeri müze olarak kullanılıyor. Gittim, nöbetçi askere Rumca kim olduğumu söyledim. Beni komutanına götürdü. Ona da Yanya'da doğduğumu, ailemi anlattım ana dilimde. Komutan dedemin adını duyunca 'Haniemin Haniemin...' diye söylendi. Meğer orası hâlâ Emin Ağa'nın Hanı olarak anılıyormuş. Bu çok hoşuma gitti, çok duygulandım. Bunun dışında ailemden fazla iz bulamadım ama kendi adıyla anılan caminin banisi Aslanpaşa'nın soyundan gelen Nizamettin Bey'le tanıştım."

Dirvenoğulları'ndan Emin Derbent'in aile büyükleri de, diğer mübadil aileler gibi bir "hayat"ı arkalarında bırakarak yeni vatanlarına geldiler.

Artık bu röportajı bitirme zamanıdır.

Söz her zaman olduğu gibi yine tanıkta:

"Annem ölene kadar dilinden Yanya'yı ve Sadettin Kaynak'ın şarkısı 'Yad eller aldı beni, taşlara çaldı beni /Yârdan ayırdı felek gurbete saldı beni'yi düşürmedi. Onun için buraları yâd ellerdi. Ama benim için değil. Ancak atalarımın memleketini, ilk nefesimi aldığım toprakları gördüm, aklım Yanya'da kaldı. Yarım artık orada yaşıyor..."

Nizamettin Metko (Zamos) Bey 17 Aralık 2011 tarihinde vefat etti.

Yanya'dan dost ses

O bir bilim adamı.

Yanya Üniversitesi'nde profesör.

Uzmanlık alanı kültürlerarası ilişkiler.

Ayrıca yıllardır Türk-Yunan dostluğu konusunda uğraş veriyor.

Prof. Yorgos Nikolau'nun anneannesi Sofia Zeybekis'le dedesi Dimitris Zeybekis İzmirli.

O, on yaş civarında doğduğu topraklardan ayrılmak zorunda kalan anneannesinin kardeş özlemiyle dedesinin İzmir özleminin yakından tanığı.



Prof. Yorgos Nikolau yıllardır Türk-Yunan dostluğu konusunda uğraş veriyor.
(Fotoğraf: Fazıl Bülent Kocamemi.)

Prof. Nikolau'yla bir özel davet için geldiği İstanbul'da konuştum.

İşte anlattıkları:

"Dedem ve anneannem hem savaşın hem de mübadelelerin zorluklarını çocukluk yıllarında yaşayarak öğrenmişlerdi. İkisi de Yunan ordusu İzmir'e çıktığında korkuyu yaşamış. İşgalin ilk günlerinde Türk komşuları onları korumuş, kollamış. İzmir'in Rumları, yüzyıllardır Türklerle iç içe yaşadıkları için ve bu yıllar içinde hiç kötülük görmedikleri için

Beni Prof. Yorgos Nikolau'yla tanıştıran ve röportajda tercümanlığı yapan ikinci kuşak Yanya mübadili Fazıl Bülent Kocamemi'ye teşekkür ederim.

kendilerini oranın insanı kabul ediyordu. Ancak kentte Yunan askerini, Yunan bayrağını gördüklerinde -kendileri de Rum ya-
hoşlarına gitti, sevindiler. Ama Yunan askerinin Anadolu'nun
içlerine yürümesine kesinlikle karşıydılar. Hepsi Venizelosçuy-
du çünkü. Bir de işgalin uzun sürmeyeceğine inanıyorlardı. Ama
umdukları gibi olmadı. O nedenle binlerce Rum gibi dede ve
anneannemin aileleri de büyük İzmir yangınından bir iki gün
sonra doğup büyüdükları toprakları terk ettiler. İzmir'den
bindikleri İngiliz veya Fransız bayraklı olduğunu sandığım bir
gemi onları Sakız Adası'na götürdü. Ailenin bir bölüm adada
kaldı. Sonra Yunan ordusunun bir savaş gemisiyle ana karada
Molos Limanı'nda inmişler, oradan da Lamia'ya gitmişler. Ama
anneanne ve dedemin aileleri Molos'ta bir iki hafta kalmış.
Daha sonra oradan bir zamanlar 'çamur şehri' denilen Kayalar'a
(Ptolemaida) yerleşmişler."

Tanasis İzmir'de kaldı

Prof. Nikolau'nun ailesinde, savaşın ve mübadelerin yol aç-
tığı büyük bir dram saklı.

O dramı şöyle anlattı Yorgos Nikolau:

"Anneannemin ailesindeki en küçük erkek olan 15-16 yaşla-
rındaki ağabeyi Tanasis'e yola çıkarırken, Türk askerleri
alıkoymasın diye kız elbisesi giydirmişler. Çünkü Türkler, erkek-
leri tutuyormuş. Ama kadınlara ve kızlara dokunmuyormuş.
Tanasis'in eline bir kese altın tutuşturmuşlar, yolda Türk asker-
leri çevirirse onlara versin de kurtulsun diye. Gemiye binerken
Tanasis'in kız olmadığı anlaşılmış. Aile ellerinde para ve altın,
kıymetli sayılabilecek ne varsa Türklere vermiş, Tanasis'i bı-
rakmaları için. Askerler tek bir altın almamışlar, 'Çocuk kalmak,
Siz gemiye binin. Çocuğa bir kaç soru sorduktan sonra serbest
bırakacağız.' demişler. Ama Tanasis'i alamadan gemi kalkmış ve
anneannem bir daha ağabeyi Tanasis'i görememiş, ondan hiç

haber alınamamış. Yıllarca Kızılay ve Kızılhaç başta olmak üzere her yere başvurmuşlar ama sonuç çıkmamış. Anneannem Tanasis'in özlemiyle yaşadı, onun adını sayıklayarak öldü. Dedem Dimitri de yaşadığı müddetçe İzmir'i hayal etti. İzmir'i büyük bir aşkla seviyordu. Mutlaka bir gün İzmir'e gitmenin hayaliyle yaşadı. Ama maalesef İzmir'i göremeden öldü. Ona İzmir'e götürme sözü vermiştim ama sözümü tutamadım. O nedenle bugün vicdan azabı çekiyorum. Ben de İzmir'e gitmeyi dedemin, anneannemin memleketini görmeyi çok istiyorum."

Küçümseme ve hor görülme

Prof. Yorgos Nikolau'nun anneannesi Sofia Zeybekis Kaya-lar'dan dağıtım başlayınca İğneli (Anatolika) köyüne, dedesi Dimitris'i de bugünkü adı Agios Hristoforos olan Trepışta'ya yerleştirmişler. Onlar da köylerinde ilk başta bütün mübadillerin karşılaştığı küçümseme, hor görülmeyle karşılaşmışlar.

Prof. Nikolau bu konuda şunları söyledi:

"Yerli Rumlar, Türkiye'den gelenleri istemedi, onlara 'Türk to-humu' dediler. Yunan halkı, Türkler gönderildiğinde onların evleri ve arazileri kendilerine kalacak zannediyordu. Ama o ev ve arazi-ler Anadolu'dan gelen Rumlara verildi. Bu kıskançlığa neden oldu. Rum mübadillerle yerli halk arasında gerilim çıktı.

Türkiye'den göçen Rumlar Yunanistan'da yerleştirildikleri yerdeki halka göre üst düzeydeydi. Bunların, işyerleri, fabrikaları vardı. İskân edildikleri yerdeki halkı onların bu özelliklerini de kıskandı. Ve bu yüzden araları açıldı. Anadolu'dan gelen Rumla-rın çoğunun kültür seviyesi yüksekti. Bunlar tiyatronun, sine-manın ne olduğunu biliyordu, eğlenmeyi biliyordu. Pek çoğunun evlerinde Fransızca da konuşuluyordu. Bunlar Yunanistan'ın taşra kentlerine gittiklerinde çok yadırgandılar. O yıllarda, o yerlerdeki yerli halk tam bir köy hayatı yaşıyordu. Ne tiyatrodan haberleri vardı, ne de sinemadan. Ama bu arada Selanik halkı

yapısı itibariyle bütün mübadillere diğer taşra kentlerinden daha hoşgörülü davrandı."

Dostluk için

Bugüne gelince.

İki soru sordum Prof. Nikolau'ya:

"Yunanistan İzmir'i işgalde haklı mıydı? Mübadele yapılmalı mıydı?"

İşte yanıtları:

"Bir savaşta hem haklı, hem de haksız taraf vardır. Aradan bu kadar yıl geçtikten sonra bunun üzerinde tartışmak bana biraz zor geliyor. Yunanistan'ın haklı olduğunu da biliyorum, haksız olduğunu da. Venizelos ve Yunanistan için bu yapılması gereken bir şeydi. Yunanistan kendini toprak istemekte haklı görmüştü. Bu hakkı kendisinde görmesini normal karşılamak lazım. Ama şunu da hiçbir zaman unutmayalım. Bu hak karşısında Yunan ordusunun Ankara'ya kadar ilerlemek istemesini hiç kimse haklı gösteremez. Bu büyük yanlıştı. Ve bu yanlış sonucunda hem Yunanistan ve Yunan askeri; hem de Anadolu'daki Rum halkı büyük zarar gördü. Hata buradaydı. Eski başbakanlardan Dimitri Gunaris, bazı bakanlar ve askerler bu hatalarından dolayı kurşuna dizildi. Savaşın ne kadar kötü olduğunu hepimiz biliyoruz. Burada unutulmuş şey insan faktörüdür. Hangi ülkeden olursa olsun acı çeken o insanlardır. Her şeyini kaybedenler onlardır. Sonunda dönülen nokta aynıdır. Acı çekenler acı çektikleriyle kalıyorlar. Mübadele sonunda bir şeyi daha gördük. Siyasetçiler ortamı berbat ediyor. Halkların bir birine düşmanlığı yok. İki ülkenin gidenleri, gelenleri yani bizlerin birbirimizle bir zoru yok. Bizler birbirimize çok benzeyen insanlarız. Mübadele ilk başka maddi manevi çok zorluklar çıkardı. Ama zaman içinde gördük ki bunlar ortadan kalktı. Artık bir Yunanlıyı Türk'e düşman olarak göremezsiniz. Bir Türk'ü de Yunanlıya düşman olarak

göremezsiniz. Savaşların olmaması, insanları kardeşçe yaşaması belki bir ütopya ama, ne kadar güzel bir ütopya. Bu ütopyanın gerçekleşmesi için çalışmak gerekmez mi?"

Röportaj bitmişti.

Prof. Nikolau fotoğrafını çekerken, "Biliyor musunuz, anne-annem sık sık bana ana dili Türkçeyle 'Kuzum bir kahve içelim.' diye seslenirdi." dedi.

İşte tam zamanıydı bir dostluk kahvesi içmenin.

Biz de öyle yaptık.



İzmir'den kaçan Rumlar Pire limanı açıklarında.
(Fotoğraf: *The National Geographic Magazine*)

Ayrılık ölümünden beter

Röportajın prensi Savaş Ay'ın anısına

Ah ayrılık.

Kavim kardaşa hasret koyan ayrılık.

Ah ayrılık.

"Şu dağın başında yayıldım yattım/Harçlığım kalmadı yavru-
mu sattım/Şu dağın başında naneler biter/Şu macurluk bize
ölümünden beter." diye türküler yaktıran ayrılık.

Bir de yoksulluk ve ölüm.

Ozanların yüreğinden, dilinden, sazından doğan türküler gibi
türküdür mübadele.

Anaların, ninelerin dilinde yankılanan ağıttır mübadele.

Bir Selanik türküsüdür, belki bir Drama türküsü.

Bazen Girit'te söylenen bir mânidir.

Ayrılıktır, hasrettir, ölümdür, doğumdur, acıdır, sevinçtir,
kavuşmadır mübadele.

Kimi zaman dağa taşta yakılan
türküdür mübadele, kimi zaman
sevgiliye namedir.

Sevgili, kimi zaman candır,
cânandır; kimi zaman türküyü
yakanın doğduğu yer.

Türkülerde sitem de vardır.

Türküleri yakanlar sevdikleri-
ne sitemler yollamaktan geri
kalmaz.

Türkü hayatın ta kendisidir,
gerçeğidir.

Tıpkı mübadele gibi.



Fehime Kuşuz

Acı ve dram yüklü gerçek.

Ve mübadiller.

O dramın tanıkları.

O tanıklardan Gelibolu'nun mübadil köylerinden Bayırköy'de yaşayan Kayalar'ın (Ptolamaida) Çor (Galatia) köyü doğumlu Fehime Kuşuz anacığının sinesinde bebek olarak gelmiş yeni vatana.

Mübadele sözleşmesinin imzalanmasından dört ay sonra, 1923'ün haziranında doğan Kuşuz şimdi hem büyüklerinden duyduklarını, hem de tanık olduklarını anlatacak.

Babası kapmış silayını

"Canım evladım, neler anlatayım sana. Ben bilmem ki oracıkları. Bebek gelmişim. Anacığım, babacığım, ihtiyarcıklar pek bi anlatırdı memleketlerini. Onlardan dinlediklerimi anlatıvereyim bari sana. Babam Arnavutluk'tan gelmiş Yunan'a. Birkaç lisan bilirdi. Yunanistan'da epeyce askerlik yapmış. Yanya'da bile askerlik yapmış. Alnında kurşun yarası vardı babacığımın. Buraya yabancılar geldiğine babamı çağırırlardı, onlarla konuşsun diye. Babama Atlıkoş Veli derlerdi. Köyde hayvancılık yaparlarmış, çiftçilik yaparlarmış. Topraklar bereketliymiş. Bir kökte beş mısır koçanı olurmuş. Bir ovası varmış, göle bakarmış. Gölde balıklar gezermiş. Balıkçılık da yapılmış Çor'da. Onun için dayım Ahmet burada kendine kayık yaptı. Bir sene kadar milleti balığa doyurdu. Memlekette Arab'ın Kaynağı denilen bir yer varmış. Bu Rumlar oraya fabrika kurmuş, galiba un fabrikası. Buraya gelmek için yola çıkacağımız günlere yakın günlerde gâvurlar köyü basarmış sık sık. O zaman çocuklar çil yavrusu gibi dağılır, analarının eteklerinde saklanırmış. Böyle baskınlardan birinde evlatcağızım, babam kapmış silayını

* Fehime Kuşuz 18 Ağustos 2011 tarihinde öldü.

düşmüş gâvurun peşine. Gâvur kaçır babam kovalar, gâvur kaçır babam kovalar. Bir seferinde de dedemin zoo keçisini almış gâvur. Hatta elinden tabancasını, sopasını; sırtından kepenegini bile almışlar. O baskınlardan sonra buraya gelene kadar kapılar pencereler sıkı sıkı kapatılmış. Türkiye'den Rumlar gelmiş Çor'a. Ama onlarla fazla beraber oturmamış analarımız. Sonra Atatürk çağırmış bizi. Kağrı arabalarıyla Çor'dan yola çıkmış, Selanik'e gidilmiş. Atatürk bize Selanik'te kazan kaynatmış. Bir gemi bizi almış, getirmiş. Gemiye üç köyün halkını komuşlar. Gelibol'a gelince doktorlar muayene etmiş hepiciğimizi. Yola çıkarken fırında ekmekler, tarlada mısırlar, çayırdaki hayvanlar kalmış. Anamlar, babamlar burada çok ezilmişler. Çiftliklerde çalışmışlar, didinmişler bize bakmışlar. Ne iş bulurlarsa yapmışlar. Bu Bayırköy'de bizden başka Langaza macurları da var. Ama biz daha fazlayız. Burası ve Sütölçe macur köyü. Civardaki köylerden Kozludere, Cumalı, Burhanlı yerli köyü. Burada anam babam çok zorluk çekmiş yıllarca. Bugün bulup, bugün yemişler. Ama hep Allah'a şükretmişler. Memleketleri akıllarına geldikçe ağlardı. 'Oradaki evimiz çok güzeldi. Burası ne ki...' derlerdi. Memleketimiz çok iyi bir yermiş. Öyle derdi anacıklarımız. Memleketi anlatırken türkü de söylerlerdi büyüklerimiz. Onlar söyler ağlardı, ben dinler ağlardım..."

Türküler gerçeğin sesi

Türküler dedik, türkü hayatın ta kendisidir, gerçeğidir dedik.

Şimdi tam zamanıdır "Fehime Nine"nin ninesinden, anasından dinlediği türküyü yazmanın.

O bu türküyü okurken ağladı, tıpkı ninesi ve anası gibi.

Çünkü türkü hayattı ve gerçektir.

Gerçek, mübadele ve dramdı.

İşte türkü:

"Şu dağın başında yayıldım yattım/Harçlığım kalmadı yavru-
mu sattım/Şu dağın başında naneler biter/Şu macurluk bize
ölümden beter."

Ayrılık zamanı gelmişti.

Doğduğu yeri görmek isteyip istemediğini sordum.

Şöyle dedi:

"Annem babam memlekete gitmek isterdi. Ben istesem de
gidemem be evlatcağızım. Ayaklar yürümez, dizler bükülmez,
gözler görmez. Beş sene evvelisi olsaydı giderdim be evlatcağı-
zım. Akrabalarımız gitmiş onlar anlatır, ben dinlerim."

Fehime Kuşuz'un bir şeyler daha söylemek istediğini fotoğra-
fını çekerken fark ettim. İki kare çektikten sonra teybin düğme-
sine yeniden bastım.

Ağlayarak şunları anlattı:

"Allah razı olsun Atatürk'ten. Mekânı cennet olsun, getirdi
bizi buraya. Ben Atatürk'ü çok seviyorum. Her namazda dua
eder, bazen ruhuna Yasin hediye ederim. Nurlarda yatası
Atatürk bizi gâvurun elinden kurtardı..."

Memlekette ne güzel evleri vardı

Bayırköy'de konuştuğum ikinci Çor doğumlu mübadil İzzetiye Yeşilbaş'tı. 1917 yılında doğan Yeşilbaş hem "memleket"te, hem yeni vatanında çok zor günlerin içinden geçerek bugünlere gelmiş.

O nedenle röportaj sırasında sık sık hem yaşadığına, hem de bugünleri gösterdiği için Allah'a şükretti.

Yeşilbaş, mübadeleye tanıklığının yanı sıra yeni vatanlarını kendilerinden yüzyıllar önce vatan edinen Yahudilerin ilçeden ayrılışının da tanığı.

Artık sözü İzzetiye Yeşilbaş'a bırakmanın zamanıdır:

"Köyümüz Türk köyüydü. Nenem dışarı komazdı bizi. Onun için memlekette hiç arkadaşım olmadı. Çor'da büyük bir göl vardı. Çiftçilik de yapıldı balıkçılık da. Gölde balık tutardı babamlar. Çok saz vardı gölün etrafında. Köyümüzü gâvurlar basardı. O baskınlarda çok korkardım. Bizi buraya Atatürk aldı. Ondan haber gelince kağıt arabalarıyla yanımıza çok elzem eşyaları alarak yola çıktık. Yollarda aç susuz kaldık, bir ekmecek dahi bulamadık. Selanik'te iki bacası da sarı renkli olan bir gemiye bindik. Gemide ölü var mı diye aradılar. Bir çocuk ölmüş meğer, sarıp sarmalayıp denize attılar. Anası babası ağladı, dövündü durdu. Yukarıda biz, aşağıda hayvanlar geldik Gelibolu'ya. Geldiğimizde Gelibolu virandı, hiç



İzzetiye Yeşilbaş

güzel değildi. Yahudilerin mahallesi duruyordu. Birazımızı Bayırköy'e, birazımızı Sötlüce'ye yerleştirdiler. Sötlüce'nin o zamanki adı Galata'ydı. şimdi güzel oldu Gelibolu. Bizim büyükler Bayırköy'e alışamadı bir türlü. 'Memlekette ne güzel evlerimiz vardı. Nerede kaldı benim güzel evim, nerede kaldı benim acı pınarım.' diye ağlaşırlardı. Nenecağızım Atatürk'ün adı geçtiğinde hep ağlardı ama ona sitem de ederdı 'Kemal paşa, Kemal paşa/Dağittın bizi daye taşa.' diye. Benim de bazen doğduğum ev ve göl aklıma gelir. Gelir be yahu! Gelmez mi hiç. Ama ne yaparsın? Nasıl gideyim oralara, 13 çocuk büyüttüm. Zaten aileden hiç kimse gitmedi memlekete. Ama buradan giden gâvurlar gelirdi. Biri 18 yaşında gitmiş buradan. Bizim evin önündeki çeşmenin tarihini anlatmıştı o Rum. Varlığı da gördüm, yoksulluğuda. Ne iş bulursak çalıştık. Çalışmaktan kollarım yara oldu. Biliyorsun değı mi, bizi buraya Atatürk getirdi. Büyüklerimiz 'Atatürk'ün koca gözleri varmış. Bakanlar yanarmış.' derlerdi."

İzzetiye Yeşilbaş'ın mübadeleye, mübadillığa ilişkin tanıklığı böyle. Onun bir başka tanıklığı da Gelibolu'daki Yahudilerle ilgili. Anlattıklarına geline:

"şimdi harabe halindeki sinagogun çevresi Yahudi Mahallesi'ydi. Daha çok küçükken anneannemle mahalleye yumurta götürür, tabak çanakla takas ederdik. 16-17 yaşlarındaydım, Yahudi Mahallesi'ni dağıttılar. Yahudilerin sayısı hep azaldı o yıllardan sonra. İstanbul'a gittiklerini duyardık. Kala kala Avram kaldı, Salamon kaldı, bir de güzel bir adı olan altıncı kaldı. Sonra altıncıyla Avram da gitti. Avram giderken rahmetli kocam Recep'e 'Hiç arkadaşım kalmadı burada ben de gidiyorum.' diye veda etmiş. Kocam Yahudilerin mezarlarını yapardı. Onları tanırdı. Altıncı çok doğrucu bir adamdı. Herkese veresiye verirdi. Avram'dan elbise alırdık. Salamon gaz lambasından idare lambasına, kumaş boyasından gazocağına kadar her bişeyleri satardı. Salamon'un dükkânı hâlâ çalışıyor. Oğlu var başında."

Dönüş'ün dönüş özlemi

Gelibolu'nun merkezindeki birinci kuşak mübadillerden Kamil Alan 1921 yılında Kayalar'ın (Ptolemaida) Çor (Galatia) köyünde doğmuş.

Onun doğduğu yıllarda Çor, Rumların da yaşadığı 250-300 hanelik bir köymüş.

Büyük gölü meşhurmuş Çor'un.

Gölde balıkçılık ve sazları toplanarak hasırcılık yapılmış.

Çor'un çevresinde Rakita (Olimbiada), Konuf (Drosero) ve Palyor (Foufas) köyleri varmış

Alan, doğduğu köyü hatırlamıyor.

1924 yılının sonbaharına doğru yola çıktıklarında ateşler içinde yanan hasta bir çocukmuş.

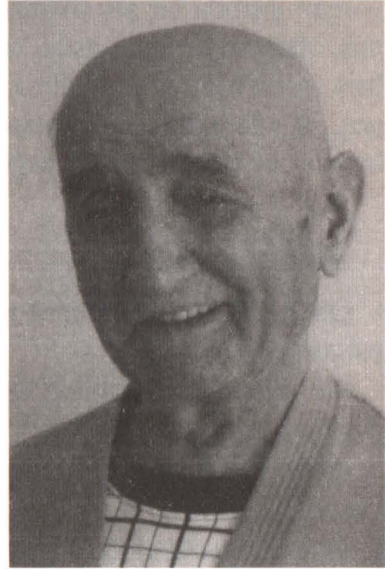
Gemide halası Behiye'nin kucağında hayatla ölüm arasında savaşarak gelmiş Gelibolu'ya.

Hastalık da sağlık da bize mahsus. Hamdolsun bugün yaşıyorum bak. 90'a geldim." diye gülerek anlatıyor o günleri.

Kamil Alan'ın babasının adı Salih, annesinin adı Dönüş.

Evet, Dönüş.

Dönüş Hanım'a, anne ve babasının neden Dönüş adını koyduklarını çocukları dahil ailede kimse bilmiyor.



Kamil Alan

* Kamil Alan 10 Şubat 2013 tarihinde öldü.

O adın zamanla yakıcı bir özlemin adı olacağını kim bilebilirdi?

Kim isterdi çocuğunun "dönüş" acısıyla yanmasını?

Şimdi Kamil Alan'ın anlattıklarını okuyalım isterseniz. "Yaşım küçükmüş geldiğimizde. Hatırlamam o yüzden doğduğum yerleri. Sonradan duyduk, kurutulan bir gölü varmış Çor'un. Çok balık çıkarmış. Köyün geçim kaynaklarından biriymiş. Güzel bir köy olduğunu anlatırdı büyüklerimiz. Doğduğumda babam çok gençmiş. Dedem İbrahim'in ve babamın anlattıklarına göre büyük portası (kapı) olan bir evimiz varmış. Annem Dönüş Trepışta (Agr. Hristoforos) köyünden gelin gelmiş Çor'a. Büyük dedelerim hocaymış. Köyün misafir odasında ders verirlermiş. Köye gelenler de o odada ağırlanmış.

Ben anne ve babamın memlekette doğan ilk ve son çocuğuyum. Daha sonra burada dört kardeşim oldu. Mübadele olunca Türkiye'den Rumlar gelmiş köyümüze. Onlarla beraber yaşamışsınız. Sonra ayrılık vakti gelmiş. Bir iki mutfak eşyası ve yatak yorgan dışında bir şey alamadan beygir arabalarıyla yola çıkılmış. Dağ bayır aşıla aşıla kafileler halinde Selanik'e gidilmiş. Ben yolda üşütmüşüm galiba. O yüzden gemide çok ateşlenmişim. Kendimi bilmeden halamın kucağında gelmişim. Annem babam çok telaşlanmış öleceğim diye, ama öldüremeyen Allah..."

Dönüş'ün özlemi

Çor mübadillerini getiren gemi günlerden bir sonbahar günü yanaşmış Gelibolu'ya.

Bir hafta on gün sahilde beklenilmiş, ondan sonra köyler seçilmiş.

Kamil Alan'ın ailesi bugünkü adı Sütlüce olan Rum köyünü beğenmiş.

Alan Sütlüce'den ilk hatırladıklarını "Rumlardan kalan büyük şarap fıçılarını hatırlıyorum nedense. Büyük oluşlarından mı korkardım acaba? Bilmem ki. Sonra, büyük çanı olan kilise.

Şimdi yerinde temelleri üzerine inşa edilen cami var." diye anlattı.

Şimdi sıra yeniden bir büyük özlemin, "Dönüş Ana"nın doğduğu ve gelin gittiği topraklara dönüş özleminin tanığı olarak Kamil Alan'ın anlattıklarında:

"Rahmetli annemin adı niye Dönüş'tü, bilmiyorum. O hep Trepışta'ya, Çor'a dönmenin özlemiyle yaşadı. Sadece annem değil babam ve diğer aile büyükleri de. Akıllarında hep doğdukları yerler vardı. Buraya mecburen alıştılar belki ama hep memleketlerini sayıklayarak yaşadılar. Bir araya geldiklerine laf döner dolaşır Çor'a, Trepışta'ya gelirdi. Muhabbetleri memleket üzerineydi. Geri dönmek umudu onlar için belki de bir direnişti. Ama sonuçsuz olacağını onlar da biliyordu. Ben annem Dönüş'ün memlekete dönüş arzusunu son zamanlarda vasiyet gibi kabul etmeye başladım. Kısmet olursa doğduğum köye, yani Çor'a gideceğim. Tabii annemin köyü Trepışta'ya da..."

Uçana'da hüzün ve mutluluk

Kim bilebilirdi, gün gelecek yüz binlerin yüzyıllardır yaşadıkları topraklardan koparılacağını.

Ve kimin aklına gelirdi o topraklarda kimlerin ne zorluklarla kök saldiğını.

Onlar yüzyıllar önce "şenlendirildikleri" toprakları hüzünle ve onulmaz acılarla terk etmek zorunda bırakılırken kimin aklına gelirdi o yüz binlerin yüreğinde gün gelecek özlem yanıklarının çıkacağını.

O çok küçüktü atalarının şenlendirdikleri topraklardan ayrılrken. O çok küçüktü.

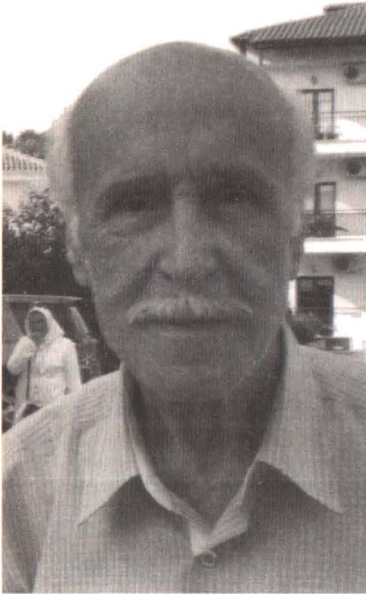
Hepsi ata topraklarında doğmuş beş kardeşin en küçüğüydü ama yıllarca anne babasının "memleket" hakkında anlattıklarıyla büyüdü.

Ve gün geldi, onun da yüreğinde özlem çırası tutuşuverdi.

Ve bir gün oğlu Tuna'ya "Hadi, kalk gidiyoruz memleketime." dedi.

1922 yılında Kayalar'ın Uçana (Komnina) köyünde doğan Banuş Gür mübadele vurgununu henüz bebek denilebilecek çağda yemiş. Onunla ata topraklarına yolculuğa beraber çıktık.

Adını Uçana'daki bir yatırdan alan Banuş Bey emekli bankacı.



Banuş Gür

Mübadelede iskân edildikleri Şebinkarahisar'dan 1953 yılında ayrılan Gür, yaşamını Edremit'te sürdürüyor.

Doğduğu yerleri görünce hem üzülen hem mutlu olan Banuş Gür Uçana'yı hiç hatırlamıyor. Onun da mübadeleye tanıklığı aile büyüklerinden duyduklarıyla sınırlı.

İstemedен mübadil

Anlattıklarına gelince:

"Köyümüz biri büyükçe iki camii olan Türk köyüymüş. Çevresinde Haydarlı (Klitos), Topçular (Agh. Dimitrios) ve Çalcılar (Filotas) köyleri varmış. Annem Atiye Hanım o köyleri iyi bildiğini söyler, sık sık oralarının nasıl yerler olduğunu anlatırdı. Kayalar'a Karaman'dan gitmişiz. Ben ailenin en küçük çocuğuydum. Rabia ve Meryem adlarında iki ablam; Ali ve Emin adlarında iki ağabeyim vardı. Annemin babası Kolağası Demir Bey Plevne'de savaşa katılmış. Kılıcı bir zaman Şebinkarahisar'daki evimizde duruyordu. Uçana'da bağcılık yapılmış. Bir de ceviz çok yetiştirmiş. Babam Abdülkerim Bey'in de bağları varmış, ama daha çok ticaretle uğraşır, bakkal dükkânı çalıştırmış. Bir ara eşkiya baskınlarından bunalınca Kayalar'da da bakkal dükkânı açmış. Uçana'da yaşayanlar hem dinî açıdan, hem de sosyal hayat açısından rahatmış. Yunan yönetimi altında yaşarken bile pek bir zarar görmemişler. Ama zaman zaman çeteciler köyü basarmış. Hatta bu baskınlardan birinde baba-annem evin çatısına çıkıp ateş açarak eşkiyanın köye girmesini engellemiş. Uçana halkı mübadele olacağını köye gelen resmi yazıyla öğrenmiş. Ailemin Uçana'da rahatı iyiymiş, pek istemedен mecbur kaldıkları için mübadil olmuşlar."

Anne, baba ve beş çocuğun gönülsüz mübadele yolcuğu 1924'ün temmuzunda Uçana'dan başlamış, Şebinkarahisar'da sona ermiş.

Banuş Gür anlatıyor:

"Uçana'dan, önce Kayalar'a gitmişiz. Oradan da trenle Selanik'e. Selanik'te bindiğimiz gemi bizi İstanbul'a getirmiş. İstanbul'da bir iki gün kalarak Anadolukavağı'nda karantinadan geçirilmişiz. Aşılar yapılmış, üstümüz başımız yıkanmış. İstanbul'da mecburi misafirlik bitince Giresun'a gidilmiş. Şehir merkezinde birkaç ay kalındıktan sonra o yıllarda vilayet merkezi olan Şebinkarahisar'a iskân edilmişiz. Annem babam yolculuğun çok zor şartlarda geçtiğini anlatırlardı. Aileye Şebinkarahisar'da bahçesi de olan iki katlı küçük bir ev verilmiş. Bu bizim Uçana'daki mal varlığımızı karşılamamış.

Özlem

Babam arada bir mal dağıtımında biraz haksızlık yapıldığından bahsederdi. Uçana'daki mallarımız öylece kalmış, satılmamış. Geride ev, bağ ve işyeri bırakarak gelmişiz. Yalnız biraz altın getirebilmişler. Babam Şebinkarahisar'da manifaturacılık ve kuyumculuk yaparak ailemizi ayakta tutmaya çalıştı. Ama mübadelenin aile üzerindeki etkisi uzun süre devam etti. Yeni bir yaşam mücadelesi hiç de kolay olmadı. Ailemizin büyükleri yeni topraklara zor alıştı. Ama biz çocuklar daha çabuk uyum sağladık. Annem babam hep Uçana'yı anlatırdı. Benim de içimde doğduğum yerlere karşı bir özlem oluştu ve hiç hatırlamadığım Uçana'yı özlemeye başladım. 17 Mayıs 2009 tarihinde Lozan Mübadilleri Vakfı'nın ata topraklarına düzenlediği yolculukta doğduğum köyü gördüm. Köyümü görünce hem duygulandım, hem de çok mutlu oldum. Köyde eskiye dair hiç iz kalmamış. Doğduğum evi, büyüklerimin mezarlarını ve bir de adını taşıdığım Banuş Dede'nin türbesini görmek istedim ama hiçbiri yoktu. İşte bu beni üzdü. Eski günleri hatırlayan da pek kalmamış. Uçana'daki Rumlar bana çok yakınlık gösterdi. Biz yeni vatanımızda ne sıkıntı çektiysek benim köyüme yerleştirilenler

Rumlar da benzer sıkıntıları çekmiş. Onlar da geldikleri yerleri unutmamış."

Banuş Bey'le Yunanistan'da başlayıp Türkiye'de tamamladığım bu röportajın son sözleri de Gür'den:

"Atalarımın topraklarında gezdiğimiz her yerde insanları candan ve sıcak buldum. Yunanlılara karşı dostane düşünceler besliyorum. Ama şu da bir gerçek: Mübadeleler bir daha hiç yaşanmasın..."

Dönüşe kaldırılan kadehler

Her bağ bozumunda olduğu gibi o yıl da epeyce "memleket" üzümünü kendine ayırdı Ortaköylü Georgios Pashalidis.

Ptolemaida'nın uçsuz bucaksız ovasındaki bağlardan biriydi Pashalidis'in bağı.

Bin bir zahmetle kurduğu bağda yetiştirdiği üzümlere "memleket" üzümü diyordu.

Bulmuş buluşturmuş, "memleket"i Ortaköy'den getirilen üzüm çubuklarından bir ikisini sabırla çoğaltarak bağdan bir yıllık şarabını üretecek kadar üzüm elde etmeyi başarmıştı.

İşte o bağın şarabını içiyorlardı yine.

Son üzümleri fıçılara basmalarının üzerinden yeterli zaman geçmiş, ilk şarap kupalara doldurulmuştu.

Kadehleri havaya kaldırırken baba Georgios oğlu Vasilis'e seslendi:

"Gel bakalım Vasilis. Otur yanıma. Bu akşam sen de kadeh kaldıracaksın umuda..."

Sonra kim bilir kaç kez anlattığı özlemini bir kez daha anlattı.

Olağan bir akşam yemeği gibi başlayan yemek gözyaşlarıyla sona ermişti. Gözyaşları, o zamanlar 13-14 yaşında olan Vasilis'in babası Georgios'la annesi Margori Pashalidis'in doğduğu topraklara olan özlemlerinin gözyaşlarıydı.



Vasilis Pashalidis



Vasilis Pashalidis'in halası Sotirisa'nın Selimpaşa'da düğününün yapıldığı bu evin yerinde bugün dört katlı bir apartman var. Düğünde halay çekenlerden biri de Vasilis Pashalidis'in babası Georgios Pashalidis. (kare içinde.)

1927 yılında Ptolemaida'da (Kayalar) doğan Vasilis Pashalidis ikinci kuşak mübadil.

Babası Silivri Ortaköy, annesi Selimpaşa (Bigados) doğumlu.

Pashalidis'le, Ptolemaida'daki Arhiyenis Eordea Trakya Ocağı (Derneği) Başkanı oğlu Livaris Pashalidis ve derneğin bazı yöneticileriyle atalarının doğduğu toprakları ziyarete geldiğinde konuştum.

Önce babasının doğum yeri Ortaköy'ü gezen Vasilis Pashalidis daha sonra annesinin köyü Selimpaşa'ya gitti.

Selimpaşa'da Dr. Arhiyenis Sarandis'in yaptırdığı okulları gezen, mübadeleden önceki yıllarda halası Sotirista'nın düğünü-

Bu röportajda tercüman olarak bana yardım eden Mustafa Kalamaz'a teşekkür ederim.

nün yapıldığı evin yerine inşa edilen apartmanda oturan birinci kuşak Naslıç mübadili Yakup Özer ve yine birinci kuşak Naslıç mübadili Mehmet Güven'le tanışarak sohbet eden Vasilis Pashalidis iki yerden de mutlu ayrıldı.

Yunanistan'da oto tamircisi ve tornacı olarak çalışan Vasilis Pashalidis, 1974-1976 yılları arasında Irak'ta, 1976-1982 yılları arasında da Suudi Arabistan'da çalışmış.



Mübadeleden önceki yıllarda Selimpaşa. Rumlar bir deniz gezisine hazırlanıyor. (Fotoğraf: Yorgos Karyotis arşivi)

Türkler değil, Rumlar üzdü

Şimdi gelelim Pashalidis'in Selimpaşa, mübadele yolculuğu ve yeni vatanlarındaki hayatları hakkında anlattıklarına:

"Selimpaşa o yıllarda bağlık, bahçelik bir köymüş. Tarımla uğraşılır, şarapçılık yapılmış. Elde edilen ürünler satılması için beygir arabalarıyla İstanbul'a gönderilmiş. Bazı komşularımız da balıkçılıkla geçinirmiş. Şimdi oğlum Livaris, Ptolemaida'da dededen kalma usullerle şarapçılık yapıyor. Epivates'te mübadeleden önce jandarmalar dışında Türk yokmuş. Babam "İşgal

ve savaş keşke olmasaydı.” derdi sık sık. Selimpaşa’dan ayrılmak istememişler hiç.

Babamdan ğrendiğime göre Selimpaşa’dan 1922 yılının ekim ayında yola çıkılmış. Özel gemi kiralamışlar. Geminin adını bilmiyorum ama sahibinin adı Gianoulatos’muş. Gemiye Celaliye, Kumburgaz ve Ortaköy halkı da bindirilmış. Herkes bütün eşyalarını almış. Çok büyük olduğu için şarap fııllarını bırakmışlar. Selimpaşa’dan gelmeyen kimse kalmamış. Sadece İstanbul’da evlenip kalanlar gitmemiş Yunanistan’a. Epivates’ten Yunanistan’ı Volos şehrine gidilmış önce. Orada 1,5 yıl kalınmış. Sonra Tırhala (Trikala)’ya gidilmış. Trikala’da Mimarsinan’ın yaptırdığı camide kalmışlar bir zaman. Sonra Kayalar’a yerleşmişler. Selimpaşa’dan çıkıp Kayalar’a yerleşene kadar bizim kafileden 300’den fazla insan sıtmadan ölmüş. Selimpaşa’dan çıkanların bazıları Selanik’te sonradan adı Nea Epivates (Yeni Epivates) olacak bir yere yerleştirilmış. Kayalar’da Türklerle karşılaşmışlar. Onlarla mübadele edilinceye kadar aynı evlerde oturmuşlar. Annem babam Türklerle iyi geçindiklerini anlatırlardı hep. Onlarla bir anlaşmazlıkları olmamış. Hatta Türkler ayrılırken arkalarından ağlamışlar. Ama Kayalar’ın çevresinde yaşayan Yunanistan’ın yerli Rumları ailemizi çok üzmüş. İyi karşılamamışlar. Turkosporos (Türk tohumu) diye hor görmüşler bizi. Sadece annem babam değil Selimpaşa’da doğup büyüyenlerin hemen hemen hepsi doğdukları yeri özlüyordu. Ben iyi hatırlıyorum. 1940’lı yıllarda evimizde şarap içilirken kadehler ‘İnşallah bir gün memlekete döneriz...’ diye tokuşturuluyordu. Kadehler dönüş umuduyla kaldırılırdı. Tekrar oralara dönmeyi umut ettiler yıllarca. Hatta bu umut ve isteklerini ölene kadar dillerinden dşrmediler diyebilirim. Yunanistan bize yardım edebildiği kadar etmiş. Çiftçilik yapılsın diye beygir, pulluk ve dven vermiş. Babam Ortaköylü olduğu için bağcılığı biliyordu.

Ptolemaida'da kendine bağ kurdu. Oğlum Livaris çok geldi gitti dedelerinin köylerine. Ama benim anne ve babamın köylerine ilk gelişim bu. Baba ocağını görmek beni çok sevindirdi. Sizlerle beraber olduğum için çok mutluyum. Buraları çok güzel yerler. İçimdeki sevinci anlatamam. Yunanistan'a döndükten sonra Nea Epivates'e gideceğim. Çünkü orada akrabalarım var. Bu röportaj için size çok teşekkür ederim. Beni çok mutlu ettiniz. Ptolemaida'ya gelerseniz mutlaka bize uğrayın. Bilin ki sizi orada artık bir eviniz var..."

* Selimpaşa'nın Bizans dönemindeki adı.

Hambi Ağa'nın zor yılları

Onunla Ptolemaida'nın Komnina köyünde tanıştım; mübadil kökenli olduğunu öğrenince de hemen konuştum. Yorgos Diamantidis Ptolemaida'nın Maniaki köyünde 1951 yılında doğmuş. Çiftçilik yapan ve Türkçeyi çok iyi konuşan hoş sohbet bir mübadil.

Dedesi Haralambos Yakovidis'le anneanesi Paraskevi Yakovidis Amasya Çamlıköy kökenli. Dedesi aynı zamanda köyün muhtarıymış. Rumların çoğunlukta olduğu köyün sakinleri ona Hambi Ağa derlermiş. Dedesi ve anneanesiyle uzun yıllar aynı evde yaşadığı için onların anlattıklarıyla büyümüş.

Yorgos Diamantidis'in bana anlattıklarına gelince: "Bana hergün doğdukları yerleri anlatırlar, 'Bizi neden oradan attılar da buraya gettiler...' diye ağlaşırlardı. Yunanistan'da yaşıyor olmaktan çok mutsuzdular. Savaşa rağmen Türkiye'de iyi yaşamışlar çünkü. Buralara heç alışamadılar. Köylerindeki Türklerle birbirlerine heç kötü laf etmeden yaşamışlar yıllarca. Ne vakit savaş başladı, zorluklar da başladı. Dedemin bir Türk arkadaşı varmış; Yusuf Ağa, aynı kardaş gibi. Savaş olduğunda 'Karını al git buralardan Hambi Ağa.' demiş. 'Burada kalırsan senin ve ailenin hayatı tehlikeye girer.' demiş. Çamlıköy'den kaçmayan Rumlar



Yorgos Diamantidis

öldürölmüş. Ne vakit geldiler buraya, burada çok çektiler. Çileleri daha Amasya'dan çıktıklarında başlamış dedemle anneannemin. Üç yılda gelmişler Yunanistan'a. Amasya'dan çıkmışlar, Malatya'ya gitmişler. Oradan da Suriye'ye. Suriye'ye kadar gündüzleri saklanıp gece yürüyerek yol almışlar. Suriye'den Selanik ve sonra Maniaki. Selanik yolunda gemide çok çocuk ölmüş. Nenem ağlayarak anlatırdı.1936 yılında köyde kendilerine ev yaptılar. Sonra öküz aldılar. Tarlaları ekip biçmeye başladılar. Geldikleri Maniaki mübadeleden önce Türk köyüymüş. Türklerle altı yedi ay beraber oturmuşlar..Çok rahat anlaşırmışlar. Çünkü dedemin de anneannemin de ana dilleri Türkçeydi. Bir tek Rumca kelime bilmiyorlarmış Maniaki'ye geldiklerinde." Diamantidis atalarının köyüne bir kaç kez gitmiş. Köyde Hambi Ağa'nın arkadaşı Yusuf Ağa'yı aramış ama onun ve büyük oğlunun öldüğünü öğrenince üzölmüş. Ama daha sonra torunuyla görüşmüş.

Mübadil cefa çekendir

Yıl 1923.

Aralık ayının başlarında günlerinden bir gün.

O gün, Rumlar'ın 1922'nin eylülünde köyü terkedişlerinden sonra 14 ay sessizliğe bürünen Tuzla'nın sessizliğini tahaffuzhane önüne demirleyen köhne Ümid gemisinin yorgun makinelelerin homurtusunun bozduğu gün.

Kimdi, kimlerdi Ümid'le gelenler?

Nereden gelmişlerdi?

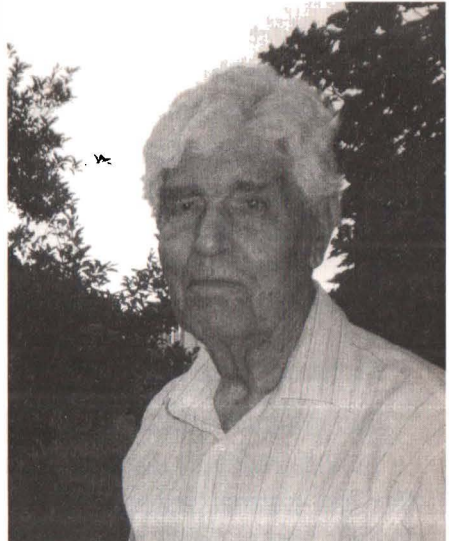
Niçin gelmişlerdi?

Tuzla'nın "yerli" halkı soruların yanıtlarını ararken gemiden indirilenler temizlenip paklanmak ve sağlık kontrolünden geçirilmek için beşerli onarlı gruplar halinde tahaffuzhanenin karanlık odalarına gönderiliyordu.

Neden sonra öğrenildi
Ümid'in Selanik'ten mübadil
getirdiği.

Köylerinden pare pare yola
çıkıp Ümid'in güvertesinde ve
ambarlarında buluşan Kılıkışlı-
lardı gelenler.

O hüznün yüklü geminin
yolcularından biri de o
günlerde henüz anasının
sinesinden dört aylık bebek
olan Kılıkış'ın (Kilkis) Sevin-
dikli (Eptalafos) Köyü do-
ğumlu Rasim Serbest'ti.



Rasim Serbest

Şimdi artık Tuzla'da bir çok evde emeği olan "Marangoz Rasim"ın, yani Ramazan Pelvan oğlu Rasim Serbest'i dinleme zamanıdır:

"Altı kardeş, annem Ayşe ve babam Ramazan'la gelmişiz buralara. Ümid gemisiyle gelmişiz. Doğruca tahaffuzhaneye götürmüşler bizi. Bir tarafta bizler yıkanırken bir tarafta elbisele-
rimiz yıkanıp temizlenmiş ve kurutulmuş. Rumca ve Pomakça bilen babam Bin Ali Ramazan Pelvan Sevindikli'de subaşı olarak görev yapmış. Kılık'a çok sık gidermiş. Rumlar babamı sever sayarmış. Bir seferinde bu sevgi saygı ahaliyi katliamdan kurtarmış. Çeteciler köy halkını çoluk çocuk camiye toplamışlar öldürmek için. Ama içlerinden bir Rum 'Ramazan Pelvan'ın çok ekmeğini yedik. Dokunmayacaksınız onlara.' demiş. Annem Tuzla'ya gelir gelmez ölmüş. Ben süt bebeği olarak öksüz kalmışım. Dokuz yaşına kadar bana babam baktı. O yaştayken babam da öldü. Babamın ölümünden sonra ağabeylerimden birinin yanında tarlada çalışmaya başladım."

Tuzla'ya geldiklerinde "memleket"te bıraktıklarına karşılık Ayazma Mevkii'nde 15 dönüm tarla ve bir ev verilmiş Rasim Usta'nın ailesine.

Ama o yine de çalışmış, didinmiş ve okumuş.

İlkokulun ardından Pendik ve Kartal'da ortaokula giden Rasim Serbest, daha sonra Kuleli Askeri Lisesi'ne girmiş ama daha ilk sene sınıf subayıyla takıştığı için ayrılmış ve ödemesi gereken tazminat karşılığı altı ay askerlik yapmış.

Tarhanacı dediler

Yine onun anlattıklarına dönelim:

"Bu kısa mecburi askerlikten sonra 1942-1946 yılları arasında dört yıl normal askerlik görevini yerine getirdim. Askerlik dönüşü inşaat işleri yapmaya başladım. Bir evi her şeyiyle yapıyor. Sahibine teslim ediyordum. 1960 yılında marangoz

atölyesi açtım. 33 yıl marangozluk yaptım ve Tuzla'da "Marangoz Rasim" olarak tanındım. Bu arada bir dönem siyasete girdim. 1946-1950 yılları arasında Postane Mahallesi muhtarlığı; 1950 yılında da Demokrat Parti iktidara gelince İbrahim Yenen'in belediye başkanlığı döneminde meclis üyeliği yaptım."

Serbest'in ailesi mübadil olmayı hiç istememiş. İstememişler ama mecbur kalmışlar.

Rasim Serbest de aynı kanaatte. Bu konuda "Yapacakları bir şey yoktu." diyor.

Peki ya bugün?

Aradan 90 yıl geçtikten sonra mübadele ve mübadillik hakkında ne düşünüyor Rasim Bey.

Öğrenmeye değmez mi?

"Mübadele cefa, mübadil de cefa çeken demek bence. İnsanları huzursuz eden bir uygulama. İyi bir şey değil. Yerini yurdu nu kendi rızan olmadan terk ediyorsun. Bir de geldiğin yerde problem yaşıyorsun. Tuzla'nın yerlileri epeyce bir zaman bize "tarhanacı" dedi. Neden? Biz sabahları çorba içiyorduk, onlar çay. Çorba içmemizi beğenmediler. Bu yetmezmiş gibi "pis macır" da diyorlardı. Ama kendini bilenler bize değer verdi. Bir de uzun zaman mübadiller kendi aralarında anlaşılamadı."

Yeni cumhuriyete yolculuk

Üvey dedesi Yemen şehidi Rıza Efendi; babasının babası "memleket"te öğrencileri olan hoca Mustafa Efendi.

Zaten aileye de Mustafa Hocalar derlermiş.

Altı kişilik ailesi; babası Rıza, halası Ayşe, babaannesi Huriye, dedesi Mustafa ve amcaları Yakup'la Ethem kalkıp göç eylemiş, mevsimin kışa döndüğü günlerde temelleri henüz atılmış genç Türkiye Cumhuriyeti'ne.

Tekirdağ'ın Hayrabolu ilçesine gitmek üzere Aralık ayında Selanik'ten demir alan Ümid gemisi, ne olduysa ümit yolcularını Tuzla'ya indirmiş 1923'ün Aralık ayı başında, zeytinlerin iyice karalar bağladığı günlerde.



Nursen Temizel

Ümit yolcuları Kılış'ın Sarıdoğanlı (Petrades), Kürküt (Terpillios) Vurlan (Anavrito), Kamberli (Psilo Horio), Gevgili ve Sevindikli (Eptalofos) köylerinden gelenlerdi.

Nursen Temizel Tuzla'daki ikinci kuşak Sevindikli mübadillerinden. Babası Rıza beş yaşında ayak basmış Tuzla'ya. Annesi Bedia 93 muhaciri.

Tuzla'daki tüm Kılış mübadilleri gibi Nursen Hanım'ın babası da Atatürk'ü hemşehrileri olarak kabul eder ve sık sık "Biz buraya Atatürk'ten torpilli geldik." dermiş.

Temizel'in aile büyükleri Tuzla'daki ilk yıllarında önce devletin kendilerine verdiği topraklarda çiftçilik yapmış. Sonraki yıllarda Rıza Bey Tuzla'dan topladığı sebze ve meyveleri Hereke'deki Sümerbank fabrikasına pazarlamış. Hatta bir ara Hereke'de manav dükkânı bile açmış. Rıza Bey'in koşturtmaları sırasında eşi Bedia Hanım hep yanında olmuş; yeri gelmiş tarlalarındaki kadın işçilerle birlikte çalışmış.

Geç bulunan yanıtlar

Nursel Temizel, üç katlı bir Rum evinde doğmuş 1948 yılında.

Güzel bir çocukluk geçirmiş ama bazı arkadaşlarının "pis macur" demesine üzülmüş hep. İşte o nedenle daha o çocukluk, genç kızlık günlerinde düşmüş aklına "Biz kimiz, nereden geldik?" soruları.

Soruların yanıtlarının çok uzun yıllar sonra bulmuş Temizel.

Kendilerinin muhacir değil mübadil olduklarını öğrendiğinde bu kez babasına müracaat etmiş, geç de olsa.

Birinci kuşak mübadiller geldikleri yerlerde neler yaşadıklarını, ne türlü sıkıntılara göğüs gerdiklerini pek anlatmadılar.

Hep sustular, acılarını ve özlemlerini sakladılar.

Nursen Hanım'ın babası da hiç söz etmemiş oralardan. Temizel bunu "Bir daha o günleri hatırlamamak için." diye açıklıyor.

"Yıllarca anlatmadılar, biz de sormadık, sormadık." diye başladı söze Nursen Temizel:

"Çok geç kalmıştım ama sormalıydım. Onu da kaybedersem soracağım kimse kalmayacaktı. Bir gün babacığıma, 'Hatırlıyor musun geldiğin köyü?' diye sordum. 'Küçüktüm be kız.' dedi ve anlattı:

'Geldiğimizde beş yaşındaydım. Yemyeşildi. Çok güzeldi köyümüz. Evimizin altından dere geçerci. Evimizin önünde ananın ekmek pişirdiği bir fırın, bir de kuyumuz vardı. Köyün ortasında kocaman bir dut ağacı vardı. Rumlar düğün dernek

yapacakları zaman köye gelip sürümüzün içinden beğendikleri koyunu alıp giderlerdi.'

Hatırladığı sadece bu kadardı babamın. Bunlar benim için yeterliydi..."

Ata topraklarına gidiş

Nursen Hanım babasıyla bu konuşmasından sonra daha da merak salmış köklerini araştırıp öğrenmeye.

"Mutlaka atalarımın köyüne gitmeli ve oraları görmeliydim" diyen Temizel ilk kez 2002 yılında gitmiş Tuzla'daki ikinci kuşak Kavala, Drama ve Kilkış mübadilleriyle atalarının topraklarına.

Şimdi söz yeniden Nursen Hanım'da:

"Sevindikli'yi gördüğümde kalbim hızla çarpmaya başladı. Çok heyecanlanmıştım. Heyecanım şaşkınlığa dönüştü sonra. Köyde eskiye dair pek iz yoktu yanmış yıkılmış binaların temel taşlarından



Nursen Temizel'in babasının doğduğu Sevindikli Bugün haritadan silinmiş bir köy. Köyde bir okulun duvarları duruyor.

ve bir de dört duvarı kalmış okul binasından başka. Babamı düşündüm. 'Canım babam bak buradayım. Senin doğduğun köydeyim. Ama sen yoksun, evin de yok. Dere kurumuş, akıyor. Nenemin ekmek pişirdiği fırın da yok artık. Ama o çocuk ruhunla hatırladığın, gölgesinde oynadığın o dut ağacı var ya babam, yıllara inat yemyeşil bütün ihtişamıyla köyünü bekliyor.' diye söylendim. Sevindikli'den ayrılmak güç oldu benim için. Ayrılırken, önce atalarımın ruhuna dualar gönderdim, sonra yıkılan yakılan evlerin taşlarından bir iki tane aldım. Bir iki de çiçek, iki buğday başağı ve bir avuç toprak. Her biri orada doğup orada yaşayan ve o topraklara karışıp kaybolan atalarımın birer hatıra. Sevindikli'de babamın soluduğu havayı solumanın mutluluğunu yaşadım. Ve yüreğim yanarak ayrıldım Sevindikli'den."

"Mübadileyi dedelerimiz, babalarımız yaşadı. Biz onların çektiği sıkıntıları tam olarak bilmiyoruz. Çünkü yeterince anlatmadılar." diyen Nursen Temizel şöyle konuştu:

"Mübadillik kolay değil. Ne acıdır ki, benim ailem gibi binlerce mübadil ailesi, akıllarına hiç gelmeyecek bir şekilde doğdukları, yaşadıkları yurt bildikleri topraklardan koparılarak bilmedikleri yerlerde yaşamaya mecbur edildiler. Tarihte benzeri görülmemiş kitlesel ve zorunlu göçtür mübadele. Allah mübadeleyi ve mübadilliği bir daha yaşatmasın. O acıları yaşayanların hemen hemen tamamı bu dünyadan göçüp gittiler. Anlatması çok zor acılı hikâyelerini de kendileriyle birlikte toprağa gömdüler. Büyüklerimiz yeni bir memlekete geldiler. O yeni yere ve insanlara alışmak kolay değil elbette. Ancak orada, o kaybedilmiş topraklarda can korkusuyla yaşamak yerine genç Türkiye Cumhuriyeti ve Mustafa Kemal onlar için yeni bir hayat ve yeni umut oldu. Köyümü gördükten sonra Atatürk'e binlerce kez minnet ve şükran duyuyorum. Bu ülkede, bu bayrağın altında ve bu topraklarda yaşamaktan büyük onur ve gurur duyuyorum. Mübadeleyi babalarımı yaşadı. Allah mübadeleyi bir daha bize ve hiçbir millete yaşatmasın."

Tuzla'nın özlemiyle yaşadılar

İstanbul'un doğu kapısı Tuzla'da, Birinci Ahmet Camii'nin çevresinde oturan Türkler 1922'nin eylülünde günlerden bir gün, güne merhaba dediklerinde köylerinin alışılmamış sessizliğine şaşakaldılar.

Köyün asıl sakinleri Rumlar komşularını bırakıp kaçmıştı çünkü.

O güne dek çevrede süregelen çatışmalardan pek etkilenmeyen, ufak tefek sürtüşmelerin dışında kendi halinde bir sahil kasabası olan ve ahalisinin tarımla uğraştığı Tuzla, Rumların kaçışıyla sessizliğe bürünmüştü.

Ta ki 1923'ün aralık ayı başlarına kadar.

Aralığın ilk günlerinde "karşı kıyı" Selanik'ten kalkan Ümid gemisi Kıkışlıları getirmişti Tuzla'ya; Rumların kaçtığı Yunanistan'dan.

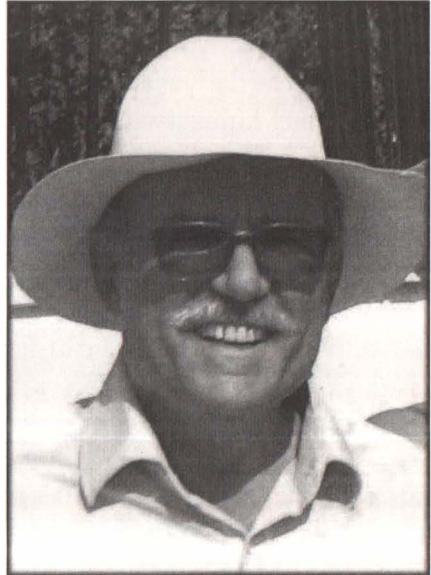
Tuzla'ya Yunanistan'dan gelen mübadillerin orada ve burada neler yaşadığını artık biliyoruz.

Peki Tuzla'dan gidenlerin burada ve orada yaşadıklarını biliyor muyuz?

Bugüne dek bu sırdı.

Ancak bu sırnın perdesi yavaş yavaş aralanıyor.

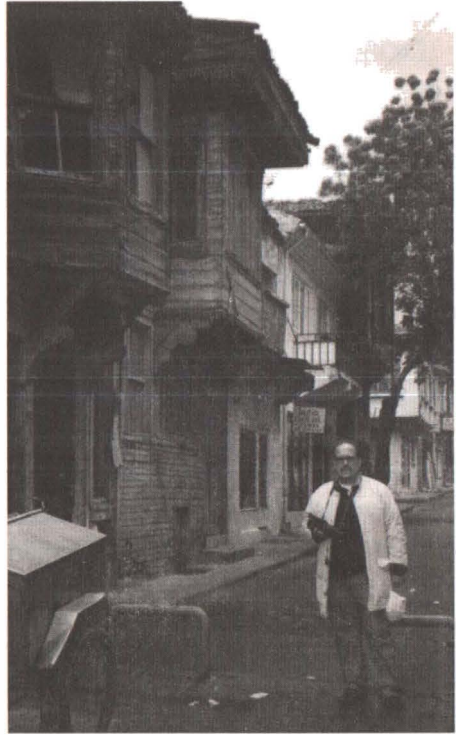
Sırrın aralanmasına neden olan babadan ikinci kuşak Tuzla mübadili Theodoros Dalakoglou (Dalakoğlu.)



Theodoros Dalakoglou

Şimdi, 28 Nisan 1952 tarihinde doğan Tuzlalı Theodoros Dalakoglou'nun anlattıklarını dinleme zamanıdır:

"Dedem Constantino E. Dalakoglou'nun ailesi Tuzla'da asırlarca yaşadı. Babam Dimitrios K. Dalakoglou 1913 yılında Tuzla'da, annem Smaro Theodorou Kostopoulou 1922 yılında Darıca'da doğmuş. Babaannemin adı da Lamprini. Babamın Georgios ve Paraskevi adında iki kardeşi vardı. Manolaki Ailesi diye anılan zengin bir aileye



mensupmuş bizimkiler. Theodoros Dalakoglou ata toprakları Tuzla'da. Lakabımız Dalakoglou.

Yunanistan'a gidince büyüklerimiz lakabımızı soyadı olarak almış. Dedemin ailesi tarımla uğraşıyormuş. En fazla ürettikleri ürün enginarmış. Zamanı gelince enginarlarla dolu küçük tekneleri İstanbul'a gönderirlermiş. Büyük meyve bahçeleri ve tarlaları da varmış. Tuzla'da Türk ve Rumların mahalleleri ayrı ayırmış. Çoğunluk Rumlardaymış. Türklerle aralarında problem yokmuş. Türk komşularıyla kavgasız dövüşsüz barış içinde yaşamışlar. Onlarla ekonomik ilişkileri de varmış. Türkler dedemimin tarlalarında çalışmış. Çalışanların kâhyası da Türkmüş."

Ana dilleri Yunanca olan, okulda Yunanca okuyan Tuzlalı Rumlar 1922 yılında doğup büyüdükleri toprakları terk etmek zorunda kalmış.

Dalakoglou'nun dedesi Tuzla'dan ayrılmayı istemiyormuş.

Kapıya polis gelince mecbur kalmış ve istemeye istemeye Yunanistan'a gitmiş.

Söz yine Theodoros Dalakoglou'nda:

"Ailemin Yunanistan'a gemilerle gitmelerinin dışında yolculuk hakkında bilgim yok. Ayrılırken evlerini, arsalarını ve büyük çiftliği bırakmışlar. Tuzla'dan Atina yakınlarındaki Anavissos'a gitmişler. Giderlerken yanlarına altın ve para alabilmişler. Hükümet arsa vermiş, bir ev vermiş. Yunanistan'a geldikten sonra uzun zaman döneceklerine inanarak yaşamışlar. Bu inanç zamanla kaybolmuş ama özlem hiç kaybolmamış. Aile büyüğüm de, dokuz yaşında ayrılan babam da Tuzla'yı çok özlüyordu. Ben 2001 yılında atalarımın, babamın doğduğu toprakları onlar adına ziyaret ettim. Tuzla'da ilgi gösterdiler bize. Ama Türk insanının dünyadaki diğer insanlar gibi olduğunu düşünüyorum. Ne daha iyi, ne daha kötü."



Dalakoglou Ailesi bir arada. Konstantinos ve babanne Lamprini arasında üç kardeş. Önde Paraskevi, arkada uzun boylu Georgios ve solunda Theodoros'un babası Dimitrios. Fotoğraf Tuzla'da çekilmiş.

Çocukluk ülkesine özlem

İstanbul'un Anadolu yakasındaki en önemli mübadil yerleşimi Tuzla'da 1922'den önce yaşayan Rumların torunlarından Marina Drymalitou'yu, atalarının doğduğu topraklardan ayrılmasından 85 yıl sonra İstanbul'da buldum.

Marina Drymalitou Tuzla'da doğan ve kendisiyle aynı adı taşıyan Marina Hatzi'nin (Hacı) torunu.

Türkçeyi Atina'da üniversitede okurken öğrenen Drymalitou 2007 yılında çalışmak için İstanbul'a gelmiş.

Drymalitou ninesinden duyduklarını şöyle anlattı:

"Ninem Marina Hatzi'nin babası terzi Apostolis deniz yoluyla sık sık İstanbul'a gidip gelirmiş. Böyle bir yolculuk sırasında teknede öldürmüşler Apostolis'i. Çocukluğu Tuzla'da geçen Hatzi Büyükada'da evlenmiş. 1922'ye geldiğinde ninem de ailesi de diğer Tuzlalılar gibi "mecburen" Yunanistan'a gitmiş. Gemi onları Lefkada'ya götürmüş.

Giderlerken yanlarına kiliseden bir iki ikona alabilmişler. Aile sonra Atina'ya yerleşmiş. Onlara ev ve arazi vermişler."

Marina Hatzi'nin Yunanistan'a uyum sağlaması kolay olmuş ama o özlem, o memleket özlemi.

Sormayın gitsin.

Hatzi yaşadığı sürece hep çocukluğunun ülkesi Tuzla'yı özlemekle geçirmiş günlerini.



Marina Drymalitou

Bafra'dan Pire'ye ölüm hattı

Anneanesi Despina'nın "memleket"te ve 1921'in sonbaharında Bafra'da başlayıp bir yıl sonra Yunanistan'ın liman kenti Pire'de sona eren çile yolculuğunda neler yaşadıklarını dinleye dinleye büyüyen bir Bafralı o.

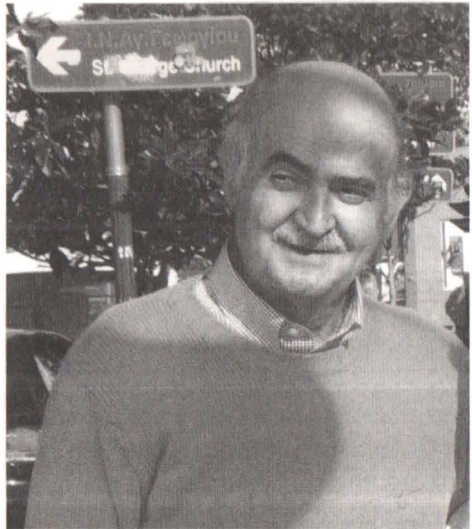
1943 yılında Kilis'in (Kılış) Divuno (Otmanlı) köyünde doğan Theodoros Pavlidis "Sümüklü Avrat Torunu" Vasiliki'yle "Öksüzöğlü" Eleftherios'un oğlu.

Vasiliki'nin köyü şimdiki adı Yakıntaş olan Peskeller. Eleftherios da günümüzdeki adı Hıdırellez olan Mardar'dan.

Avukat olan ve mesleğini Kilis'te sürdüren mübadelenin öksüz çocuklarından Theodoros Pavlidis kentte yayımlanan gazetelerden *Idisi's*in (Haber) köşe yazarlarından. Batı Karadeniz'in Hellenizmi, Pontus Sorunu/Türkler Gözüyle ve Mübadele basılmış kitaplarının adları.

Pavlidis, şunları anlattı:

"Önce doğduğum yerdeki büyüklerden sonra da ailemden duyduğuma göre bizim oralarda Türklerle Rumlar güzel güzel yaşıyormuş. Bafra'nın çevresinde Rumlar çoğunluktaymış. Özellikle Nebiyan Dağı bölgesinde. Mahalleler genel olarak ayırmış ama karma köyler de varmış. İttihat ve Terakki Hükümeti yönetiminde ilişkiler



Theodoros Pavlidis

bozulmaya başlamış. 1916 yılında anne ve babamın aileleri Kastamonu-Çankırı bölgesine tehcir edilmişler. Annemin babası İlias Bafra'nın çevresideki köylerde öğretmenlik yapıyormuş. Türk çeteciler tarafından kaçırılmış, ölüsü bile bulunamamış. Babamın babası Theodoros, Mardar'ın dışında yine Türk çetecileri tarafından öldürülmüş. Babamın annesi Mirofora da göç yollarındaki eziyete dayanamayarak Üçanlar Mevkii'nde can vermiş. Büyüklerimiz, 1918 yılında Mondros Mütarekesi imzalanınca iki yıldan sonra evlerine dönebilmişler ama bu sefer de evlerinin Türkler tarafından işgal edildiğini görmüşler."



Theodoros Pavlidis'in annesi Vasiliki'yle babası Eleftherios Bafra doğumlu.

İkinci sürgün

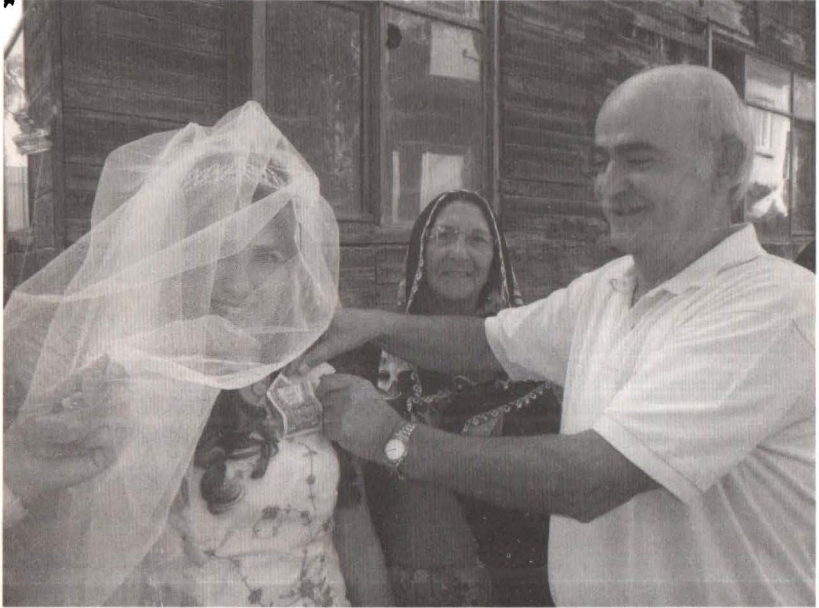
Üç yıl sonra Bafra'daki Rumlar ikinci bir sürgüne gönderildi.

Bu sefer sadece Rum çetecilerle ve eli tüfek tutan erkekler değil; yaşlı, çocuk, kadın erkek, hasta, hamile ayrımı yapılmadan herkes sürgüne gönderildi.

Bafra'dan başlayan sürgün hattı Samsun, Kavak, Havza, Amasya, Turhal, Tokat, Sivas, Divriği, Malatya, Harput, Diyarbakır, Urfa, Halep, Trablusşam güzergâhını takip ederek Beyrut'ta sona erdiğinde yola çıkanların yarısına yakını ölmüş.

Gerisini yine Pavlidis'ten dinleyelim:

"Bu sürgün yolculuğunu annem ve babam sekiz dokuz yaşlarındaiken yaşadı. Aylarca dağları aştılar; karlarda, çamurlarda bata çıka yürüdüler, aç ve susuz. Ölenlerin arasında babaannem Mirofora da vardı. Bir yıl sürmüş bu yolculuk. Bafra'dan Beyrut'a; oradan da Pire'ye 1922'nin sonbaharında sona ermiş. Ailem Pire'den Atina'ya giderek bir yıl Zapion devlet yetimhanesinde kalmış. Babamı yetimhaneden halası almış. Annemin ailesi de önce Agrinion'a gitmiş. Çünkü Bafralı oldukları için tütüncülükten anılıyorlardı. Agrinion'da Papastratos tütün fabrikası vardı. Orada çalışmışlar. Bir seneden sonra akrabalarının daveti üzerine Otmanlı'ya yerleşmişler. Ailemin Yunanistan'a alışması kolay olmuş. Ailemiz Atina'dan Otmanlı'ya gittiğinde köydeki Türkler de mübadeleyle Türkiye'ye gitmiş. O



Yunanistan'ın Kilis kentinde avukatlık yapan Theodoros Pavlidis, Tuzla Sosyal Dayanışma ve Yardım Derneği'nin 13 Ekim 2012 tarihinde düzenlediği Birinci Uluslararası Tuzla Mübadele Sempozyumu'na konuşmacı olarak katıldı. Pavlidis ertesi gün düzenlenen kültür etkinliğinde de temsili geline para taktı.

yüzden köy boşmuş. Otmanlı'ya yerleşenlerin hepsi aynı bölgeden olduğu için uyum sorunu çekilmemiş. Sürgün yıllarında ailemizden değil ama diğer Rumlardan Bafra'da kalan çok olmuş. Bunların arasından kaybolan çocuklar, sonra gelip alırlar diye Türk ailelere emanet bırakılan çocuklar ve evlilik dolayısıyla kalanlar var. Ben Bafra'ya gittiğimde bunlardan bazılarını tanıdım. Şimdi onların çocuk ve torunlarıyla görüşüyorum."

Geçmişin acı anılarıydı buraya kadar anlatılanlar.

Şimdi sıra bugünde:

"Bugüne gelirsek, benim vatanım Yunanistan. Ama anne ve babamın memleketi Bafra. Bafra'dan çok kötü koşullarda ayrılmalarına rağmen böyle. İkisi de Bafra'yı görmek istiyordu. Babamı 1977 yılında götürdüm. Ölmeden Mardar'ı gösterebildim ona. Babam köyünde arkadaşlarını buldu, onları hasretle kucakladı. Ben de o tarihten sonra kere gittim Samsun'a, Bafra'ya ve annemin babamın köylerine. Bugün çekilen o kadar acı ve sıkıntıya rağmen Türklere çok hoşgörülle bakıyorum. Onlarla şahsi ilişkim çok sıcak. Ama Türk devletiyle bakış açım farklı. Türk devleti beni vatandaşı olarak görürse Samsun veya Bafra'da çok mutlu yaşayabilirim."

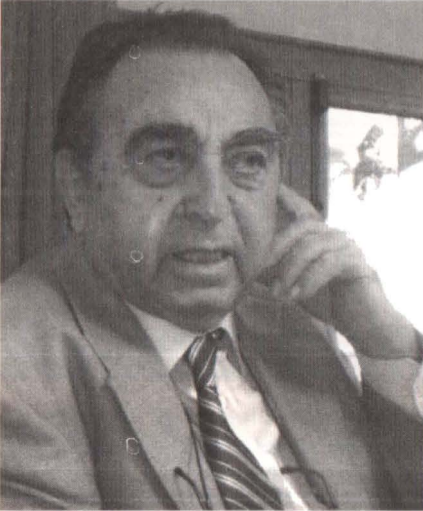
Üst üste dram

İkinci kuşak Samsun mübadili Nikos Papadopoulos 1939 yılında Kilkis'in Fanario (Şeremetli) köyünde doğmuş bir veteriner hekim.

Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi mezunu Papadopoulos 1959 yılında girdiği fakülteyi beş yılda hiç bir engelle karşılaşmadan bitirmiş.

O günleri anlatırken, "Mübadil oluşum okumama engel olmadı. Polis, yani yabancılar şubesi mübadil olduğumu biliyordu. Ama bana engel olmadılar." diyen Nikos Papadopoulos birlikte okuduğu arkadaşlarından bazılarıyla hâlâ görüşüyor, Türkiye'ye geldiğinde onlarla buluşuyor.

Şimdi gelelim anne ve babasının Samsun'un Ladik ilçesi'nden başlayan mübadele yolculuğuna ve onların mübadele hakkındaki görüşlerine. Tabii Papadopoulos'un dilinden:



Nikos Papadopoulos

"Babam Stavros Papadopoulos (Papazoğlu) 1903, annem Anastasia Dimitriadu (Dimitoğlu) 1908 Ladik doğumlu. Anne ve babamın doğduğu topraklardaki hayatı Topal Osman ortaya çıkana kadar iyiymiş. Nüfusu yarı yarıya Türk ve Rum olan Ladik'te yaşayanlar savaştan olumsuz etkilenmiş. Dede-min ailesinden dağa çıkanlar olmuş. Ortalık iyice bozulunca 1922'de kaçmışlar. İstanbul üzerinden Yunanis-

tan'a gelmişler. Bu yolculuk 20 gün sürmüştü. Taşınır, taşınmaz tüm mal varlığını Türkiye'de bırakarak Yunanistan'a çok güç şartlarda, çok kalabalık bir gemide adeta açlıkla savaşarak parasız pulsuz gelmişler. Bir dram bu. Bir başka dram da babamın biri evli, biri 12 yaşındaki üç kardeşinin Türkiye'de kalmış olması. Evli ve çocuklu olan amcam Haralambos Amasya'da terziymiş. Bir gün ortalıktan kaybolmuş ve kendisinden bir daha haber alınamamış. Amasya'ya gittiğimde onun izini aradım, ama bulamadım. Haralambos Amca'mın karısı Yunanistan'a gelirken Lefkada Adası'nda bir hastanede ölmüş. Küçük çocuğu da çalınmış. İkinci Amcam Lefteris, Amasya-Ladik arasında ticaret yapıyormuş. O da kaybolmuş. 12 yaşındaki amcam Konstantinos'un akibeti de aynı olmuş. Anne ve babamla diğer Ladiklilerin Yunanistan'a alışmaları çok zor olmuş. İki de doğdukları toprakları çok özliyordu. Ama Ladik'ten ayrılmalarına sebep olanları da unutmamışlardı. Kovulma nedenleri Türk politikacılarıydı, komşuları değil. Onlar komşularını hep iyi anıyordu. Sık sık 'Bizi devlet kovdu. Komşularımız, arkadaşlarımız değil.' diyorlardı."

Bir çok kere Ladik'e giden Nikos Papadopoulos bugün insanları yerlerinden yurtlarından eden mübadelenin büyük hata olduğuna inanıyor. Şimdi dönelim yeniden mesleğine.

Veteriner olmayı çocukluğundan itibaren isteyen Papadopoulos mesleği konusunda da şunları anlattı:

"Veterinerlik tahsil etmek istiyordum ama Yunanistan'da bu imkân yoktu. İstanbul'a gitmeyi istedim. Meğer İstanbul'da da fakülte yokmuş. Ben de mecburen Ankara'ya gittim. Fakülteye kayıt olduktan sonra imtihana girdik. 40 kişi kayıt yaptırmıştı. Beş kişi imtihanı kazandık. Okuduğum müddetçe hiç bir arkadaşımдан kötü muamele görmedim. Aradan neredeyse 50 yıl geçti. Okul arkadaşlarımla hâlâ görüşüyor, mektuplaşıyoruz."

Hep baskı, hep korku

Mübadelenin son tanıklarından biri de Bursa'nın Görükle (Koubouklia/Kouvoukleia) beldesinde yaşayan, beldenin eski belediye başkanlarından Hüseyin Yavuz.

Görükle'de 1963-1968 yılları arasında belediye başkanlığı yapan Yavuz 1 Şubat 1914 tarihinde Langaza'nın Sufa (Sochos) nahiyesinde doğmuş.

1923 yılının sonbaharında Sufa'dan başlayan ve aynı yılın aralık ayının son günlerine doğru Görükle'de sona eren mübadele yolculuğunun Bursa'daki tanıklarından Hüseyin Yavuz'u



Hüseyin Yavuz

yeni vatanlarında yeni ilan edilen cumhuriyet karşılamış. Şimdi sıra Manaklar Ailesi'nden Hüseyin Yavuz'un anlattıklarında.

Yavuz anlatmaya Suha'daki çocukluk günlerinden başladı:

"Görükle'ye ailece geldiğimizde on yaşındaydım. Çiftçilik ve hayvancılık yapan bir babanın çocuğuyum. Bir beyaz katır, bir uzun kulaklı eşekle yayladaki sütleri nahiyeye taşırdım. Süt para etmezdi. Helvacı Rum'a 50 kilo sütü götürsen ancak bir okka tahin helvası alabilirdin. Ama bir oğlak derisi götürürsen beş altı

* RÖportajın yapıldığı tarihte. Görükle bugün Nilüfer Belediyesi'nin mahallesİ.

** Hüseyin Yavuz 3 Nisan 2008 tarihinde öldü.

okka helva alırdın. Sufa'nın ovası çok bereketliydi. Ceviz, badem, hele kestane. Bize yakın sayılabilecek mesafede Büyük Beşik ve Küçük Beşik gölleri vardı. Sufa'nın esnafı hep Rumlardandı. Durumları iyiydi onların. Türkler ya kahvehane, ya han işletirdi. Bir de çevremiz ormanlıktı. Dağdan odun indirirdi Türkler, Rumlara satardı. Babam tütün de ekerdi. Zamanı gelince tütünü Rum tüccar Avraam çorbacı alırdı. Nahiye Türk, Rum karışıktı. Nüfus nispeti yarı yarıyaydı. Rum komşularımız paskalyada kırmızı yumurta verirdi bize, keçiboynuzu dağıtırlardı. Komşularımız çok iyidiler. Biz Türk çocuklarını çok severlerdi. Muhtarımız Türk'tü. Buna mukabil Rum karakolu ve jandarması vardı. Jandarma kumandanının amcam Aziz'le arası iyiydi. Amcamın dağdaki hayvanlarını bir Rum eşkıyası koruyordu. Eşkıya dağdaki mandıralarda yemek yerdi. Dağda büyük bir kulübemiz vardı. Kenarda yatağım dururdu. Ayağımda çarıklar. Ocakta ateş yanıyor. Bakır kaplarda süt kaynıyor, kaçamak pişiyor, et kaynıyor. Yaylada hayat böyle geçiyordu. Nahiye de okula da gittim. Ama okul yandı. O zaman camide okumaya başladık. Bir ara cami okuluna Rum daskalı (öğretmen) geldi. Haftada bir gün Rumca dersleri veriyordu. Rakamları öğretmeye başladık, harflere geçmek üzereyken mübadele başladı, okumamız yarım kaldı."

İzmir İşgal Edilince

Hüseyin Yavuz'un çocukluk anıları böyle.

Onun, çoğu zaman yaylada geçen çocukluk hayatının kilometre taşlarından biri İzmir'in işgalinden sonra Rum jandarmalarının tavrı değiştirerek Türklere baskı yapmaya başlamaları.

O günden sonra Sufa'da huzur bozulmuş.

Yavuz anlatıyor:

"Bir zaman geldi, nahiyedeki hayatın tadı tuzu kalmadı. Hep baskı, hep korku. Büyüklerimiz de anlatırdı o günleri. Bir bölümüne ben de şahidim. Bilhassa Yunan ordusu kaybetmeye

başladığı zaman çok daha zor günler yaşadık. Türkler öldürülüyordu. Amcam Ali Çavuş da öldürülmüştü. Bu arada Mustafa Kemal'in adı korku yaratmıştı Langaza'daki Rumlar arasında. Rum kadınları yaramazlık yapan çocuklarını 'Sus Kemal gelir ha!..' diye korkutuyordu."

Hüseyin Yavuz mübadele haberini nasıl öğrendiklerini hatırlamıyor. Bu konuda hatırladığı, Selanik'e gitmeden önce Sufa'ya Türkiye'den Rumların geldiği. Yavuz, o günleri "Evimizin bir odasını onlara verdik. Aile Trabzonluydu. Karı koca ve iki kız. Türkçe konuşuyorlardı. Rumca bilmiyorlardı. Onlarla kolay anlaştık." sözleriyle anlattı.

Nihayet Hüseyin Yavuz ve ailesinin doğup büyüdüğü kök saldıkları topraklardan ayrılmak zamanı gelmiştir.

Gecelerden bir ayrılık gecesi, ev eşyalarını toplayıp arabalarla Sufa'dan Selanik'e doğru yola çıkan Yavuz şöyle konuştu:

"Önce Langaza'ya uğradık. Burada askerlerin kontrolünden geçtik. Sonra Selanik'e inerek rıhtım boyunda bir otele yerleştik. Otelin önünden tramvay geçiyordu. İki ay kadar otelde bize sıra gelmesini bekledik. Türkiye'ye Sakarya gemisiyle geldik. Kırmıç (Kria Nero), Nuda (Ksiropotamus), Güvezne (Asiros) köyleri de bizimle geldi. Gemi tıklım tıklım doluydu. Önce Tuzla'ya uğradı gemi. Tuzla'da karantinaya aldılar. Yıkayıp temizlendikten sonra Mudanya'ya geldik. Mudanya'dan arabalarla Bursa'nın Muradiye semtine gittik. Muradiye'de altı ay kadar misafirhanelerde kaldık. Altı ayın sonunda bizi Çekirge'ye iskân etmeye karar verdiler. Ancak aile büyüklerimiz, hayvancılıkla uğraştıkları için Çekirge'yi beğenmedi. Sonra çevre köyleri gezip Görükle'yi beğendi. Bunun üzerine yeniden arabalara yola çıkarak buraya geldik. O zaman Görükle bomboştı. Bir ev beğendik. Ama eve çevredeki yerli köylerinden bir aile yerleşmişti. Onları çıkararak eve girdik. Ayrıca devlet bize nüfus başına on dönüm tarla verdi. Babam burada da hayvancılık

yaptı. Ertesi yılın bahar aylarında Eski Kavala'dan mübadiller geldi buraya."

.....

Bugün doğup büyüdüğü Sufa hakkında neler düşünüyor acaba Hüseyin Yavuz?

Öğrenmeye değmez mi?

"Oraları özlemiyorum. Aksine kurtulduğumuz için seviniyorum. Ama büyüklerimiz buraya bir türlü intibak edemedi. 'Nasıl olsa bir gün memlekete döneceğiz.' diye düşünüyorlardı. Çoğu 50-60 yaşlarında öldü. 55 yaşında ölen babam da dahil hepsi memleket hasretiyle yaşadı..."

"Memleket" özlemiyle ölecek

Nalbant Kurdiş Ağa oğlu İbrahim Atay'ı takdimimdir.

Ki o Görükle'deki son birinci kuşak mübadildir.

Langaza'nı Sufa köyünde 1919 yılında doğmuştur.

Nüfusunda 1919 yazar doğum tarihi olarak, ama bakmayın siz onun kağıt üstünde 93 yaşında olduğuna.

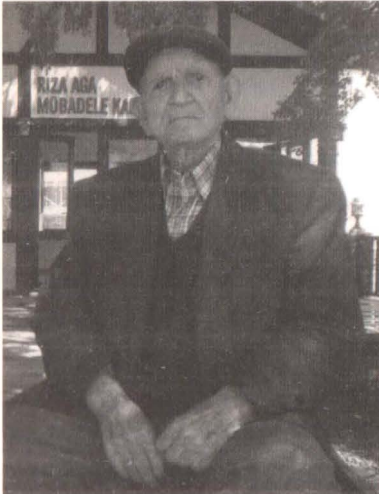
O aslında daha büyüktür yaşıca.

Bir vakitler nüfusa küçük yazdırmak makbuldü, sebeplerini bilenler bilir.

Ama konumuz o değil; Sufa'da hayat, mübadele, mübadele yolculuğu ve Görükle'de hayattır.

Sufa'nın iki büyük mahallesinden Pazar Mahallesi Cami Sokağı'ndaki büyükçe bahçesi olan iki katlı asmalı evde doğmuş Naile Ana'nın ikinci oğlu İbrahim Atay.

Şimdi başlıyor röportajımız satırlara dökülmeye; geleceğe tanıklık olsun diye.



İbrahim Atay

"Nalbantlık yapan ve köyde çok sevilen Kurdiş Ağa'nın küçük oğluyum. Sufa bayır eteğinde bir köydü. Yarı ormanlık, yarı ova. Yörük hayatı yaşıyordu köyde. Hayvancılık, çiftçilik, sütçülük ve biraz da tütüncülük yapıldı. Etraf köylerden pazara gelirlerdi Sufa'ya. Hem mal satmaya, hem alışverişe. Köye gelenlerin konaklaması ve hayvanlarını bağlaması için han vardı. Bir cami bir de kilise vardı köyü-

müzde. Türk Rum birlikte yaşıyordu. Mahalleler ayrı değildi. Sık sık babamın yanına giderdim. Rumlar babamı çok severdi. Rumlarla geçimliğimiz iyiydi. Kavga gürültü hatırlamıyorum pek. Komşularımızdan bir 'köse papaz' vardı. Köyün papazıydı. Sufa'dayken ineğimizi çobana götürüp teslim etmek benim görevimdi. Çoban yabancı değil, teyzemin kocasıydı."

Vakit ayrılık vaktidir

Vakit, erişmiştir.

Vakit ne vaktidir derseniz, vakit ayrılık vaktidir.

Çünkü mübadele ilan edilmiştir.

Kalkıp göç edilecektir, çaresiz.

Çünkü öyle buyrulmuştur.

Kurdiş Ağa da buyruğa uyar.

Alır yanına Naile Ana'yla çocukları Mustafa ve İbrahim'i düşer yollara, 1923'ün son aylarında.

İbrahim Atay anlatıyor:

"Annem babam mübadele olsun istemiyordu. Mübadele haberi-ne sevinmemişlerdi. Çünkü kimse ne olacağını, nereye gidileceğini bilmiyordu. Ama karara uymak zorundaydık. Bir gün yola çıktık, ocağı yanık bırakarak. Langaza'da bir gece kaldık. Oradan Selanik'e gittik. Eyeyce bir müddet egeminin gelmesini bekledik. Bizi Sakarya gemisi getirdi. Önce Tuzla'ya tahaffuzhaneye uğradık. Oradan Mudanya'ya gittik. Ardından da Bursa'ya. Bursa'nın içinde bir yerde uzun uzun bekledik. Bizi Çekirge'ye vereceklerdi. Köyün büyükleri hayvancılık yapamayız diye Çekirge'yi istemedi. Görük-le'ye geldik sonunda. Bize burada devlet onar dönüm tarla verdi. Tarlaları dağıtanlar dönümü bin metreden değil, 919 metreden hesapladı. Birer de ev verdiler."

Ve bu röportajın sonu.

Kısmet olursa gidecek

O, ölene dek "Ah Yunanistan kapıları bir açsa da doğup büyüdüğüm toprakları bir görsem." diye sayıklayan Recep Kırdar'ın 1923 yılında Langaza'nın Hacıbayramlı (Theodosia) köyünde doğan kızı Ümmüş Kırdar.

Şimdi onu dinleyeceğiz ama, anlattıkları yaşadıklarıyla değil ailesinden duyduklarıyla sınırlı.

Söz Kırdar'da:

"Buraya geldiğimizde ben 1,5 yaşındaymışım. Onun için memleketten hatırladığım bir şey yok. Size duyduklarımı anlatayım o zaman. Rahmetli babam sık sık anlatırdı. Daha kundak bebeği-yken bir gün evimizi gâvur çetecileri basmış. Annem çetecilerin geldiğini görünce beni yatak odasındaki dolaba saklamış. Ama



Ümmüş Kırdar

mızmızlanıp da sesim duyulunca kamayla öldürmeye kalkmış çeteciler. O sırada ailemizi tanıyan bir gâvur arkadaşlarına mani olarak 'Yapmayın, öldürmeyin, onun babası öğretmen.' demiş de ben öyle kurtulmuşum. Ama annemin yatak içlerine sakladığı altınları alıp gitmişler. Altınların alındığını öğrenen dedem Hüseyin annem Firdevs'i 'Torunum kurtuldu ya. Gerisini boş ver. Altın-

* Ümmüş Kırdar 22 Aralık 2012 tarihinde öldü.

lar çalışarak yerine koyulur nasıl olsa üzülmeyin.” diye teselli etmiş. Annem babam doğduğum köyün güzel bir köy olduğunu söylerlerdi. Köyde Türk Rum karışık yaşıyorlmuş. Halleri vakitleri iyiceymiş. Buraya gelince çok bocalamışlar, zorluk çekmişler. Köyden ayrılmamıza yakın Türkiye’den Rumlar gelmiş. Ama nereden geldiklerini bilmiyorum. Buraya gelmek için önce Selanik’e gitmişiz. Oradan da vapurla Mimarsinan’a. Mimarsinan’da bizi bir müddet tutmuşlar. Oturacağımız yerler tespit edilince kismetimize Tepecik düşmüş. On dönüm araziyle kırık dökük bir Rum evi vermişler ailemize. Rum evini tamir ederek oturur hale getirmişler bir güzelce. Tepecik’e bizden sonra Nasliç’ten Patriyotlar gelmiş. Ama Langazalılarla Dramalılar bir olup onları köye sokmamış. Sonra üç grubun ileri gelenleri toplanıp tatsızlığı halletmiş. Babam Hacıbayramlı’yı çok özlüyordu. Hep orayı sayıkladı. ‘Ah kapılar bir açılrsa da Hacıbayramlı’ya gitsem.’ diyordu sık sık. Annem de orayı anıyordu. Şimdi bana sorarsanız, ben de görmek istiyorum doğduğum yerleri. Bakalım. Kismetse giderim...”

Kemal, onları da kurtaracaktı

Kaç geceyi uykusuz geçirmişti.

Sabahı olmayan kaç geceyi ezberlemişti ama bir türlü bitirememişti sabahsız geceleri.

Ah o geceler, "katran karası", yürek yarası geceler.

Ve hep aynı rüyalar.

Bir gece dedesi Dimitris, bir gece babaannesi Evsevia.

Ama en çok da Evsevia.

Babaannesi yalağının sol tarafında istavroz olan çeşmeden bakraçla su alıyor, bir koşu iniyor yokuşu göle boca ediyor suyu.

Sonra kan ter içinde çıkıyor yokuşu, dolduruyor bakraca suyu, iniyor koşarak yokuşu, boca ediyor göle suyu.



Despoina Sinanidou Matziari.

Bir daha.

Bir daha.

Bir daha.

En çok bu rüyayı görüyordu "katran karası", yürek yarası sabahsız gecelerde. Rüyasından belki kan ter içinde uyanmıyordu ama her görüşünde etkileniyordu.

"Ninem beni mi çağırıyor acaba?" diye düşünmüyor da değildi hani.

Niye babaannesini görüyordu rüyasında ve niye çeşmeyle gölü?

Sırrı, uzun gecelerin bir gecesindeki rüyasından sonra çözdü.

Yine ninesini görmüştü ama bu kez konuşmuştu Evsevia.

"Pamucak." demişti sayıklarcasına, "Ah vre toprağım." demişti. O gece-den sonra Evsevia'lı rüyalara kendisi de girdi. Bu kez babaannesi yedi yaşının çocuksuluğuyla rüyaların-daydı Despoina'nın. Hep gülüyor, oynuyordu.

Kendisi de o yaşlardaydı. Nine torun Pamucak'ın tarlalarında kâh koşuyor, kâh ip atlıyordu.

Bazen ikisi bir dut ağacının dibinde, kozasını delen kelebekler gibi uçmanın, İznik Gölü'nün üstünde uçmanın hayalini kuruyordu.

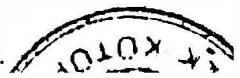
Son rüyasının gecesinde sabahı çağırırken Despoina sayıkladı:

"Söz yayam söz, memleketine Türkiye'ye gideceğim, bulacağım Pamucak'ı."

Dediğini de yaptı Despoina Sinanidou Matziari.



Despoina'nın ninesi Evsevia Küfeci



Matziari'nin, babaannesi Evsevia'yla dedesi Dimitris'in köyü Pamucak'ı, adı Derbent olarak değiştirildiği için bulması biraz zor oldu.

Ama buldu sonunda.

Azmin elinden ne kurtulmuş ki?

Derbent Yollarında

Despoina'nın ninesine verdiği sözü yerine getirişinin bir bölümüne ben de tanık oldum. Bugün Kilikis'in Paprat (Pontokerasia) köyünden gelenlerin yaşadığı Derbent'e beraber gittik.

Savaşın getirdiği kaos ortamında çeteler tarafından yakılan Derbent'te bugün Rumların yaşadığı dönemden kalan tek iz köyün o zamanki zenginlerinden Çeşmeci Ailesi'nin yaptırdığı yalağı istavrozlu çeşme. Bu çeşme o kadar yer etmiş ki Pamucaklı Rumların belleğinde, köyden ayrılıp neredeyse üç yıl süren zorlu bir yolculuktan sonra Serez'e yedi kilometre uzaklıkta hiç yoktan kurdukları köye "memleket"e özlemin, belki de bağlılığın bir nişanesi olarak Monovrisi (Tekçeşme) adını koymuşlar.

Derbent'in ara sokaklarında "Ninem de bir zamanlar buralarda dolaşmış, arkadaşlarıyla oynamıştı." diye gezen Despoina Matziari'nin köyün



Despoina'nın dedesi Dimitris ve Ninesi Evsevia

Kilkis'li sakinleriyle buluşmasında hüzünlü anlar yaşandı. Konuklarının ninesinin çocukluk çağını köyünde geçtiğini öğrenenler onunla kucaklaştıkça gözyaşlarını tutamadı.

Çocukluğunun bir bölümüyle evlilik yılların bir bölümünü, ölene kadar ninesinin yanında geçiren Matziari'yle daha yolda başladığım röportajı Derbent'te ve ertesi gün İznik'te sürdürdüm.

İşte Despoina'nın gözüyle ninesi Evsevia, Derbent, Monovri-si ve Türkiye:

Zengin Hayatı

"Ninemin ailesi Pamucak'ta, babası Hristo Bosku hacılığa gittiği için., Hacıhristolar olarak anılmış. Dedem Dimitris Sinan'ın babası Niko Sinan Derbent'te küfe ve sepet yaparmış. Yunanistan'a gidince soyadı olarak Küfeci'yi (Kiofetz) almışlar. Köyde zengince sayılabilecek bir hayat yaşıyorlarmış. Ailenin büyük çiftlikleri de varmış. Onun için babaannem sık sık 'Ben çiftlik kıızıyım.' derdi. Köyde zamanında ipekböcekçiliği, zeytincilik, yağhanecilik yapıyorlarmış. Köydeki düzen savaş yüzünden bozulunca zor günler başlamış. Pamucaklılar bir gün köyün Türk çeteler tarafından -yayam Türk demez, sadece çeteler derdi- yakılacağını öğrenmiş. Buna inananlar köyü terk etmiş, inanmayanlar kalmış. Aralarında nine ve dedemin de olduğu grup kaçarak tepelerde saklanmış ve köyün yanışını uzaktan ağlayarak seyretmişler. Dimitris 11, Evsevia yedi yaşındaymış o zaman. Bir hafta tepelerde oyalanıp İznik'te gitmişler. Sonra Mudanya yollarına düşmüşler. Gündüz saklanıp gece yürüyerek Mudanya'ya varmışlar. Mudanya'ya giderken saklandıkları yerlerde bebekli anneler çocuklarının ağlamaları duyulmasın diye göğüslerine sıkı sıkı bastırdıkları için boğulan bebekler olmuş. Evsevia'nın bunları anlatırken ağladığını hatırlıyorum. Ne acı. Mudanya'da sekiz ay oturmuşlar. Oradan bir gemiyle Tekirdağ'a güç bela gidebilmişler. Gemi çok kalabalıkmış.

Babası, Evsevia'ya takılırmış yolda, 'Kızım direğe çık bakalım kara göründü mü bize söyle.' diye. İki yıl Tekirdağ'da oturmuşlar. Ninemin annesi Zoi köyden kaçarlarken yolda ölmüş. Babası Tekirdağ'da yeniden evlenmiş ama o kadın da daha Yunanistan'a gitmeden ölmüş. Ninem üvey annesini hiç sevmemiş. 'İş yapmıyorum diye beni ısırdı, çimdiklerdi' diye anlatırdı. Tekirdağ'da kaldıkları iki yılda şehir halkından hiç kötülük görmemişler. İki yıldan sonra Pamucaklılar Yunanistan'a gidince Drama ve Serez'e dağıtılmış. Aralarından ailemin de olduğu 150 hane Serez'e gönderilmiş. Serez'de bir sinemada bir kış geçirmişler. Daha sora şehre yedi kilometre mesafede, mübadeleden önceki adı Salihağa olan, ancak şimdi izi kalmayan köyün karşısındaki arazide hiç yoktan Monovrisi köyünü kurmuşlar."

"Kemal çağıracak"

Neredeyse üç yıl süren acı yolculuktan sonra ayak bastıkları toprak o güne değin belki adını bile duymadıkları bir ülkenin toprağıdır:

Yunanistan.

Hiç duymadıkları bir kenttir: Serez.

Şimdi söz yeniden Hacıhristolar'dan Evsevia Küfeci'nin torunu Despoina Sinanidou Matziari'de.

"Yayanılar Derbent'ten kaçmak istememişler. Çiftlikleri vardı, iratları vardı. O kadar zenginliği kim bırakmak ister? Köyden ayrılırken yanlarına hiçbir şey alamamışlar. Döneceğiz umuduyla altınları ve bazı değerli eşyaları köyde bırakmak zorunda kalmışlar. Yanlarına aldıkları az miktardaki para ve altın yolda tükenmiş. Pamucak'taki o varlıklı aile Serez'de ve sonradan yerleştikleri Monovrisi'de çok fukaralık çekip yarı aç, yarı tok günler geçirmiş. Yıllar sonra ancak kendilerine bir ev kurabilmişler. O zor günlerde akıllarında sadece "memleket" dedikleri Pamucak varmış. Hatta dedem Dimitris'in annesi Sultana boh-

çası hazırda Türkiye'ye gitmeyi beklermiş hep. Bir gün onu elinde bohçasıyla traktörün üstünde bulmuşlar. 'Türkiye'ye gideceğim.' diye tutturmuş Sultana. Bohçasına sıkı sıkıya sarılmış. Onu traktörün üstünden çok zor indirmişler. Ben de aklımın ermeye başladığı günlerden itibaren hep bu hasrete tanık oldum. Yedi sekiz yaşına kadar Monovrisi'de ninemin yanında kaldım. O yaşlarda Türkçeyi iyi bilmiyordum. Evsevia her gün defalarca 'memleket' derdi, ben pek anlamazdım 'memleket'in ne demek olduğunu. Benim Türkçem kıt, onun Yunancası kıt hiç anlaşılamazdık. O zaman ninem kızar ve 'Haydi vre çekiç kafalı çocuk...' diye yarı Türkçe yarı Yunanca bağırırdı. Türkçeyi öğrendikten, okuyup yazmaya başladıktan sonradır ki onun ne demek istediğini, hasretinin ne olduğunu anladım. Yedi yaşından sonra biz Monovrisi'den ayrılarak komşu köy Neohori'ye (Yeniköy) taşındık. Evlendikten sonra yeniden ninemle buluştuk. O zaman onu daha iyi anladım. Artık ikimiz de Türkçe konuşuyor, Türkçe anlaşıyorduk. O kadar zorluk çekmelerine rağmen ninemden bir kere bile Türkiye hakkında, Pamucak hakkında kötü söz duymadım. Ninem ve diğer Pamucaklılar Mustafa Kemal'i seviyordu. Ninemden çok duydum 'Kemal bizi de kurtaracaktı...' lafını. Pamucaklılar, 'Kemal akıllı adamdır. Bizim iyi insanlar olduğumuzu, zanaatkâr olduğumuzu anlayacak, bizi Türkiye'ye çağırarak.' diye düşünüyormuş.

Mustafa Kemal ölene kadar Monovrisi halkı, ondan gelecek haberi beklemiş. Dimitris dedem de 'Kemal çok akıllıydı. O Yunan halkını seviyordu.' diyordu."

Hasret türküsü Derbent

Hasret, bir gün "memleket" dönme hasreti ve isteği hiç tükenmemiş Evsevia'da.

Sadece onda değil, tüm Pamucaklılarda.

Bu öyle bir hasret sancısı ki sadece yürekte değil, dilde de var, gözde de.

Dildeki hasret ana dili Türkçe.

Dildeki hasret türküler.

Dildeki hasret güzel sözler, hayatın imbiğinden süzülüp gelen özlü sözler.

Gözdeki hasret siyah beyaz Türk filmleri.

Evsevia'nın o hasretlerini yine torunundan dinleyelim:

"Ninem 87 yaşında öldü. Ölene kadar hep Türkçe düşündü, Türkçe konuştu. Dört çocukluyken kursa gitti, Yunanca imza atacak kadar adını yazmasını öğrendi. Ölene kadar Yunancayı tam konuşmadı. Çanakkale İçinde Aynalı Çarşı, İzmir'in Kavakları ve Oğlan Oğlan Boynuma Dolan en sevdiği türkülerdi. Bu türkülerini çok sık söylerdi. Ne yapar yapar Türkçe yayın yapan radyoları bulur dinlerdi. Bu türkülerini dinlediğinde radyodan, daha çok sevinirdi. Görünen köy kılavuz istemez ve tencere yuvarlandı kapağını buldu sözlerini kullanırdı laf arasında. Bir merakı da televizyonda haftada bir, 15 günde bir yayımlanan siyah beyaz Türk filmleri. Eski Türk filmlerine yayam kadar dedem de çok meraklıydı. Kimlik belgesinde doğum yeri Pamucak olarak yazıyordu. O belgeyi hiç yanından ayırmazdı. Ninem bir de İznik Gölü'nü, balıklarını ballandıra ballandıra anlatırdı. Ben de anlattıklarına göre evi gölün hemen kıyısındaymış zannederdim. Evsevia İznik'teki Ayasofya Kilisesi'nden de söz ederdi. Kiliseyi köyden kaçarlarken İznik'te bir hafta kaldıkları için biliyordu. Ninem için Derbent bir hasret türküsüydü. Sadece yayam değil, Monovrisi'deki bütün Derbentliler bir gün memleketlerine dönecekleri umuduyla yaşayarak öldüler. Derbent onlar için hayatın kendisiydi..."

Buraya kadar Despoina Sinanidou Matziari'nin ninesi Efsefi - komşuları öyle diyormuş Evsevia'ya- anlatmasına tanık oldunuz.

Şimdi sıra onun neler düşündüğünde:

"Daha önce birkaç kez Türkiye'ye gelmiştim. Yunanistan'a ninemin, dedemin köyünü bulamadığım için üzgün dönerdim. Ama bu sefer gönlüm rahat. Yunanistan'a huzurlu döneceğim. Derbent'te karşılaşımızı ve halkın gösterdiği konukseverliği unutmam mümkün değil. Ben Türkçeyi iyice öğrendikten sora Türkleri daha çok sevdim. İlk gelişlerimde de şimdi de yabancı yere gelmedim. Sanki insanları daha önceden tanıyor gibiydim. Bir dahaki sefere tek başıma Derbent'e geleceğim ve köyde kalacağım. Türkiye'yi artık vatanım sayıyorum. Türkiye beni çekiyor. Almanya, Fransa, Hollanda'ya gideyim istemiyorum."

Vah sirka ağaçlarına

Yüzündeki çizgiler ona yılların armağanı.

Gözlerindeki ışık, bir asra yaklaşan yıllara meydan okuma.

O gözler, "Ben neler gördüm, nelere tanıklık ettim." diyor. O ve diğerleri, gözlerinden akan yaşları doğdukları topraklara döke döke geldiler. Yollarda doğup, yollarda öldüler.

Dağları, ovaları, denizleri aştılar nefeslerini tutarak.

Bindikleri yandan çarklı gemi ayrılırken Selanik'ten herkesin gözleri deniz mavisiydi. Gemi iki deniz aştı, iki denizin tuzu gözyaşları oldu.

Kimi içine akıttı gözyaşlarını tevekkülle. Kimi türkü yaktı.

Ayrılığın türküsünü.

Gözyaşlarıyla "memleket"ten ayrılanlardan biri de 1912 yılında Vodina'nın Oslov (Panaghița) köyünde doğan Fehim Kuruoğlu.

Kuruoğlu dört kardeşin en küçüğü. 300-350 hanelik bir Türk köyü olan Oslov'da iki katlı evlerinde babası Şaban, annesi Fatma, ağabeyleri Celil ve Ali, ablası Ümüş, yengesi Miyase ve yeğeniyle yaşayan Fehim Kuruoğlu mübadelenin Bursa'daki önemli tanıklarından biri.



Fehim Kuruoğlu

Fehim Kuruoğlu'nun ölüm tarihini tespit edemedim.

Oslov'daki günlerini, Rumların baskılarını, mübadele yolculuğunu bugünkü gibi hatırlıyor.

Kuruoğlu, doğup büyüdüğü topraklardan ayrılışına pek üzülmemiş ama uzun yıllar sonra Oslov'a giden bir tanıdıktan evlerinin arazisine kilise yapıldığını ve bahçedeki sirka (hünnap) ağaçlarının kesildiğini duyunca üzülmüş; "Vah benim sirkalarım... Vah ki vah." diye ağlamış.

Köydeki Yabancılar

Mübadeleyi, "Mübadele bozgunluktu." diye özetleyen Kuruoğlu çocukluğunun Oslov'unu şöyle anlattı:

"Nasıl başlasam, nasıl anlatsam bilmiyorum. 'Köyünü anlat.' dediniz. Anlatayım, aklımda kaldığına. Köyümüz fena bir köy değildi. Bahçesi meyve ağaçlarıyla dolu iki katlı bir evde oturuyorduk. Bahçeye kendimize yetecek kadar domates, biber ekerdik. Ortasından bir su akardı Oslov'un. Bu suyu bir çeşmeden akıtmak kimsenin aklına gelmedi. Buğday, arpa, mısır ekilirdi. Mahsul boldu. Ahalisi rençperdi. Babam da rençperlik yapardı. Üç bakkalımız vardı, Şakir, Boşnak Süleyman ve Hafız Cemal. Yeyinti satarlardı; gaz, tuz sabun satarlardı. Bakkaliyede bulunan şeyler işte. Kahve bile vardı Oslov'da. Köydeki son zamanlarımızda Cinli Mehmet de kahvehane açmıştı. Kahvehane radyo yoktu ama gramofon vardı. Oslov'a gramofonu ilk getiren Cinli Mehmet'ti. Köy halkı kahvede toplanıp gramofonda taş plaklardan hafızların gazellerini dinler, 'Allah... Allah ...' diye bağırırdı. Bir de bibercilik yapıldı. Kırmızı biberler toplanır, bir metre yüksekliğinde askılar üstüne serilir, altına ateş yakılırdı. Ateşin buğusundan biberler kuruyunca değirmene götürülerek öğütülür ve kırmızı toz biber elde edilirdi. Çocukken memlekette aşık kemiğiyle düğme oyunu oynardık. Aşıkla düğmeleri devirirdik. Hatta o oyunu buraya gelince bir zaman bizim çocuklar da oynadı. Köyde cami okuluna Kuran öğrenme-

ye gittim. Hocalar uzunca bir sopayla bizi ikaz ederlerdi. Bilmezsen dersini, sopayla elimize elimize vururlardı. Besmele çekip derse başlardık Tam okumayı öğrenecektim muhacirlik çıktı, kıraat yarım kaldı. Vodina, yaya beş saat sürerdi Oslov'a. Beygirle yarıya düşerdi. Annemle babamlar beni Vodina'ya akrabalara götürürdü arada bir hayvanatla. Yavşıktım (çocuk-tum) o zaman, ama çevreyi gezerdim. Bahçelerde mısır kırar, pişirirdik akraba çocuklarıyla."

Hayat zamanın aynasından akıp giderken Oslovlular bir sabah köylerinde "yabancı"ları gördüler.

Yabancılar Türkiye'den kaçan Rumlardı.

Şaşırdılar.

Gelenlerin bir kısmının Türkçe konuşması onlara daha da şaşırttı.

Hayat artık başkaydı Oslov'da.

Evler boşaltılıyor, iki üç hane bir evde toplanıyor; boşaltılan evlere Türkiye'den gelenler yerleştiriliyordu.

Kuruoğlu ailesinin evi Türkçe konuşan altı kişilik bir Rum ailesine verildi.

Fehim Kuruoğlu Bandırmalı ailenin ikisi yaşıtı olan dört çocuğunun adlarını bir çırpıda Petra, Dimitris, Maria ve Lenko diye sayıveriyor. Fehim Bey'in dediğine göre kasabalı oldukları için Bandırmalı aile iyi bir aile, Lenko da güzel kızmış.Yola çıkana kadar iyi kötü geçinip gitmişler. Hatta Maria'nın, annesi Fatma'yla arası çok iyiymiş. Maria ekmek yaparken annesinin başına dikilir, "Fatma Yenge nasıl yaparsın bu ekmeği, bana da öğret." dermiş. Fehim Bey, Maria'nın yalvarmalarının sonunu, "Annem dayanamadı tarif etti. Maria köyden ayrılmamıza yakın annemin yaptığı güzel ekmekler gibi ekmek çıkarmaya başladı evimizin önündeki fırından." diye özetledi.

Maria'nın "Fatma Yenge"sinin Rum aileye bu sıcak yaklaşımının gün gelecek yararı olacağını o zaman kim akıl edebilirdi?

Bu sorunun yanıtı Fehim Kuruoğlu'nun şimdi anlatacaklarında saklı.

"Gâvur Oldum" Diyen Türk

"Oslov'dan ayrılacağımıza yakın köye bir Yunan yüzbaşısıyla jandarmalar geldi. Jandarmalar evlerde silah araması yaptı. Veren verdi, vermeyen yine sakladı. Ancak içimizden biri şapka giyip 'Ben gâvur oldum.' dedi, Rum'un yanına geçti; onlarla kol kola girdi. Kimde silah var, kimde yok Rum'a ihbar etti. Silah yok diyeni sopaya yıktılar köy meydanında. Rum'la işbirliği yapan o köylümüz çok dayak attırdı büyüklerimize Ama Rumlar sonra kendileriyle işbirliği yapan muhbiri 'Sen milletini sattın, yarın bizi de satarsın.' diye bir ağaca asıp altında ateş yakarak öldürdüler. Oslov'u terk edeceğimiz günün gecesinde büyüklerimiz köy meydanında helva yapılması fikrini ortaya attı, tatlı yiyelim köyümüzden tatlı ayrılalım diye. Ancak buna fırsat bulamadık Türkiye'den gelen Rumlar o gece amcamın samanlığını yaktı. Yangın devam ederken Dimitri, Petra, Maria ve Lenko evimizin önünde nöbet tuttu, o kargaşada bize zarar gelmesin diye. Sabah oldu. Bandırmalı ailenin reisi babama 'Sizin ekmeğinizi yedik. Aman ne yaparsanız yapın, hemen kalkın gidin. Sizin için iyi olur.' dedi. Eğer Bandırmalı gâvur olmasaydı Rumlar bizi öldürecekti. Bugünkü gibi aklımda o gece yaşadıklarımız."

Lozan'da Yunanistan'la mübadele sözleşmesi imzalanmış, yavaş yavaş Türkiye'ye gidişler başlamıştır artık.

Oslovlular da mübadeleden haberdar olmuşlardı elbette.

Fehim Kuruoğlu mübadele olduğunu köyde birilerinin yüksek sesle konuyu herkese duyurmasıyla öğrenmiş, tabii babası da.

"Mübadele olacağı hiç aklımıza gelmezdi. Ama oldu bir kere. Orada kalmanın imkânı yoktu. 1924 yılının yazıydı geldiğimizde." diyen Kuruoğlu Oslov'dan ayrılışlarını şöyle anlattı:

Yandan çarklı vapur

"Köyden trene binmek için Ostrova'ya gittik, eşyalarımızı da yüklediğimiz beygirlerle. Trene, daha daha doğrusu yük vagonlarına öğle saatlerinde bindik, aynı günün akşamı vardık Selanik'e. Selanik'te, tumba denilen yerde bir miktar çadırlarda kaldık. Günümüz gelince Selanik'ten iki vapura bindirdiler bütün Oslovluları. Gemiye binerken doktorlar baktı bize. Birinci gemi bir İtalyan gemisiydi. O geminin yolcuları İzmit'te inip Sapanca ve Karasu'ya gitti. Biz yandan çarklı Suat vapuruna bindik, Mudanya'ya geldik. Çanakkale Boğazı'na girince İngilizlerin yarısı batmış gemisini gördük. Savaşta Mehmetçik batırılmış. Türk devleti bizi iyi karşıladı. Birkaç gün misafirhanelerde tuttu, hükümet adamları bize 'Burada kalın, iskân görün, arazi verelim.' dediler. Bizim eski görüşlüler, 'Burada deniz var. Balıkçılık mı yapacağız' deyip burun büktüler. Mudanya'dan Dereköy'e gittik. İki ay kaldık. İki üç katlı Rum evleri vardı. Köyün Rumları gitmişti. Az kusurları olan evler devlet tarafından tamir ettirildi. İki ay kaldık. İki ay sonra bu sefer 'Burası güngörmez bir yermiş.' dedi bizim eskiler. Tekrar Mudanya'ya döndük. Gene itiraz etti ihtiyarlar. Kalktık gittik bu sefer Gemlik'e. Oradan oraya dolaşıyoruz. Hükümetin adamları 'Artık Gemlik'te kalın.' dediler. O arada dönemin İmar ve İskân Vekili Celal Bayar'ı gördük. İhtiyarlar Bayar'a 'Biz mübadiliz. Geniş arazi istiyoruz. Burayı beğenmedik.' dedi. Celal Bey 'O zaman gidin İznik'in sağında solunda Ermenilerden boşalan köylere yerleşin.' dedi. Biz vekili dinledik kalktık geldik Pazarköy'e. Orhangazi'nin adı o yıllarda Pazarköy'dü. Biz çoluk çocuk bir köprünün başında beklerken Oslov'un ileri gelenlerinin bir

takımı Yeniköy'e, bir takımı Ortaköy'e bir takımı da Keramet'e gitti. Bizimkiler Yeniköy'ü beğenmiş. Yerleştik buraya. Önce devlet tarafından kurulan barakalarda oturduk. Sonra iskân memurları geldi. Erazi taksim etti, herkes yerini bildi. Başladılar evlerini yapmaya. Herkes kendi emeğiyle gücü yettiği kadar kulübe yaptı kendine. Yeniköy'e Oslov'dan hiçbir şey getiremedik. Buraya bizden ileri gelen Dramalılar hayvanatıyla gelmiş. Biz hayvanatı getiremedik. Getiremediğimiz gibi satamadık da. Ailemize burada nüfus başına 25 ağaç zeytin verdiler. Hükümet elinden geldiğince, gücü yettiği kadar mübadilleri kolladı."

....

Geldik bir mübadele röportajının sonuna daha.

Kuruoğlu'na göre mübadele bozgunluk, perişanlık.

"Evinden yurdundan ayrıldı mı öyle olur." diyor Fehim Bey.

Peki Yeniköy'deki yeni hayat nasıl başlamış ve devam etmiş?

Fehim Kuruoğlu'nun o konuda söyledikleri bu röportajın son satırları.

"Muhacir olduğumuz sene biraz kendimizi toparladıktan sonra bir arkadaşın yanında kahvecilik yaptım. 1936 senesinde yedi aylık evliyken askere gittim. Dönüşte bakkaliye dükkânı açtım. Leblebi, fındık, fıstık, çekirdek sattım. 53 sene bakkaliye çalıştırdım, beş para, on para zamanından başlayarak. Bakkallıkta tanınınca manifatura koydum dükkâna, 12 sene de İstanbul Samatya'da Tekel bayii çalıştırdım. Evliliğimden on çocuğum oldu. Yedisi hayatta, üçü toprakta. Eşimle 65 sene hayat geçirdim. Mübadillik aslında zor iş. Aıştık artık. Memleketi unuttuk. Ama arada bir aklıma da gelmiyor değil hani. Oslov'a gidenlerden duyduğuma göre evimizin olduğu yere kilise yapılmış. Bunu duyar duymaz 'Eyyvah o zaman benim sirka (hünnap) ağaçlarımı kesmişlerdir mutlaka.' dedim. Evet kesmişler meğer. Vah benim sirkalarım..."

Şamdanlar yanıyordu ayrılıklara

O sarayları andıran evlerinden şamdanları yanık bırakıp arkalarına bakmadan yola koyulduklarında Selimçelerden ağa torunu, bey torunu Hasan Bey'in en büyük kızı Mükerrerem henüz on yaşındaydı.

Bez bebeklerle oynayan bir çocuktu daha.

Çocuktu daha.

Mübadele nedir bilmiyordu.

Çocuktu daha.

El bebek gül bebek büyütülen, büyüyen bir çocuktu.

Babasının biricik kızıydı. Dört kardeşinin ablasıydı o.

O haber, o kahrolası ayrılık haberi gelince; Selimçe ailesinin başka topraklara göceceği haberi gelince o el bebek, gül bebek büyüyen, büyütülen Mükerrerem aileyi derleyen toplayan bir kurtarıcı oluverdi.

Şamdanların ayrılıkla donanacağı anlaşılınca Mükerrerem, analığı Fatma'yla girdi bir koşuşturmanın içine.

Sedirler açılıyor, giysiler çıkarılıyor; musandıralar açılıyor, yatak yorganlar alaşağı ediliyor; odalar teker teker dolaşılıyor, değerli eşyalar toplanıyordu.

Onu da alalım, bunu da alalım, ama nasıl götüreceğiz? Efendi babam ne der? "Çok eşya almayacak mışız yanımıza." dememiş miydi babaları.



Mükerrerem Yeter

Mükerrem'in köyü Fuştan yaklaşık 500 hanelik köydü. Belediyesi ve karakolu vardı. 40'dan fazla köy bağlıydı Fuştan'a. Dört beş mahallesi vardı. Hemen hemen hiç Rum yoktu köyde. İpekböcekçiliği yapılır; sonbaharda kozalar yüklenir arabalara Selanik'e konvoy halinde gidilir ve kozalar Rum tüccara satılırdı. Verimli topraklarına ayrıca mısır ekilir, bostan ekilirdi. Çarşının ortasından Yazut çayı geçerdı. Köyde her haftada pazar kurulur, pazara civar köylerden gelenler de olurdu.

.....

Rüyadır.

Görülür.

Bey oğlu, ağa oğlu Hasan Bey'in ilk eşi Zehra'dan 1914 yılında Vodina'nın (Edessa) Fuştan (Foustani) köyünde doğan Mükerrem Yeter o koşuşturma günlerinden birinde, ana vatanındaki son gecelerinden birinde şöyle bir rüya gördü:

Çok büyük bir gemideydi.

Gemi çok kalabalıktı.

Bacasından kara kara dumanlar çıkıyordu.

Gemi inliyordu.

Gemide insanlar ölüyor, ölüleri battaniye sarıp denize atıyorlardı.

.....

Vakit erişmişti.

Bir gece vakti şamdanları söndürmeden yola çıktılar.

Günlerce önceden denk yaptıkları eşyaları beygirlere yüklediler.

Dört çocuk; Mükerrem, Servet, Cemile ve en küçükleri Süleyman denklerin üstüne oturdular.

Bir beygire babası, bir beygire de analığı bindi.

İki Rum kızı geldi uğurlamaya.

Kardeştiler.

* Mükerrem Yeter 18 Nisan 2012 tarihinde öldü.

Ki onlar daha önceden ayrılığın acısı yaşamışlardı.

Onlar Türkiye'den Fuştan'a kaçan ailelerin çocuklarıydı.

Bir ara beraber yaşamışlardı, hatta bazı aileler aynı evi paylaşmıştı o Rumlarla.

Evangelia ve Anastasia.

Gözleri yaşlı iki Rum kızı, Mükerrerem'i kendilerinin doğduğu topraklara gidecek olmasının kışkırtılıyla uğurladı.

Yürek burkan bu vedalaşmadan sonra yola koyuldular, beygirlerin rahvan adımlarının dinginliğini hissederek.

Hüzün kervanının ilk durağı iki ay kalacakları Vartikop'tu.

Vartikop'a (Skidra) vardıklarında ilk geceyi ve sonraki uzun günleri, geceleri çadırlarda geçirdiler.

Rüyadır.

Görülür.

Hayırdır inşallah.

Mükerrerem, Rum çetecilerin baskısından korkup ailece kaçtıkları yakın köylerden Kuzuşen'dedir.

Kuzaşen de (Filotia) güzel köydür ama ille de Fuştan.

Zaten aile zor dayanır köylerinden ayrılığa.

On gün sonra dönerler yurtlarına.

Mükerrerem yeniden başlar cami okulundaki Kur'an derslerine.

O sabah da erkenden kalkmış, süt, nor ve reçelle kahvaltısını ettikten sonra kolunun altında mushaf camiye doğru yola koyulmuştur.

Caminin yarısında kız, diğer yarısında erkek öğrenciler okumaktadır. İmamın en sevdiği öğrencilerinden biridir. Hafızası çok kuvvetli olduğu için Kuran'ı kısa sürede ezberlemiş, çok küçük yaşta hafız olmuştur.

Cami okulundaki dersleri bitince eve dönerken çevredeki mısır tarlalarına dalan Mükerrerem, daha yeni baş veren mısırların arasında koşar durur.

Koşar durur.

Koşar durur.

Mükerrem, analığının ünlemesiyle uyanır kâbusa dönüşmekte olan rüyasından.

.....

Vartikop'ta çok kötü şartlar altında geçen iki aydan sonra trenle Selanik'e doğru yola koyulurlar.

Selanik'e vardıklarında manzara ürkütücüdür.

Liman ve çevresi mahşer yeri gibidir.

Hasan Bey, ağa çocuğu, bey çocuğu Hasan Bey, dört çocuğu ve eşiyle kalakalmıştır Selanik'in orta yerinde.

Hemen gidecekler midir, bekleyecekler midir?

Bu soruların yanıtı hüzün kervanındaki diğer Fuştanlıların çabalarıyla bulunur.

Bekleyeceklerdir.

Kimi Fuştanlılar çadırlarda kalırken Hasan Bey ve ailesi bir otele yerleşir.

Mükerrem'in o günlerden hatırladığı otelin altındaki leblebici dükkânı ve önünden geçen tramvaylardır.

Bir de yaramazlık yapmasın diye kardeşlerine göz kulak oluşu.

.....

Ve vakit yine erişir.

Selanik'ten yola çıkma vaktidir artık. Mükerrem ve ailesi limana vardıklarında görevlilerin yardımıyla bulurlar kendilerini Türkiye'ye götürecek gemiyi.

Güç bela binerler gemiye.

Güvertede korumalı bir yere sığınırlar.

Gemi yavaş yavaş ayrılırken limandan, yolcuları doğup büyüdükleri toprakları öksüz çocuklar gibi terk etmenin hüznünü çoktan yaşamaya başlamışlardır.

Gerçektir.

Yaşanır.

Mükerrem hayatın gerçekleriyle ilk kez gemide yüz yüze gelir.

Hani Fuştan'daki son günlerinde gördüğü bir rüya vardı ya.

Hani gemide ölenler oluyordu ya.

İşte o rüya gerçek olmuş ve gemide biri çocuk iki kişi ölmüştü. İşte o ölümler birer battaniyeye sarılıp, ayaklarına bir ağırlık bağlanıp denize atılıyordu şimdi.

Hayat bu.

O koca gemi çileli yolculuktan sonra Çanakkele Boğazı'nı geçip ilk molayı Bandırma'da verdi. Yolcularından bir kısmını Bandırma'da indiren gemi İstanbul'a vardığında Mükerrem için de zor günler başlıyordu.

Fuştanlılar iskân edilecekleri Sarıyer Bahçeköy'e gitmeden önce on gün Sirkeci'de garda konuk edildiler. Burada sağlık kontrolünden geçirilen Fuştanlılar daha sonra Bahçeköy'e gittiler.

.....

Gerçektir.

Yaşanır.

Hasan Bey, ağa çocuğu bey oğlu Hasan Bey Bahçeköy'e geldiklerinde çıplak hayatın gerçeklerinin orta yerinde buldu kendini. Memleketteki o zengin hayattan sonra yeni yurdunda kendisini yoksul bir hayat beklemektedir.

Fuştan ve çevresindeki köylerde büyük çiftliklerin sahibi Hasan Bey'e memlekette bıraktıkları saray gibi evlere karşılık Bahçeköy'de çatısı mısır saplarıyla kapatılmış derme çatma bir gecekondur verilir.

Mükerrem'in ikinci rüyası da gerçek olmuştur.

Fuştan'da, kızının deyişiyle eline balta almamış ağa çocuğu Hasan Bey, Bahçeköy'deki hayata çok fazla dayanamaz. Hem hayatın

zorlamasından, hem de Bahçeköy'e geldikleri ilk günlerde ölen en küçük çocuğu Süleyman'ın acısından ölür.

Ve küçük Mükerrem iki kardeşiyle hayatın acımasız  arkının içinde buluverir kendini.

15 yaşındayken de hemşehrisi Kuzuşenli Ali Yeter'le evlendirilerek Kemberburgaz'a gelin gelir.

şimdi sıra bu öykünün diğer yüzündedir, bugün çocukları ve torunlarıyla huzurlu bir hayat süren Mükerrem Yeter'in anlat-tıklarındadır:

"Fuştan'da çok zengin bir aileydik. Burada açlığa mahk m olduk. Çünkü rahmetli babam yanına alabildiği paraları Selanik'te bitirmişti. Buraya beş parasız geldik. Hiç olmazsa memleketteki evlerden birinin karşılığını verselerdi burada yeterdi bize ama hiçbir şey vermediler. Bahçeköy'deki ilk günlerimizde yokluktan, yoksulluktan un alamadığımız için kepek ekmeği yedik. Onca zor ve çileli günlerden sonra bugünlere geldik. şimdi bana vatan neresi diye soracak olursanız Fuştan derim. Benim vatanım orası. Çok  zl yorum oraları. Götüren olsun, hiç tereddüt etmem giderim..."

Ve biliyor musunuz?

Mükerrem Yeter ne zaman deniz kenarına gitse gözü gemilere takılır ve "vatanım" dediği Fuştan'a gitmenin düşlerini kurar.

Türkiye’de akrabaları var

Onu Vodina’nın Exsaplatanos köyünde ulu çınarlar altındaki kahvede iskambil oynayan hemşehrilerini seyrederken buldum.

Arkadaşlarının oyununa ikide bir Türkçe müdahale ediyordu.

Dayanamadım, "Nerdensin be yahu?" diye sordum.

Kalktı yerinden, soruma soruyla karşılık verdi:

"Net’çen..."

İşte diyalog kurulmuştu aramızda.

Daha sonra hiç duymadığım türkülerle yol yorgunluğumuzu giderecek bir mini konser veren, fıkralar anlatan Nikos Çakiroğlu 1935 yılında Kapinyani’de doğmuş.

Anadan da, babadan da Bursalı.

Ama köylerinin adını hatırlayamadı.

Niye konuşmak istediğimi söyleyince "Şinci bak, burada kimse benim gibi Türkçe konuşamaz." diyerek bir çırpıda şunları anlattı:



Nikos Çakiroğlu

"Anam 16, babam 28 yaşındaymış buralara geldiklerinde. İkisi de 'Bursa gibi yer var mı acap dünyada.' derlerdi. Çok yavuz yermiş. Babam 'Keşke oralarda kalsaydık. Adıma Diamandi diyeceklerine Hasan deselerdi ne olurdu?' derdi ara sıra.

Ve eklerdi:

'Türklerle kardeş gibi yaşıyorduk.'

Bizimkilerin yaşadığı köyün tanınmışlarından bir Ömer Bey varmış. Ömer Bey, anamın kardaş çocuğuyla evlenmiş. 17 yaşındaki kız Ömer Bey'i sevmiş. Kız güzel kızmış, biliyon mu? Kız Müslümanla evlendi diye mahkemelere çıkarılmış, ama faydasız. Kız mahkemede '... dinden kaçtım / Hak dinine gittim, size ne?' demiş. Üç çocuk yapmış. Tabii o buraya gelmedi. Şinci Türkiye'de akrabalarım var. Ömer Bey 1922'de kaçarlarken anama babama 'Gitmeyin. Size dokunan Türk'ün karşısında ben dururum.' demiş. Ama mecburdular, geldiler. Dayım Starati yıllar sonra gitti Bursa'ya Ömer Bey'i buldu, konuştu. Ben anamın akrabasının çocuklarını tanımıyorum. Hiç gelmediler buraya. Ben de gidemedim oralara fukaralıktan. Gitsem mısırları kim sulayacak, hayvanları kim yemleyecek?"

Çakıroğlu'nu bu sohbetten sonra yanımıza aldık, şarkılar türküler söyleyerek Fuştan'a gittik. Dönüş yolunda yine anlattı Nikos Çakıroğlu:

"Anam babam buraya geldiklerinde çok çekmişler. Ama şimdi mezarlıkta huzur içinde uyuyorlar. Mutlaka Türkiye'yi görüyorlardır. Belki de oralarda dolaşıyordur ruhları, kim bilir.?"

Çakıroğlu'yla vedalaşırken "İhtiyarlığıma verin. Köyün adını hatırlayamadım. Halbuki dilimin ucunda..." diyerek özür diledi.

Olsun varsın.

O unutkanlık ihtiyarlıktan değil, heyecandandı.

Ha Avraam, ha İbrahim

"Ben İbrahim Matsaga." diye tanıttı kendini.

Ve sonra "Anam Asimenya Soğancıoğlu Bursa'nın Kirmasti (Mustafakemalpaşa) köyünden." diye girdi söze ve güzel güzel Türkçe anlattı:

"Adım Avraam. Sana İbrahim dedim, şaka yaptım. Hem ne fark eder ha Avraam, ha İbrahim. Aynı Tanrı'nın çocukları değil miyiz, kardeş değil miyiz? 1935 yılında burada yani Exaplata-nos'ta doğmuşum. Babam Yannis Matsaga buralı. Türkçeyi üç yaşında Kirmasti'den gelen anamdan öğrendim. O da yayamdan



Avraam Matsaga

öğrenmiş. Anam üç yaşında gelmiş ama aklında hep Türkiye vardı. Nenem Vangelio da, anam Asimenya da geri döneceklerini zannediyorlardı. Yayamın gözleri ölene kadar hep Türkiye'yi gördü, doğduğu yerleri gördü. Buraları hiç sevemedi yayam. 'Üstümüzde çok baskı var.' diye söyleniyordu. Ölene kadar gözleri hep Kirmasti'ye baktı. Ben Almanya'da fabrikalarda ırgat olarak çalıştım. Şimdi emekliyim. Arkadaşlarım hep Türktü. Türkçem onun için bu kadar güzel. Bursa'ya hiç gitmedim. Ama mutlaka gideceğim..."

Düzen bozulunca

Avrupa Parlamentosunun 2004-2009 üyesi Ioannis Glavakis ikinci kuşak mübadil.

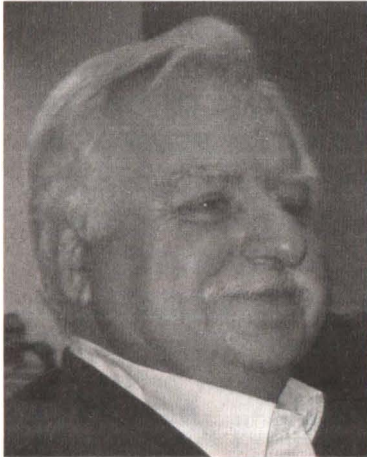
Glavakis'le, onun Vodina Piperia'daki (Bico Mahalle) fidanlı-ğında konuştum.

10 Ekim 1949 tarihinde Selanik'te doğan Ioannis Glavakis'in babası Georgios Glavakis 1903 yılında Armutlu'da; annesi Ioanna Valasaki 1914 yılında Esenköy'de doğmuş. Bugün Yalova'ya bağlı olan bu köylerde Türk ve Rumlar bir arada yaşıyormuş.

Şimdi gelelim Glavakis'in anlattıklarına:

"Anne ve babamın doğduğu topraklarda yaşadıkları hayat çok iyiyimış. Ama savaştan sonra düzen bozulmuş ve büyükle-rimiz sahip oldukları her şeyi orada bırakıp buraya gelmişler. Savaş yaktı, yıktı. Ama ailemden bu savaşa katılan olmamış. Büyükanne-min biri kız iki kardeşi Türkiye'de kalmış. 1922 yılın-da önce Mudanya'ya, oradan da gemilerle Selanik ve sonra da Aridaia'ya (Sbitska) gelmişler. Çok zor şartlarda geçen bu göç

yolculuğunun ne kadar sürdüğünü bilmiyorum. Yunanistan'a geldikle-rinde çok sıkıntılar çekmişler ama sonunda alışmışlar buraya. Annem ve babam yaşadığı sürece hep doğduğu toprakları özledi. Türkiye onların memleketiydi ve ölene dek orayı düşündüler. Ben de birçok kez onların doğduğu topraklara gittim. Keşke savaş ve mübadele olmasaydı. Mübadele binlerce insanın üzüntüsüne ve ölümüne sebep oldu."



Ioannis Glavakis

Kemal Paşa'ya teşekkür

Bir yaz günüydü.

Haber ulaştığında Zabrdeni'ye (Melanthi) önce köyün kahve-
lerini vurdu hüznün deli dalgaları.

Ve yavaş yavaş o hüznün dalgaları çepeçevre kuşattı haneleri.
Ne olacaktı şimdi?

Bu sorunun cevabı günlerce bir bilinmez olarak kaldı.

Ama sonunda bilinmezler bilindi ve acı gerçek ortaya çıktı.

Hicret.

Türkiye'ye hicret.

Bir Türk köyü olan Zabrdeni'nin yaşlıları hicret diyordu ama
aslında başlarına gelen hicret değil; mübadeleydi, mübadil
olmaktı.



Naime Kolay

Mübadelenin ne olduğunu ya-
şayarak öğrendiler onlar ve
onbinler.

Naime Kolay da o onbinlerden
biri. 1910 yılında Kesriye'nin
(Kastorya) Zabrdeni köyünde
doğan Kolay'ın ana dili Makedon-
ca. Türkçeyi arkadaşları gibi
Ürgüp'te öğrenmiş.

Mübadelenin son tanıkların-
dan "Naime Tete" bakın o tanık-
lığı hakkında neler anlattı.

"Köy hayatı işte. Köyde çocuk-
luk nasıl yaşanırsa benimki de
öyle çocukluktu. Ne oyuncak

Bu röportaj için Süreyya Aytaş'a teşekkür ederim.

vardı, ne de oynayacak arkadaş. Evden dışarı çıkamazdık ki. Şimdiki çocuklar çocuk gibi yaşıyor. Zabrdeni kestanesi ve cevizi bol bir köydü. Cevizler zamanı gelince yere düşer, biz de toplayıp toplayıp çuvallara doldururduk. Satmak için değil, kendimize. Kestaneler de toplanır, üstü toprakla kapatılırdı. Kış gelince kadınlar kestaneleri toprak içinden maşayla çekip çekip çıkarır, tenekelerle pişirirdi. Buğday, mısır, yulaf ekilir biçilirdi. Domates ve soğanı kendimiz için ekerdik. Evimiz iki kapılıydı. Karşısında köyün okulu ve camii vardı. Şimdi duyarım okulun yeri harman yeri, camimiz de kilise yapılmış. Nasıl üzülürüm bir bilseniz. Bir de bakkalımız vardı köyde. Ama gittiğimi pek hatırlamıyorum. Köyün dışında bir değirmen vardı. Değirmen yakınına eğlenmek için gidilirdi Hidrellez'de. Kızlar süslenirdi. Değirmenci dönen taşlara bindirirdi kızları. Yakınımızda Viçišta (Niki) vardı. Teyzem o köyde oturuyordu. Babam Salih'in ikizi Mehmet Amca'mın kızının oturduğu Jerveni'ye de (Agios Antonios) giderdik. Büyük alışverişler için Rupišta'ya (Argos Orestiko) gidilirdi. Ben Zabrdeni'de okula gitmedim. Ama ablam gitti. Kuran okumayı öğrendi, eski yazı öğrendi. Biz köyden ayrılmadan Zabrdeni'ye Türkiye'den Rumlar geldi. O Rumlardan biri anneanemle ellerimizde kiraz dolu sepetlerle eve dönerken yolumuzu kesti ve sepetlerimizi alarak bizi kovaladı. Duyardık, bazı gâvurlar çocukları kaçırmış. Ama iyi Rumlar da vardı. Bunlardan birine annem hep yemek verirdi. Çok temiz insanladı. Her akşam yatmadan önce çocuklarını yıkardı Rum kadını. Rumlar bizim evin arkasında toplanır bayramlarını kutlar, kırmızı yumurta pişirirlerdi."

87 Yıl Sonra

İşte bunlar Naime Kolay'ın çocukluğunun köyü Zabrdeni'ye dair anlattıkları.

Şimdi sıra köyden ayrılıştaki ve mübadele yolculuğunda. Kolay, o zorlu yolculuğu anlatmaya "Bizi buraya Kemal Paşa getirdi. Ona müteşekkirimiz." sözleriyle başladı:

"Köyden ağlaya ağlaya yola çıkıldığında 1924'ün yaz aylarıydı. Kâh katır sırtında, kâh at arabalarıyla Zabrdeni'den Sorovic'e gittik. Bir ara gâvurlar yolda bize eşlik etti. Sorovic'ten trenle Selanik'e vardık. Limanda aşı yaptılar. Selanik'te 15-20 gün geminin gelmesini bekledik. Geminin adı Gülcemal'di. Gülcemal bizi İzmir'in Urla ilçesi'ne getirdi. Parası olanlar, hasta olanlar geminin kapalı yerlerinde geldi. Bir müddet Urla'da bekledik. Hamamlara girip, yıkandık. Kardeşim Urla'da öldü. Onu toprağa verdikten sonra aynı gemiyle Mersin'e ulaştık. At arabalarıyla gittiğimiz Yenice'den trenle Ulukışla'ya geldik. Oradan da at arabalarıyla Niğde'ye. Bir ay çadırlarda kaldık Niğde'de. Bir aydan sonra yine at arabalarıyla, kağnılarla üzüm zamanı Ürgüp'e ulaştık. Ürgüp'e geldiğimizde yerli Rumlarla karşılaştık. Bize karpuz kesip, ekmek verdi Rumlar. Sonra onlar da ağlayarak ayrıldılar bizim gibi doğdukları topraklardan."

"Naime Tete" ve köylülerinin Ürgüp'e gelişlerinin üzerinden 87 yıl geçti.

Bugün ne düşünüyor bakalım Naime Kolay:

"Aradan onca yıl geçtikten sonra şimdi yalnız kaldığımda aklıma hep Zabrdeni geliyor, çocukluğum geliyor, Urla'da ölen kardeşim geliyor. Bu dünyada hiçbir şeye sevinemedim. Bu dünyada, çocuğumun olmamasına değil kardeşimin ölümüne üzüldüm. Atalarımın ve benim köyüm Zabrdeni'ye gitmeyi bir ara çok istedim ama artık geçti..."

Bez bebeğiyle geldi

Florina'nın Zeleniç (Sklithra) köyünde 1916 yılında doğan Zülkadem Coşkun'un babası Dizar, mübadele haberini "hükümet"ten duymuş, sonra da evde anlatmış.

Köylere ulaşan mübadele haberini kent merkezinde yaşayanlar daha önce öğrenmiş, Selanik'te yayımlanan *Yeni Asır* gazetesinden.

O yıllarda Yeni Asır Selanik'ten yedi sekiz saatte Florina'ya getirilir, istasyondan tüm kente dağıtılmış.

Hükümetten veya gazeteden.

Öğrenilmiş işte büyük ayrılığın, büyük özlemin haberi.

İzmir'in Bornova ilçesinde yaşayan Zülkadem Coşkun o günlerin tanığı.

Anlatacakları var, dinler misiniz?

"Babam rençperdi. Tarlalarımız ve meyve bahçemiz vardı. Zeleniç'in ortasından bir dere geçiyordu. Bu dere köydeki Rum ve Türk mahallelerini ortadan ayırırdı. Güzel bir evimiz olduğunu hatırlıyorum. Bu evde annem Sıdika, babam, ben ve kardeşim Ali dört kişi yaşıyorduk. Bir gün bir baktık köye tanımadığımız insanlar geldi.



Zülkadem Coşkun

* Zülkadem Coşkun 1 Nisan 2011 tarihinde öldü.

** Bu röportaj için Hakan Savran'a teşekkür ederim.

Onlarla ne kadar beraber oturduk hiç hatırlamıyorum. Hatırladığım sadece iyi insanlar olduğuydu. Bugün böyle hatırladığıma göre hakikaten iyi insanlardı onlar, yani Türkiye’den gelen Rumlar. Anne ve babam da Rumlarla aralarında mesele yaşanmadığını anlatırlardı zaten. Mübadele olacağını, Türkiye’ye gideceğimizi babam evde söyledi. Babam mübadele olsun pek istemiyordu. Ama mecburmuşuz gitmeye. Çocuk olduğum için ne zaman yola çıktığımızı hatırlamıyorum. Ayrılırken Zeleniç’ten yanıma çok sevdiğim bez bebeğimi aldım. Önce Florina’ya, oradan Selanik’e gittik. Selanik’te bir ay kadar tepelik bir bölgede çadırdaki kaldık. Sonra bindik bir gemiye iki üç günde çok sıkıntı çekmeden Urla’ya geldik. Urla’dan o yıllarda Bergama ya bağlı olan Yenişakran’a iskân edildik. Köydeki yerliler bize ‘Bunlar macır.’ diyordu.”

Zülkadem Coşkun’un ailesi yeni vatanlarına kolay uyum sağlamış.

Ama ya özlem?

İşte onu sormayın.

Bu röportajın son satırları özleme dairdir.

“Babam ve amcamın Zeleniç akıllarına geldiğinde ağlamaları hâlâ gözümün önünde. Ben de doğduğum yeri, yani ana vatanım Zeleniç’i çok özledim.”

Bir avuç toprak

"Ben.." dedi, "Ben, fakir çiftçi Nikolaos Amanos. Benden ne öğrenmek istersin?"

Amanos, Katerini'nin Tohova köyünde 1939 yılında doğan ikinci kuşak İzmir, daha doğrusu Şirince mübadili.

Onu doğduğu köyde bir tavernada öğle uzosunu içerken buldum. Biraz zorlansa da ana dili Türkçeyle ve ağlayarak şunları anlattı bana:

"Annem Dimitra'yla babam Stelyo Şirince'de doğmuş. Altı yaşındayken gelmişler ama Şirince'yi çok iyi hatırlıyorlardı ve hep anlatıyorlardı. Şu fakirliğin yüzünden anne ve babamı bir türlü Şirince'ye götüremedim. Burada çiftçilikten ne para kazana-cağız ki? Yıllarca para biriktirip ancak öyle gidebildim oraya. Bir hafta gezdim oraları. Bana Şirince'de arkadaş gibi davrandılar.



Nikolaos Amanos

Beni misafir etmek için sanki yarıştılar. Bir muhtar ağırladı, bir komşuları. Hep beraber eğlendik, beraber türküler söyledik. Şirince'den bir avuç toprak, bir kök çiçek getirdim. Toprağı anne ve babamın mezarına döktüm; gazete kağıdına sarıp getirdiğim çiçeği de penceremdeki saksılardan birine diktim. Şimdi büyüdü kocaman oldu. Baharda çiçek açıyor. Sevmeye kıyamıyorum. Baktıkça Şirince'ye annemi, babamı hatırlıyorum. Bir daha gider miyim bilmiyorum ama ben yine de para biriktiriyorum Şirince'ye gitmek için. Yalan demem, para biriktirince yine gideceğim."

Artık ölebilirdi

O, ikinci kuşak Niksar mübadili Maria Narlidu. 1950 yılında Gianitsa'da (Yenice-i Vardar) doğmuş.

Yollarımız Yanya'dan dönerken Kalambaka'da bir mola yerinde kesişti.

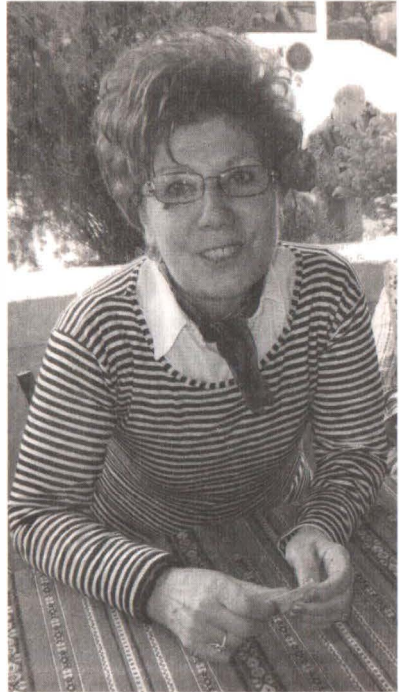
Önceleri küçük ikramlarla başlayan yakınlaşma, sonra masaları birleştirerek uzun bir sohbete dönüştü.

İşte o sohbet ortamında Maria'yla konuştum.

Maria Narlidu şunları anlattı:

"Babam Kiryako'yla anam Sofia Tokat'ın Niksarı'ından, aynı köyden. Ama şinci sizleri görünce heyecandan unuttum köyün adını. Hay Allah. Ben küçükken ikisi de köylerini çok iyi anlatıyordu. Köyleri Urum köyüymüş. 1922'de kaçmışlar. Yürüyerek yürüye Samsun'a gitmişler.

Samsun İskeleyi'nde bindikleri bir gemi onları önce İstanbul'a, sonra Selanik'e götürmüş. Bu kaçış neredeyse bir yıl sürmüş. Hem de ne kaçış biliyon mu? Her bi şeylerini köyde bırakmışlar. Babam da anam da o tarafı çok seviyordu. İkisi de çok istedikleri halde köylerine gedemedi. Ama anam İstanbul'a getti. O zaman Türkiye'ye geldiği için çok sevinmişti. Ben de üç kere İstanbul ve Bursa'ya gettim. Bir



Maria Narlidu

gün Tokat'a da gedeceğim. Babama gelince. O memleketinin hasretiyle öldü. Ama babamın ölüm döşeğindeyken anlattığı bir şey var. Bana çok dokaanmıştı. Aklıma geldikçe ağlıyorum. Sana da anlatayım, ama söz ağlamayacağım. Bir gece yarısı uyandı. Seslendi, hepimizi yanına çağırđı. Ve anlattı: 'Siz burada oturun, ben köyüme gettim uyurken. Her bi yerleri gördüm. Evimi gördüm, çocukluk arkadaşlarımla buluştum. Anacığımı gördüm. Onunla gezindik köyümde. Komşularımıza gittik. Kiliseye bile gittik, mum yaktık. Şimdi ölebilirim artık.' Babam bunları anlattıktan hemen sonra ölüverdi..."

İşte bu kadar.

Onları cehenneme yolculuktu

Onu ilk kez nerede ve ne zaman gördüğümü hatırlamıyorum.
O kim mi?

Şu bizim Yorgos canım.

Yorgos Kotzaeridis.

Yorgos anneden Bursa Görükle, babadan Sakarya Kurudere kökenli.

Onu çat Bursa ve İstanbul'da; çat Yunanistan'da, Veria'da (Karaferiye) görmek mümkün.

Hep sürprizlere açıktır.

Çoğu kez açtığı fotoğraf sergileriyle karşımıza çıkar.

Ne zaman nerede görüneceğini sadece kendisi bilir.

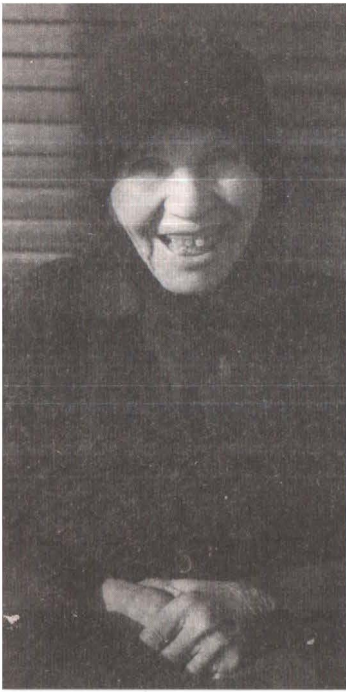
Görükle'yi anlatan kitaplar yazan Kotzaeridis atalarının topraklarına çok sık geliyor.

Görükle'yi "Orada kardeşlerim var." diyecek kadar seven Yorgos Veria'da eşiyle ikonalar yayıp sattıkları bir dükkân işletiyor. Zaman zaman gezi izlenimlerini Veria'da yayınlanan gazetelerde yazan Yorgos Kotzaeridis'in hayali Görükle'de "Yorgos'un Yeri" adıyla bir dükkân ve müze açmak.

1955 yılında Florina'nın Levea köyünde doğan Kotzaeridis'in asıl uğraşı alanı turizm.



Yorgo Kotzaeridis



Kotzaeridis'in anneannesi
Triantafyllia.

Anlattı bakalım Yorgos, neler anlattı:

"Dedem Georgios 1897'de, anneannem Triantafyllia 1905'de Görükle'de doğmuş. Bir Rum köyü olan Görükle zengin bir köymüş. Oradaki hayatları da gayet iyiymiş. Köyde seferberliğe kadar her şey yolundaymış. Rumlar seferberlikte Türk ordusuna katılmak zorunda kalmış. Dedemin kardeşi ve amcası amele taburuna alınmışlar ve bir daha geri dönmemişler. Bu yüzden çok sayıda Rum Görükle'den Amerika'ya kaçmış. Zamanla sorunlar daha da büyümüş. Ama komşu köylerle sorunları olmamış. Büyüklerimiz 1922'de kaçmış Görükle'den. Nereye gittiklerini bilmeden yola

çıkılmışlar. Önce Mudanya'ya, oradan da Tekirdağ'a; ardından da önce Komotini (Gümölcine) ve Serez'e son olarak da Florina. Çünkü Florina'nın iklimi Görükle'yle aynıymış. Bu acı yolculukla ana vatanlarını, doğdukları evleri, kiliseleri, bağları, bahçeleri; hepsinden önemlisi kalplerini ve akıllarını geride bıraktılar. Uzun yolculukta sevdikleri insanların ölümüne tanık oldular. Onların yolculukları cehenneme giden bir yolculuktu."

Türkiye İkinci Vatanı

Yunanistan'ın yerli Rumları Türkiye'den gelenlere hiç yardım etmemiş ve hiç hoşlanmamış onlardan. Bu nedenle çoğu geri dönmeyi bile düşünmüş.

Şimdi yeniden "Görükle'ye gittiğim zaman kendimi evimde gibi hissediyorum." diyen Kotzaeridis'in anlattıklarına dönelim:

"Aile büyüklerimiz yıllarca bize ülkeleri, yani Türkiye hakkında hikâyeler anlattı. Anlatır, anlatır ağlardı. Biz çocuklar da onlarla beraber ağladık. Güzel, ama acı veren hikâyelerdi o hikayeler. Anlatılanları hiç unutmadım ve unutmayacağım. Türkiye'yi seviyorum. Görükle'de çok Türk arkadaşım var. Türkiye benim ikinci vatanım. Artık bazı şeyleri oturup kardeşçe konuşmanın zamandır. İki ülkenin insanlarını bir araya getirmek için neler yapabileceğimizi konuşup tartışmalıyız. Eğer bunu politikacılar yapamıyor ya da yapmak istemiyorsa biz kendimiz yapmalıyız ve ileriye doğru bir adım atmamız."



Tekirdağ limanı. Eylül 1922. Kaos ortamı
(Fotoğraf: micrasiatikikatastrofi.blogspot.com)

Karaferye'de son ezan

EROL UZSOY

Müezzin İsmail Efendi yıllardır her gün beş defa çıktığı minareye bu defa adımlarını zorlukla atarak yavaş yavaş çıktı.

Gecenin sessizliği ve serinliği içinde ovanın karanlığına, aşağıdaki evlerin zayıf ışıklarına baktı.

Daha önce yüzlerce defa okuduğu ezanın, atalarının yüzyıllardır yaşadığı bu küçük kasabada son defa yankılanacağını düşünerek ellerini kulaklarına götürdü. Derin bir iç geçirerek gözlerini kapattı. Sicim gibi yaşlar kır düşmüş sakallarına doğru süzülürken, yanık bir sesle yatsı ezanını okumaya başladı.

Yağ kandilleri ile aydınlatılmış camide imam efendi ve cemaat, başları öne eğilmiş, gözlerinden süzülen yaşlarla İsmail Efendi'nin okuduğu yatsı ezanını son defa dinlediler. Kasabanın en uçtaki evlerine kadar bütün kasabalılar aynı hüznün ve sessizlikle başları önde ezanın bitmesini beklediler. Bir daha bu topraklarda ezan sesinin duyulmayacağı düşüncesi hepsinin yüreğine taş gibi oturmuştu.

İmam Şefik Efendi, son rekâtı kıldırıp selam verdiğiğinde, cemaatin hıçkırıkları sessizliğin içinde yankılanırken, sanki yarın her biri bir tarafa dağılmayacakmış gibi, belki de birbirlerini bir daha hiç göremeyeceklerini düşünmeden, birbirleriyle konuşmadan başları önde, kafalarında bin bir şey evlerinin yolunu tuttular.

Cemaatin tamamı dağılınca Şefik Efendi, kapıda dikilen Müezzin İsmail Efendi'den başka kimsenin kalmadığını gördü. "Sen de gidebilirsin İsmail Efendi" dedi. "Kapıyı ben kapatırım."

İsmail Efendi, boğazına düğümlenen acıyla hiçbir şey diyemedi ağır adımlarla çıktı.

İmam Şefik Efendi, cübbesi ile olduğu yere çöktü. Sarığını çıkardı. Usulca yanına koydu. Küçükük bir çocukken dedesi ile bu camiye geldiklerini, camide kılınan bayram namazlarını, avludaki bayramlaşmaları, cami hocasından gördüğü dersleri aklından geçirdi.

Birisi, bu tarihi camide son namazı kendisinin kıldıracağını söylese idi herhalde kötü bir rüya diye düşünürdü. Ama, işte; önce söylenti şeklinde duydukları, sonra jandarma kumandanı ve cemaat liderleri tarafından resmen de bildirilen o gün gelmişti.

Yüzyıllardır yaşadıkları, bütün atalarının gömülü olduğu bu toprakları yarın terk edeceklerdi. Bu tarihi camide son namazı kıldırarak da ona düşmüştü. Kaç nesil görmüş bu tarihi cami kendi kaderine, yalnızlık içinde yok olmaya terk edilecekti.

İmam Şefik Efendi çöktüğü yerden yavaşça kalktı.

Sarığını kafasına geçirdi. Kandilleri tek tek söndürdü. Son kalan kandilin titrek ışığında ağır ağır mimbere çıktı. İçinde Kuran-ı Kerim bulunan bohçayı yavaş yavaş açtı. Bohçanın içinde sarılı eskimiş ciltli kitabı öpüp başına koyduktan sonra koynuna soktu. Ağır adımlarla dışarı çıkarak halının altındaki kocaman anahtarla kapıyı hep yaptığı gibi iki kere kilitledi. Bu defa her zamankinin aksine koca anahtarı da koynuna soktu.

Kasabadaki bütün evlerin pencerelerindeki solgun ışıklardan kimsenin yatmadığını, yatamayacağını anladı. Gecenin serinliğinde, içinden; "Allah yardımcımız olsun, camimiz de atalarımızın ruhlarına emanet olsun." diyerek, gözlerinden süzülen yaşlarla, arkasına bakmadan ağır adımlarla karanlığın içinde kayboldu.

.....

Şimdi biraz eskiye dönelim.

2006 senesinde ilk defa Yunanistan'a gittiğimde, eskiden Osmanlı'nın olan vatan topraklarında kalan camilerin, türbelerin, bedestenlerin bakımsız acıklı halleri içimi çok acıtmıştı.

Hele, camları kırık, döşemeleri çıplak, şerefesi yıkık, etrafı tellerle çevrilmiş bir cami beni çok etkilemişti. Caminin önünde düşüncelere daldım. Bu camide kim bilir ne bayram namazları kılınmış; insanlar huzur içinde asırlarca ibadetlerini yerine getirmişlerdi. Ama şimdi cemaatsız, bakımsız, duvarlarında incir ağaçları bitmiş durumda yok olmayı bekliyordu. Caminin insanların oraları nasıl bırakıp gittiklerini düşündüm. O camide son defa bir ezan okunmuş, son defa namaz kılınmıştı. Sonra kapıyı kapatıp gitmişlerdi.

Sanki bir güç, belki de atalarımın ruhları adeta fısıldadılar ve bu öyküyü yazdım

Öyküm *Bizim Gazete*'yle Neval Konuk'un Yunanistan'da Osmanlı Mimarisi adlı kitabında ve www.lozanmubadilleri.com'da yayımlandı.

Aradan bir yıl kadar geçmişti, bir gün mail adresime tanımadığım birinden mesaj geldi.

İzmir'de yaşayan Suphi Niflioğlu, internette ailesinin memleketi Karaferiye'yle ilgili arama yaparken bu öyküyü okumuş.

Suphi Bey, öyküde adı geçen müezzin İsmail Efendi'nin dedesi olduğunu, mübadeleye gelip yıllarca Çeşme Yukarı Cami'de hocalık yaptığını, vefat ettiğinde de bu caminin haziresine defnedildiğini söylüyor ve mesajını "Dedemi nereden tanıyor-sunuz?" sorusuyla bitiriyordu.

Ben Müezzin İsmail Efendi'yi tanıımıyordum ki.

Çok şaşırmıştım.

Kurmacayla gerçek örtüşmüştü.

Memleketlim Suphi Niflioğlu'na rahmetli dedesini tanımadığımı, ama kurmacanın bu kadar isabetle gerçekle örtüşmesinin ilahi bir mucize olduğunu yazdım.

Suphi Bey bir de nur yüzlü dedesi İsmail Efendi'nin yaşlılık fotoğrafını göndermişti.

Öyküdeki kişilerden birisi böylece ete kemiğe bürünmüştü.

Mübadelenin hüzün gemileri

O koca köhne gemi homurdanarak çalışmaya başlayıp, ciğerlerindeki kara dumanları göğse savura savura demir alırken yolcuları ayrılık gözyaşlarını içine akıtıyordu.

Kaptan yol verdikçe köhne vapur inliyor, yolcuları yaşın yaşın ağılıyordu. Köhne gemi suları yara yara yol alıyor; aşılan her milde yolcularının yürekleri doğdukları toprakları terk etmenin acısıyla biraz daha dağlanıyordu.

Gemi meçhule gitmiyordu belki ama yolcularının hayatlarının ne olacağı meçhuldü. Yunanistan'ın Kavala, Selanik, Preveze limanlarıyla, Sakız, Limni, Midilli ve Girit adalarından kalkan hüzün gemilerine binenler günlerce kara bulutlara bakarak yol aldı. O limanlardan yola çıkarılan on binler, mübadildi.

On binler, 30 Ocak 1923 tarihinde TMBB Hükümeti'yle Yunanistan arasında imzalanan Yunan ve Türk Ahalinin Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol gereğince topraklarından zorla ve zorunlu olarak koparılanlardı.

O on binler, köhne gemilerle arkalarından bir mendil sallayanı olmadan yola çıkarıldılar ve çok zor koşullarda geçen yolculuklardan sonra yeni vatanları Türkiye'nin çeşitli limanlarına ayak bastılar.

1923 yılının ekim ayında başlayan mübadillerin taşınması işi için önceleri yabancı gemilerden faydalanma düşünüldü.

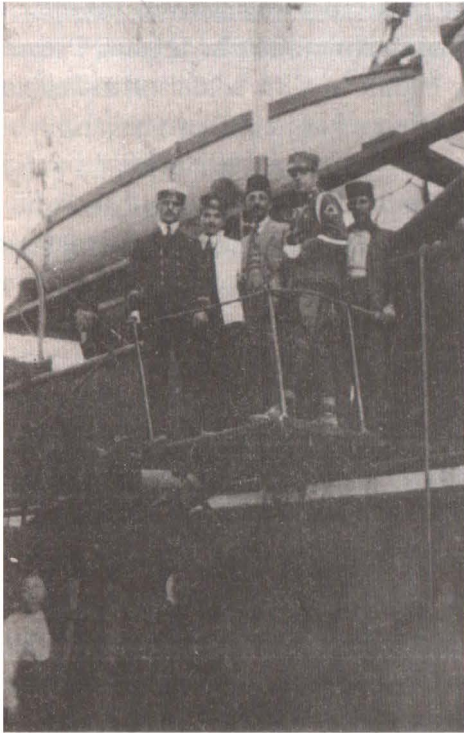
Ancak Mübadele, İmar ve İskân Bakanlığı'nın Türk armatörleri ve Seyr-i Sefain İdaresi'yle yaptığı anlaşmadan sonra taşımada büyük oranda Türk bayraklı gemiler kullanıldı. Bu gemilere İstanbul Liman İdaresi'nden uygunluk belgesi alma koşulu getirildi. Uyguluk belgesi alan gemilerde yolculuğun kolaylaştırılması için bazı düzenleneler yapıldı. Kamaralar hastalarla, kadınlar, hamileler, yaşlılar ve çocuklar için ayrıldı.

Bu gemilerde mübadillerden asgari taşıma ücreti isteniyor, çocuklardan ücret alınmıyor, fakirler indirimli olarak taşınıyordu. Hiç para veremeyecek kadar fakir olanların ücretlerini Mübadele, İmar ve İskan Vekâleti karşılıyordu. Mübadil taşıyan gemilerin hemen hemen hepsinde Hilal-i Ahmer (Kızılay) heyetleri vardı.

Mustafa Necati Bey'den sonra Mübadele, İmar ve İskân Bakanlığı'na getirilen Refet Bey'in (Canıtez) verdiği bilgiye göre, mübadele günlerinde bindirme ve indirme limanları arasında yolculukta gemilerde 269, gemilerden indirilip misafirhaneye

götürülürken dokuz, misafirhanelerde de 870 mübadil öldü.

İlk mübadil kafilesi Midilli'den 1923'ün ekiminde Ayvalık'a geldi. Midilli mübadilleri cumhuriyetin ilanına Ayvalık'ta tanık oldu. O günlerin *İleri* gazetesinde Midilli'den gelecek yedi bin kişilik kafilenin yemek, barınma, yerleştirilme ve sağlık sorunlarıyla ilgilenmek üzere İstanbul'dan iki doktor, iki hastabakıcı ve yedi hademeden oluşan ekibin Milas vapuruyla Ayvalık'a hareket ettiği haberi yer aldı.



Mübadele gemilerinden Bahr-ı Cedid ve mürettebatı. Fotoğrafın çekildiği tarih 11 Ekim 1924. (Fotoğraf: Murat Koraltürk arşivi)

Aralarında özel kumpanyaların gemilerinin de olduğu gemilerden adlarını tespit edebildiklerim şunlar:

Ankara, Altay, Bozkurt, Barış, Arslan, Akdeniz, Burgaz, Bahr-i Cedid, Anadolu, Adana, Antalya, Amid, Asya, Cumhuriyet, Canik, Dumlupınar, Giresun, Gülnihal, Gülcemal, Gelibolu, Hacıpaşa, İstanbul, İsmetpaşa, İnönü, İstiklal, İnebolu, Teşvikiye, Kırzade, Mahmudiye, Millet, Kartal, Milas, Mahmut Şevket Paşa, Reşid Paşa, Kocaeli, Kızılırmak, Nilüfer, Nimet, Sakarya, Samsun, Rumeli, Timsah, Sürat, Salih, yandan çarklı Suat ve Bahr-i Kemal, Türkiye, Trabzon, Rize, Sulh, Sürmene, Tevfik Elbari, Turan, Sadıkzade, Şam, Uğur (Oğuz), Üsküdar, Ümmet ve Ümit (Ümid.)

Yabancı Bayraklı Gemiler

Türk bayraklı bu gemilerin dışında Yunanistan va adalardan yabancı bayraklı gemi ve botlar da mübadil getirdi.

Bu gemilerden bazıları şunlar:

Maryano, Jeanne, Pirenista, General Andon, Jenatu (Zanetta da olabilir.), Arşipogolos, Kirason, Kloru, Dafenman, Rodanya, Rodina, Adriya, Corc, Teytis, Jan, Veladimpo, Prezya, Marunyan, Thetis, Vladimir.

Yunanistan'dan mübadilleri getiren Türk ve yabancı bayraklı bu gemilerin dışında bir de iç denizlerde mübadil taşıyan gemiler vardı.

Bu gemiler de şunlardı:

Gemi adlarının dökümünde birinci kuşak mübadillerle 1999 yılından bu yana yaptığım röportajlardan elde ettiğim bilgilerin yanı sıra Doç. Dr. Cahide Zengin Aghatabay'ın Mübadelenin Mazlum Misafirleri, Prof. Dr. Kemal Arı'nın Büyük Mübadele'yle Türk Ticaret-i Bahriyesi ve Mübadele Gemileri, Baki Sarısakal'ın Belge ve Tanıklarla Samsun'da Mübadele, Dr. Önder Duman'ın Rumeli'den Samsun'a Göç ve Küçük Asya Araştırmaları Merkezi'nin Göç/Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923) adlı kitaplarından da yararlandım.

Drama'nın Kozluca köyü (Karyofito) sakinlerini Sirkeci'den İzmit'e götüren Karabiga, Drama'nın Darova Köyü (Kechrokambos) mübadillerini yine Sirkeci'den Sinop'a götüren Vatan ve Kavala mübadillerini Sirkeci'den Samsun'a götüren Reşadiye.

Rumları Türkiye'nin çeşitli limanlarından Yunanistan'ın liman kentleriyle adalara ve Kıbrıs'a taşıyan gemilerden bazılarının adları şöyle:

Mersin, İstanbul ve İzmir'den Yunan bayraklı Archipelagos, Vesta, Mersin'den Yunan bayraklı Pantelis, Selanik, Patris, Antalya'dan Yunan bayraklı Andros/Andreas, Alanya'dan Türk bayraklı ırmak gemisi Azaklar ve Silifke'den motorlu/yelkenli Karadağ.

Bu arada Rumların, bazı İngiliz ve İtalyan bayraklı gemilerle kayıtlara girmeksizin Türkiye'den ayrıldığını da belirtelim.

İstanbul'un mübadele harici tutulan yerleşimlerindeki Rum mübadiller de Türk bayraklı Tire ve İsmetpaşa'yla Yunan bayraklı Venizeles, Toskana, Kavala, İyopolis, Nikomedya, Archipelagos ve Ünyanos adlı gemilerle Yunanistan'a gitti. Mimarisan'dan da Jüpiter adlı römorkörün çektiği birbirine bağlanmış 23 yelkenliyle Selanik'e uğurlandı Rum mübadiller.

Mübadele günlerinde adı geçen üç gemiyi daha analım.

Bu gemiler Abazya, Dalmaçya ve Famaka.

Bu iki gemiden Abazya'nın adı *İleri* gazetesinin 21 Ekim 1339 (1923) tarihli sayısında ikinci yardım heyetinin Selanik'e gitmek için yola çıkmaya hazırlandığı haberinde; Dalmaçya'nın adı da *Cumhuriyet* gazetesinde karma mübadele komisyonu üyelerinin Rumların mübadelesine nezaret etmek üzere İstanbul'a gelişleriyle ilgili haberde geçiyor.

Famaka'ya gelince.

Bu geminin adı da 23 Ocak 1924 tarihli *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde bir Hilal-i Ahmer heyetinin Hindistan'daki Müslümanlar-

dan mübadiller için yardım toplamak üzere bu ülkeye gitmek üzere yola çıktığı haberinde yer alıyor.

Gülcemal'e Şiirler

Mübadele gemileri arasında en büyükleri Gülcemal ve Akdeniz; en popüler olanı da hiç kuşkusuz Orhan Veli'nin adına "Hanginiz bilir, benim kadar/Karpuzdan fener yapmasını/Sedefli hançerle, üstüne/Gülcemal resmi çizmesini" diye şiir yazdığı, Atatürk'ün de birkaç kez bindiği çift bacalı dört direkli Gülcemal'di.

"Denizler güzeli" diye de anılan Gülcemal, Belfast'ta Titanic'in de sahibi olan White Star firması adına 15 Ekim 1874 tarihinde Germanic adıyla denize indirildi. 30 Mayıs 1975 tarihinde de ilk seferine çıktı.

Gülcemal 1902 yılında merkezi Liverpool'de olan Dominion Lines adlı vapurculuk şirketine satıldı. Geminin adı Ottawa olarak değiştirildi yedi yıl Avrupalı göçmenleri Amerika'ya taşıdı.

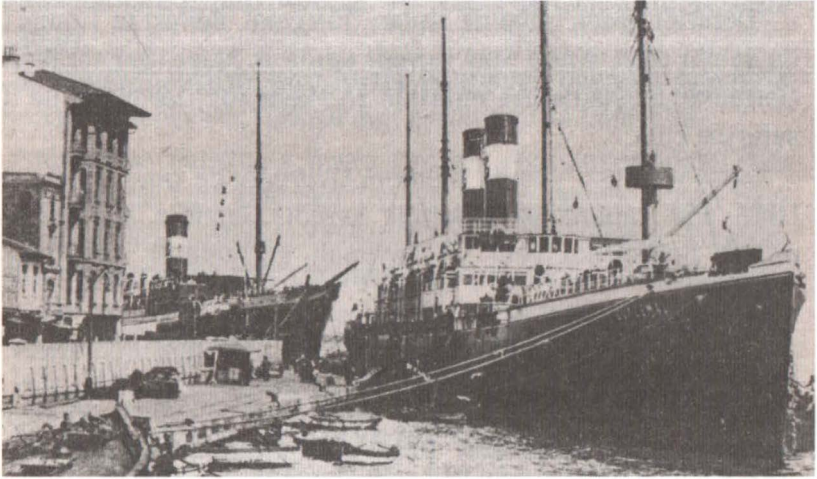
1910 yılında Nihad, Hamdi ve Abdurrahman Beylerden oluşan satın alma komisyonu tarafından beğenilip Osmanlı Seyr-i Sefain adına 25.112 altın liraya satın alındı. Gemiye dönemin padişahı Beşinci Mehmet Reşat'ın annesinin adı Gülcemal verildi.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında bir ara asker taşımada kullanılan, hatta hastane gemisi olarak da hizmet veren Gülcemal savunma amaçlı silahlandırıldı ve Gelibolu cephesine birlikler taşıdı.

Gülcemal, Gelibolu'dan İstanbul'a dönerken 27 Şubat 1915 tarihinde İngilizlerin E-11 denizaltısı tarafından İmralı açıklarında torpillenerek pruvasından büyük hasar gördü ve iki yıl sürecek onarım için İstanbul'a getirildi.

Savaş bitince 1918–1919 tarihleri arasında Yunanistan ve Mısır'daki esir kamplarında tutulan Alman askerlerini Wilhelmshaven ve Hamburg limanlarına taşıyan Gülcemal 1920-1921 yıllarında Dedeoğlu adlı bir Rum İşletmeci tarafından kiralanarak Köstence-İstanbul-Napoli ve Marsilya üzerinden New York'a dört sefer yaptı.

Mübadeleinin efsane gemisi Gülcemal 1937 yılında hizmet dışı bırakıldı. 1950 yılına kadar Camialtı Tersanesi'nin önünde demirli duran gemi sökülme üzere İtalyanlara satıldığında 75 yaşındaydı.



Mübadele gemileri arasında en tanınmış olanı Atatürk'ün de birkaç kez bindiği çift bacalı dört direkli Gülcemal'di. "Denizler güzeli" diye de anılan Gülcemal 1937 yılında hizmet dışı bırakıldı. 1950 yılına kadar Camialtı Tersanesi'nin önünde demirli duran gemi sökülme üzere İtalyanlara satıldığında 75 yaşındaydı. (Fotoğraf: *Hayat* Mecmuası. Mobolla arşivi.)

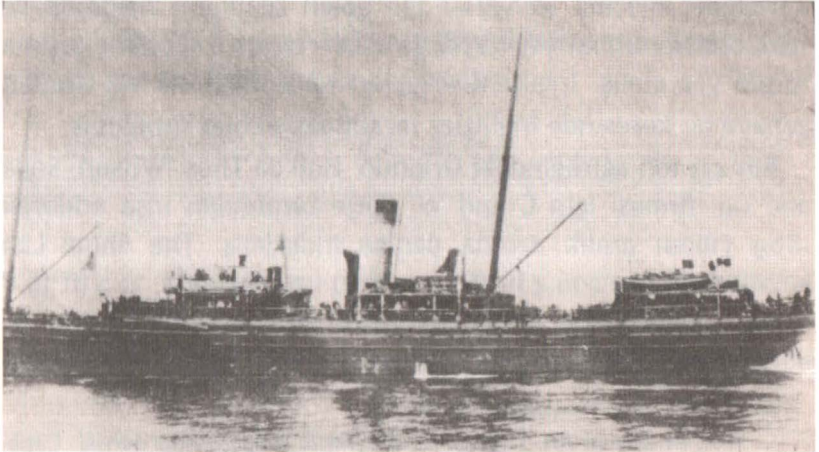
http://www.denizhaber.com/index.php?sayfa-yazar&id=28&yazi_id=100294&S/S-GULCEMAL-1874--1950.html

Mübadelenin gazi gemisi Ümid

Gemilerin de öyküleri olabileceğini hiç düşündünüz mü? O gemilerde ne sevinçler ve ne acılar yaşandığı hiç aklınıza geldi mi?

Gemilerin de doğup, öldüğünü aklınızdan geçirdiniz mi? Gemilerin bir ülkenin kaderini çizenlerin emrinde görev yaparken yaralandıklarını, batma tehlikesi geçirdiklerini, hatta battıklarını; kaptanları ve mürettebatıyla birer kahramanlık abidesi olduklarını biliyor muydunuz?

Bu sorular her gemi için geçerli ama mübadelede görev alan en moderni Gülcemal'in bile daha o zaman 50 yaşında olduğu düşünülecek olursa mübadele gemileri için daha çok geçerli. Mübadele yıllarında Yunanistan'ın liman kentleriyle adalardan Türkiye'ye mübadil getiren kimi özel, kimi Seyr-i Sefain İdaresi'ne bağlı onlarca gemi ufak tefek kazaların dışında ölümle



Mübadele günlerinde 55 yaşında olan, o zamana kadar bir kaç kez sahip ve nitelik değiştiren Ümid mübadil taşıyan gemiler arasında görev sırasında batan tek gemiydi. (FOTOĞRAF: Orhan Kızıldemir arşivi.)

sonuçlanabilecek büyük kaza yaşamadan görevlerini tamamlayarak asıl işlerine döndü.

Ümid hariç.

Mübadele günlerinde 55 yaşında olan, o zamana kadar bir kaç kez sahip ve nitelik değiştiren Ümid hurdalıktan çıkarılmıştı ve mübadil taşıyan gemiler arasında o yıllarda batan tek gemiydi. Girit'in Kandiye kenti açıklarında mübadilleri beklerken kömürünün bitmesi üzerine manevra yapma imkânını kaybedince dalgaların ve akıntının etkisiyle sürüklenip karaya oturan Ümid kıçından ikiye bölündü ve kaptan Hüseyin Bey'in tüm çabasına rağmen 17 Mart 1924 Pazartesi günü Ege'nin sularına gömüldü. Teselli, boş olarak batan gemide ölen olmamasıydı.

Ümid'in kaptan ve mürettebatı daha sonra Mersin gemisiyle İstanbul'a getirildi.

1869 yılında İngiltere'nin Hull kentinde Orlando adıyla yolcu gemisi olarak inşa edilen Ümid mübadeleden önce Kurtuluş Savaşı yıllarında önemli rol üstlenmiş.

Ümid, o yıllarda hem Anadolu'ya insan geçişinde, hem de Karadeniz kıyısına Sovyetler'den gelen silahların naklinde ve Türk ordusunun ihtiyaç duyduğu asker, silah ve cephane taşıma işinde yer almış. İngiliz devriyeleri tarafından sık sık aranan gemiye bir keresinde İngilizler tarafından el bile konulmuş.

Bin 473 ton ağırlığındaki Orlando, Hull'da Thos. Wilson, Sons and Co. firması için C and W. Earle tarafından inşa edilerek 1869 yılının aralık ayında denize indirilmiş. The Ships List kayıtlarına göre 206.4 fit (62.9 metre) uzunluğunda, 32.2 fit (9,8 metre) genişliğinde, tek bacalı, tek direkli, 44 birinci mevki, 36 ikinci mevki ve çok sayıda ucuz mevki yolcu kapasiteli Orlando

* Prof. Dr. Kemal Arı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları* dergisi. Cilt:6, Sayı: 14, Yıl: 2007/Bahar

1879 yılında değişiklik geçirerek uzunluğu 274 fite (83,5 metre), ağırlığı bin 610 gros tona yükseltilmiş.1897 yılında makinesi değiştirilen gemi 1909 yılında Oranlı Fransız armatr Paul Castanie'e satılarak Algerie adını almış, 1913 yılında da adı Dzezai(r) olarak yeniden değiştirilmiş. 1914 yılında İştanbul'da J. Avranitidi'ye satılan geminin adı bir kez daha değiştirilmiş ve bu kez Velissarios diye adlandırılmış.

Aynı yılın mart ayında İştanbul'da hurdaya çıkartılan gemi, nakliye gemisi olarak kullanılması için kasım ayında Alman ve Türk denizciler tarafından incelenmiş ancak, çok kötü durumda olduğundan kullanılması reddedilmiş.

1916 yılına gelindiğinde gemi donanma tarafından satın alınarak Balkan ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında on vapurunu kaybeden ve beş vapuru da kullanılmaz hale gelen şirket-i Hayriye firmasının işletmesine verilmiş ve adı da mit olarak değiştirilmiş.

1919-1922 yılları arasında Karadeniz'de askerİ nakliye gemisi olarak kullanılan mit görevini tamamlayınca yeniden hurdaya çıkarılmış.

1923 yılında Türk armatrlerince hurdalıktan satın alınan geminin adı son kez ümid olarak değiştirilmiş.

Girit kokulu mektuplar

O mektuplar, Girit'in Sitia (Sitiya, İstinya) kentinden gönderilen o mektuplar 80 yıl bir sandıkta —belki de mübadelede Girit'ten getirilen çeyiz sandığında- saklandı.

80 yıl sonra bir gün aile bireylerinden bir gencin araştırmacı ruhu bohçalar arasındaki mektupların ortaya çıkmasını sağladı.

Mübadelede Sitia'dan muhtemelen Kocaeli'nin Darıca ilçesine iskân edilen akrabalara gönderilen Yunanca yazılmış mektuplar endişe, sıkıntı, merak ve acıyı yansıtıyor.

O günlerin zor koşullarında mektupla da olsa haber veren, haber almaya çalışan Nayet Karahasanaki'yle Bülentis Babalakis'in mektuplarının zarfları yok.

O nedenle Girit'ten nasıl yerine ulaştırıldığı meçhul.

Mektuplar postayla gönderilmiş olabileceği gibi elden de gönderilmiş olabilir.

Mektupları yazarlar Sitia'dan ayrılan son grupla; Sitia Camii'nin son imamı Recep Karahasanakis'in önderliğinde Türkiye'ye gelmiş.

Bu ailelerin torunları halen İzmir ve Söke'de yaşıyor.

Gelelim mektupların içeriğine.

İlk mektupta Nayet Karahasanaki şunları yazmış:

"15 Şubat 1924, Sitiya

Saygıdeğer Hacı Baba,

Hepimiz iyiyiz. Sizin de iyi olmanızı temenni ederiz. Mektubunuzu aldım, iyi olduğunuza sevindim; Allah'a çok şükür. Ablama saygılarımı söyleyin ve ellerinden öpüyorum. Asiye ve Emine'ye de selam ederim. Aynı zamanda, Hanım Nineme, Ağa Babama saygılarımı bildirin. Bizden, Ali Paşadaki'nin oğlu İbrahim Ağa'ya ve ailesine, Ali Memedaki'ye ve ailesine, Ali Liğariodaki'ye ve ailesine ve komşumuz Hacı Brayımanu'ya ve

ailesine, Ağathena'nın ablasına, Zeynep Hanım'ın kızına selamlarımızı söyleyin ve şimdi ne yaptığınızı, nasıl olduğunuzu bize yazın. Seyahatinizin nasıl geçtiğini çok merak ediyorum. Çünkü öğrendiğimize göre, orada ölenler ve ayrılanlar olmuş. Bu yüzden bana iyi olduğunuzu yazmanızı istemiyorum.

Seri öpüyorum. Senin sağ kolun, kızın Nayet Karahasanaki."

"Size güveniyorlar"

Bülentis Babalakis'in mektubu da şöyle:

"4 Mart 1924, Sitiya Limanı

Sevgili Hacı Baba,

Sağlık yönünden iyiyiz. Bütün kalbimizle sizin de aynı durumda olmanızı temenni ederiz. Mektubunuzu aldım ve yaptığınız kötü seyahatte, acı sıkıntılardan neler çektiğinizi öğrendiğimizde çok üzüldük. Fakat, ne yapalım, Allah böyle istedi. Fakat söyle bana, sağlık olduktan sonra, herkes alışınca her şeyi unutmuyor mu?

Bir tanıdık bulduğumuzda biz de buradan acele ayrılmak istiyoruz. Iraklio'dan İzmir'e hareket edecek olan vapur için Iraklio'dan mektup bekliyoruz. Hatta Iraklio'ya gitmeyi ve oradan kaçmayı da bir şans eseri olarak düşünüyoruz. Bize bildirdiğinize göre, kaçmamız için Arhazikaki'ye sormamızı söylediniz. Sorduk, fakat o böyle bir şey bilmediğini bildirdi ve çekinik davranarak böyle bir şey olmadığını herkes söylüyor dedi.

Burada bütün hemşerilerimiz, ilginizden dolayı size teşekkür ediyorlar ve size güveniyorlar. Burada bazı birkaç evin camları kırıldı. Dafni'den, Diyafetakis annesiyle beraber Iraklio'ya kaçtı.

Buradaki evlerin bir kısmına gelen göçmenleri yerleştirdiler. Daha bir çok göçmenin geldiğini söylüyorlar. Ama onları henüz görmedik. Buradaki evlerin çoğu kilitsiz ve açık duruyor.

Burada şimdilik biz iyiyiz, bize eskisi gibi iyi davranıyorlar.

Bize sizin ve diğer hemşerilerimin neler yaptığını yazın. Sizlere ve Ziyni Efendi'ye, Molla Mehmet'e, Molla Besim'e, Cemali Ağa'ya, Ali Kambiçlaki'ye, Molla Salı Liğaroiotis'e ve hepsine, hemşerilerimize bizden ve buradakilerden selam ederim.

Cevabınızı bekliyorum, saygılarımızı bildiriyoruz.

Bülentis Babalakis."

Mektuplara nasıl ulaştığıma gelince.

5-6 Ekim 2013 tarihlerinde Cunda'da, Alibey (Cunda) Adası Kalkındırma ve Koruma Derneği'nin düzenlediği, Giritlilerin internetteki forum sayfası www.giritturk.org'nin desteklediği Göçler ve Mübadele Paneli'nin konuşmacılarından Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (ADÜ) öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Tuncay Ercan Sepetçioğlu mektuplardan söz etti. Panelden sonra Sepetçioğlu'dan mektupları rica ettim. Eksik olmasın gönderdi.

Onun, ADÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2007 yılında yaptığı Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Girit'ten Söke'ye Mübadele Öyküleri ana başlıklı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde ele aldığı mektuplarda kaynak kişi olarak üçüncü kuşak Girit mübadili Hasan Tuntaş'ın adı geçiyordu.

Ona da ulaştım ve verdiği bilgiler ışığında mübadele tarihi, özellikle de Girit mübadilleri açısından çok önemli olduğuna inandığım bu yazıyı yazdım.

Sepetçioğlu ve Tuntaş'a paylaşımları için teşekkür ederim.

Satırlardaki mübadele dramı

Mübadelenin 91. yılındayız.

30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da TBMM Hükümetiyle Yunanistan Hükümeti arasında imzalanan Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol hayata geçirildiği andan itibaren büyük dramlar da yaşanmaya başladı.

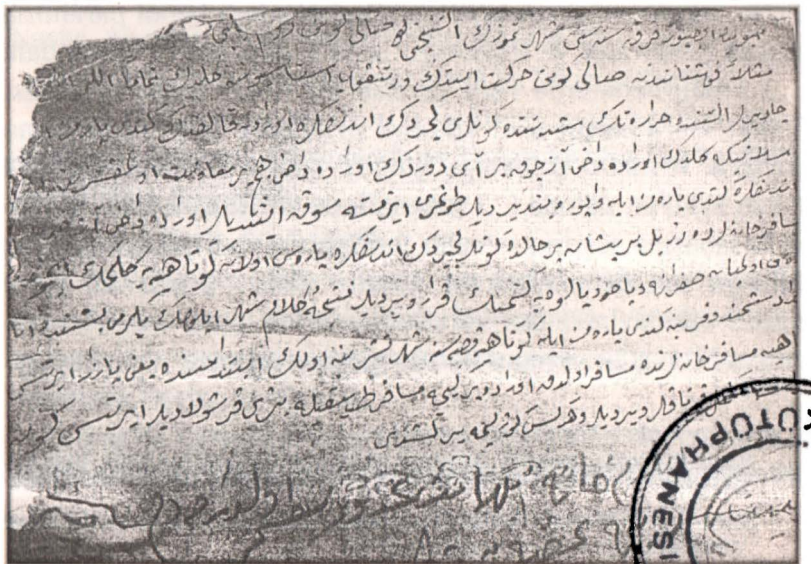
O günlerin, o dramların tanıkları birer birer aramızdan ayrılıyor.

Anıları kayıt altına alınan birinci kuşak mübadiller geleceğe sözlü miras bıraktı.

Ancak mübadillerin Yunanistan'dan, doğdukları topraklardan getirdikleri belge ve fotoğraf o kadar az ki.

Bu belgelerden biri, daha doğrusu hüznün yolculuğunu anlatan notlar elime geçti.

Vodina'nın Fuştan (Fıstani) köyündeki Çarşı Mahallesi Camii'nin imamı Ali (Durgut) Hoca'nın oğlu Hasan Durgut tarafından yıllar sonra bulunan notlar hem acıyı hem de sevinci yansıtıyor.



Notlara geçmeden önce Hasan Durgut'un babası hakkında anlattıklarına bir göz atalım isterseniz:

"Rumların, Fuştan'a gelir gelmez Çarşı Camii'nin üstünde saat olan tahta minaresine alemini söküp çan takmalarına çok üzüldü babam. Selanik'te medresede okumuş olan babam çan seslerini duyunca 'Eyvah, bu günleri de mi görecektik.' diye ağladı. Ancak, Rumlar din adamı olduğu için ona hürmet ederlerdi. Gördükleri zaman hep ayağa kalkarlardı."

Notlara gelince.

Kaç sayfa olduğu, nerede tutulmaya başlanıp nerede bittiği belli değil.

Bulunan notlar sadece 12 satır.

1950'li yıllarda Kütahya'da ölen Ali Durgut'un notları şöyle:

"İş bu 1340 senesi (1924) temmuz ayının 6. salı günü (...) meselen Fuştan'dan salı günü hareket ettik Vertikop istasyonuna geldik. Tamamen eller (...) çadırlar altında hararetin şiddetinde günler geçirdik ondan sonra oradan kalktık kendi paramızla Selanik'e geldik. Orada dahi az çok ı ay durduk. Orada dahi Hiçbir muavenet olmaksızın (..) Ondan sonra kendi paramızla vapura bindirdiler ve topumuzu İzmit'e sevk ettiler orada dahi (...) misafirhanelerde rezil perişan bir halde günler geçirdik. Ondan sonra parası olan Kütahya'ya gelmek için, (...) olmayan Safran'a veyahut Yalova'ya gitmek kararı verdiler. Netice-i kelim Eylül'ün 25'inde (...) şimendiferle kendi paramızla Kütahya kasabasına teşrin-i evvelin ibtidasında yani pazartesi günü Kütahya misafirhanelerinde misafir olduk. Orada bir gece misafir takımıyla(?) bizi karşıladılar ertesi günü herkese mü-kemmel konaklar verdiler herkes güzelce yerleşti."

* Hasan Durgut'la röportaj. *İki Vatan Yorgunları*. Bağlam Yayınları. İstanbul, 2007.

** Notları veren Mustafa Bayca'yla günümüz alfabesine aktaran meslektaşım Yusuf Ziya Belviranlı'ya teşekkür ederim

Duygu da ortak, türkü de

Onlar dedelerinden, babalarından dinledikleri "memleket" öyküleriyle büyüdüler.

Yazları bağda, bahçede ve belki bir kuyu başında; kışları tek göz odada soba başında ve belki mutfakta ayran çalkalanır, kabak börekleri pişerken kuzine karşısında.

Nasıl da heyecanlıydılar.

Günler geçmek bilmedi.

Kolay mı, "kök"lerinin yeşerdiği topraklara gideceklerdi.

O topraklar dedelerinin, ninelerinin doğduğu topraklardı, yıllarca anlatılan "memleket"ti.

O topraklar, mübadele sözleşmesiyle zorla ve zorunlu olarak terk edilen topraklardı.

O topraklar ata mirası topraklardı.

O topraklar Selanik, Drama, Kavala, Kozani, Langaza, Kılış, Florina, Yenice-i Vardar, Karaferye, Vodina, Yanya, Serez, Naslıç, Ağustos, Alasonya, Grebene, Kayalar'dı.

Ve Midilli, Girit, Semendirek, Limni ve Sakız adalarıydı.

Lozan Mübadilleri Vakfı'nın 15-19 Mayıs 2009 tarihleri arasında ata topraklarına düzenlediği ve benim beşinci kez katıldığım yolculuğa 41 kişi çıktık.

Yolculuk Tuzla'dan başladı.

16 Mayıs'ta gün ışıırken İpsala ve Yunanistan tarafında Kipi gümrüklerini geçip Gümülcine'de kahvaltımızı yaptıktan sonra mübadelede sınır kabul edilen Karasu (Nestos) Nehri'ni geride bırakarak Drama'ya uğradık.

Drama'da Karpuzkaldıran (Ayavarvara) parkında, çok kısa bir mola verip ata topraklarına yolculuğa İstanbul'dan katılan dört

kişilik Filiz ailesini köyleri Borovo'ya (Potami) yolcu ettikten sonra Kozlu'ya (Platania) gittik.

Kozlu, mübadelede iskân edildikleri Samsun'un Alaçam ilçesini terk ederek İstanbul Tuzla'ya yerleşen İbrahim (İbiş) Ağa'nın köyüydü.

Köy kahvesinde bizi Kozlu'nun en yaşlı sakini, 1906 yılında Mudanya Dereköy'de doğan Tanaş Çakır karşıladı.

1922 yılında ailesiyle Dereköy'den kaçarak Kozlu'ya gelen Tanaş Çakır, mübadeleye kadar iki yıl Türklerle beraber yaşadıkları için İbiş Ağa'yı ve kardeşlerini tanıyordu. İbiş Ağa'nın üçüncü ve dördüncü kuşak torunları babalarının, dedelerinin dedesini tanıyan Çakır'la Türkçe sohbet ettiler.

Kozlu'dan güzel anılarla ayrıldıktan sonra Serez'e uğrayıp, kalesindeki çay bahçesinde soluklanıp ilk geceyi geçireceğimiz Selanik'e ulaştık.

Kılıkış'ta 3 köy

Ata yadigârı topraklarda ikinci gün Atatürk Evi'ni ziyaretle başladı.

Evin Apostolou Pavlou Caddesi'ne açılan kapısında şu yazı dikkati çekiyordu:

"Türk Milletinin büyük müceddidi ve Balkan İttihadının müzahiri Gazi Mustafa Kemal burada dünyaya gelmiştir. 29 Ekim 1933"

Beyaz Kule ve Yedikule'yi gördükten sonra sıra Kılıkış'ı (Kilkis) ve köylerini gezmeye gelmişti.

Kılıkış'ı üç köyüne uğramamız gerekiyordu.

Önce Sevindikli'ye (Eptalofos) uğradık.

Sevindikli ata topraklarına yolculuğa Tuzla'dan katılan İş ve Nalbant ailelerinin torunlarının ortak köyüydü.

Anadolu'dan gelen Rumlar mübadeleden sonra uzun süre Sevindikli'de Türklerin bıraktıkları evlerde yaşamışlar. Bir zamanlar meyve ağaçlarıyla dolu bereketli topraklara sahipmiş Sevindikli. Köy bademleriyle de ünlüymüş. Yunanistan iç savaşında yakılan köyün sakinleri 1948 yılından itibaren yeni kurulan Sevindikli'ye taşınmaya başlamış. Eski köy 1958 yılında tamamen boşaltılmış. Terk edilen evlerin temel taşları, çevre köylerde yapılan evlerde kullanıldığı için Sevindikli'de ayakta ev kalmamış.

Yeni kurulan köyün kahvesinden yanımıza gönüllü bir rehber olarak eski köye uğradık. Eski Sevindikli'de geçmişten kalan tek iz olan okul kalıntıları önünde fotoğraflar çekilip, anı olarak topraklar alındıktan sonra Paprat'a (Pontokerasia) gittik. Yüz hanelik Paprat'ta bugün Karadeniz ve Kafkasya'dan gelenler yaşıyor.



Yolculuğa Tuzla'dan katılanlar ata toprakları Kılış'ın Sevindikli köyüde. Sevindikli'de geçmişten kalan tek iz harabe halindeki bu okul binası.

Gönüllü rehberimizi köyüne bıraktıktan sonra sıra Kılış'ta uğrayacağımız üçüncü köy Sarıdoğanlı'ya (Petrades) gelmişti. Sarıdoğanlı'ya uğramadan önce yolumuzun üstündeki Karamahmutlu'ya (Mavroplagia) uğrayarak daha önceden tanıdığımız Samsunlu Sava Anastasiyadis ve eşine "merhaba" deyip hediyelerini verdikten sonra yine Nalbant ailesinin büyüklerinin köyüne vardık. Sarıdoğanlı'ya mübadele döneminde Samsun ve Giresun'dan 80 hane yerleştirilmiş. Ölüm ve genç nüfusun kente çalışmaya gitmesi sonucu köyde bugün hayvancılık yapan beş haneye bir iki dul kadın yaşıyor.

Sayıli saatler çabuk geçmişti.

Kılış'tan ikinci geceyi geçireceğimiz Kastorya'ya doğru yola çıkarken torun mübadillerin yüzlerine büyüklerinden yıllarca dinledikleri yerleri görmenin mutluluğu yansımıştı.

Güzel bir Kastorya sabahında kenti ve göl çevresini gezdikten sonra Vodina'ya (Edessa) gittik.

Vodina'da ilk işimiz insana huzur veren şelale parkını gezmek oldu.

Daha sonra Vodina'daki mübadil derneklerinden Biga Pella İli Küçük Asyalılar Derneği'nin Başkanı Maria Bouzoura ve yönetim kurulu üyeleriyle öğle yemeğinde buluştuk.

Yemekten sonra Kaymakçalan Dağları'nın eteklerindeki köylerini ziyarete başladık.

Kapinyani (Exaplatanos), Çerneşovo (Grafı) ve Fuştan (Foustani) köylerinde yaşayanlar bizi otobüsün kapısında "Hoş geldiniz. Neredensiniz bakalım?" diye karşıladı.

Türkülerimiz Ortak

Köylerin kahvelerinde kurulan sohbet masaları iki ülkenin ortak türküleri ve şarkılarıyla şenlendi.

Ancak zamanımız kısıtlıydı.

Çünkü dernek yöneticileri grubumuza verecekleri akşam yemeği için tavernada bizi bekliyordu.

Dernek başkanı Maria Bouzoura yemek başlamadan önce yaptığı konuşmada "Burada sizlerle bir arada olduğumuz için sevinçliyiz. Tek dileğimiz iki ülkenin insanların birbirleriyle arkadaş olması ve bir arada yaşaması." dedi.

Ortak türkülerin, şarkıların söylendiği, bir sirtaki bir harmandalı; bir zeybek, bir kasap oynandığı gece sona erdiğinde yemeğe katılan herkesin kanısı iki ülke insanının duygularının da ortak olduğuydu.

Son gün.

Artık dönüş yolundayız.

Ama uğramamız gereken iki kent daha var.

Önce bugünkü adı Gianitsa olan ova kenti Yenice-i Vardar.

Müslümanların kutsal kabul ettikleri kentte vardığımızda yıllarca depo ve işyeri olarak kullanılan Gazi Evranos Bey Türbesi'nin restorasyonunun tamamladığını, Yunanistan'daki yedi saat kulesinden ayakta kalanı ve en güzeli olan saat kulesinin restorasyonunun başladığını görmek bizi sevindirdi.

Günler Akıp Gitti

Kentten ayrılırken grubumuzdaki bazı arkadaşların daha önceden tanıdığı Gianitsa Küçük Asyalılar Derneği'nin yöneticilerinden Trabzon kökenli Dimitris Grigoriadis'le karşılaştık.

Grigoriadis'in ısrarlı davetini kıramayarak gittiğimiz kahvede gösterilen konukseverlik hepimizi duygulandırdı.

Kahvenin müşterileriyle sohbet güzeldi ama önümüzde uğrılacak Kavala ve ondan sonra dönüş için uzun bir yol vardı.

Grigoriadis'ten izin isteyerek Yenice'den ayrıldık.

Kavala'ya ulaştığımızda Kanuni döneminden kalma su kemerlerini, kale içindeki Osmanlı mahallesini, Kavalalı Mehmet Ali

Paşa heykeliyle evini, İbrahim Paşa Camii'ni ve bugün otel olarak kullanılan imarethaneyi gördükten sonra öğle yemeği molası verdik.

Artık dönüş zamanı.

Saatler, günler akıp gitmişti.

Tuzla'da başlayan yolculuk yine aynı yerde sona erdiğinde ata toprak ve çiçek bir sonraki yolculuğun planları yapılmaya başlanmıştı bile.



Yence-i Vardar'daki Gazi Evranos Bey Türbesi

Kavala'da dostluk türküleri

Samsun ve Amasya'daki mübadele derneklerinin üyeleriyle çıktığımız bir başka mübadele yolculuğunda Kavala ve Drama'nın köylerini dolaştık.

İlk durağımız Dedeagaç'tı.

Gün doğmuş, ortalık aydınlanmıştı.

İskeçe'de verilen kahvaltı molasının ardından mübadelede sınır kabul edilen Karasu (Nestos) Nehri'ni geçip mübadele bölgesindeki ilk durağımız Sarışaban'a (Hrisopoli) vardık. Sarışaban'da bizi belediye müdürü Didim kökenli Nikos Kondostolis karşıladı ve kenti gezdirdi.

Osmanlı döneminde küçük bir kaza merkezi olan Sarışaban tütün tarımıyla zenginleşmiş. Zengilik Yunan yönetiminde daha da artmış.

Kentte bir iki ev dışında Türk izi yok.

Bir de eski belediye binası duruyor.

Sarışaban'dan sonra yine Kondostolis'in rehberliğinde önce Domaçlı'ya (Pondolivado) sonra da Karacalar'a (Zarkadia) gittik. Karacalar mübadeleden önce 500 nüfuslu bir Türk köyüymüş.

Bugün köyde Söke ve Didim kökenliler yaşıyor.

Bir kaç Türk evinden başka eskiye dair iz yok.

Bu iki köyden sonra Baraklı'ya da (Stenopos) uğradık. Burası terk edilmiş bir dağ köyü. Bir iki ev ayakta. Yamaç evlerinin temelleri duruyor.

Kobakizade'nin Köyü

Kavala'da uğradığımız bir başaka köy de dağ köyü Muratlı'ydı (Skopos.) Muratlı'da bugün aile büyükleri Giresun ve Trabzon'dan gelen çok az Rum yaşıyor.

Sıra Uzunkuyu'ya (Makrichori) gelmişti.

Uzunkuyu'da Trakya ve Karadeniz kökenli Rumların yanı sıra Ulah kökenliler de yaşıyor.

Köydeki caminin yerine kilise, medresenin yerine de okul yapılmış. Caminin hocasının evi bugün yine konut olarak kullanılıyor.

Bardaktan boşanırcasına yağan yağmura rağmen bizi ağırlamak ve bilgilendirmek için didinen Bafra kökenli Stavrula Kirpioğlu'yla köyün diğer sakinlerine veda edip Ahmetli'yi (Apidia) köyünü arkamızda bırakarak görmeyi çok istediğim Nedirli'ye (Disvato) ulaştık.

Disvato, Yunanistan Parlamentosu'nda mübedeleden önceki son Türk milletvekillerinden Kobakizade İsmail Hakkı Bey'in köyü. Köyü o nedenle görmek istiyordum.

Nedirli'de sadece bir Türk çeşmesi geçmişten kalan iz olarak duruyor. Köyde konuşacak kimseyi bulamadık.



Bafra kökenli Stavrula Kirpioğlu (önde) Uzunkuyu hakkında bilgi veriyor.

Köyün kilisesi Agios Giorgios bir zamanlar camiymiş. Dışarıdan bakıldığında cami olduğu belli oluyor. Caminin ahşap direkli son cemaat mahalli duruyor. Kilise kapalı olduğu için içini görmek mümkün olmadı.

Kavala'da göreceğimiz iki köy kalmıştı.

Mincinos (Lekani) ve Naipli. (Polinero.)

Mincinos'ta kafilemiz büyük bir coşkuyla karşılandı.

Konakladığımız köy kahvelerinde Türkçe sobbetler kuruldu dostluk ve kardeşlik üstüne.

Ve ata topraklarına yolculuğa katılan Ozan Berraki'nin (Hasan Öztürk) sazı eşliğinde ortak türküler Yunanca ve Türkçe seslendirildi. Berraki'yle Ankara kökenli ikinci kuşak mübadil Todoros'un İzmir'in Kavakları türküsünü birlikte ve Türkçe söylemeleri alkışlandı.

Kavala'daki son durağımız Çaldağı'nın eteklerindeki Naip'liydi.

Olacak'ı (Platamonas) geçip Naipli'ye vardığımızda bizi köyün muhtarı ikinci kuşak Yozgat mübadili Yuvakim Esirbeyoğlu karşıladı.

Polinero küçük bir köy. Eski Türk evlerinden bazıları kullanılır gibi olmasa da duruyor. Köyün kilisesi caminin temelleri üzerine yapılmış. Mihrabı duruyor. Son cemaat mahallinin ahşap direkleri çürüyünce örülerek kapatılmış.

Kayaoğlu'yla Buluşma

Yolun yarısı tamamlanmıştı.

Önümüzde Drama'nın köyleri vardı.

Ancak köy ziyanretlerinden önce öğle yemeği yemek ve yorgunluk atmak için mola vermek gerekiyordu.

Molayı, bir zamanlar Drama'nın su ihtiyacını karşılayan, etrafı tütün depolarıyla çevrili Karpuzkaldıran (Ayavarvara) Parkı'nda verdik.



Mincinos köyünde mola verdiğimiz kahvede, Ozan Berraki'yle Ankara kökenli mübadil Todoros'un İzmir'in Kavakları türküsünü Türkçe söylemeleri alkışlandı.

Yemek ve dinlenmeden sonra Edirnecek (Adriani), Nusratlı (Nikiforos) köylerini geçip Bursa kökenli Rumların yaşadığı Kozlu'ya (Platania) ulaştık.

Kozlu'da kahve sohbetlerinden sonra son köyümüz Berişt'a'ya (Ptelea) gittik.

Köyden ayrılırken Nikiforos'un Bursa kökenli belediye başkanı Niko Kayaoğlu geldi. Kayaoğlu, aralarında Kozlu ve Berişt'a'nın da olduğu 40 köyün belediye başkanı.

Onunla daha önce hem makamında, hem de İstanbul'da görüşmüştüm.

Birbirimizi görünce içten bir kucaklaşmanın ardından vaktimiz yettiğince Lozan Mübadilleri Derneği Başkanı Esat Ergele'ninde katıldığı sohbete koyulduk.

Ata topraklarındaki yolculuğumuz bu buluşmayla sona erdi.

İstanbul'dan yol başladık

Lozan Mübadilleri Vakfı/Derneği yöneticileriyle 20-25 Nisan 2012 ve 9-13 Mayıs 2012 tarihlerinde Selanik, Yanya, Preveze, Parga, Arta (Narda), Kalamba, Trikala (Tırhala), Larissa (Yenişehir), Serez, Kavala, Drama, Kıkış ve Vodina yolculuğundan bir kez daha anı ve bilgi biriktirerek; röportajlar yaparak döndüm. Yanya'ya 2010 yılında da gitmiştim ama Preveze, Parga, Arta, Kalamba, Trikala ve Larissa'yı ilk kez bu yolculukta gördüm. 2010 yılında olduğu gibi Yanya'ya 1914 doğumlu Lütfü Karadağ'la gittik. 98 yaşındaki birinci kuşak Yanya mübadili Karadağ iki yıl önceki yolculukta Selanik'te Atatürk'ün evindeki anı defterini imzalayamamıştı. Bu yolculukta amacına ulaşan emekli TCDD müfettişi Karadağ 21 Nisan 2012 Cumartesi günü, daha önceden hazırlayıp yanında getirdiğı metni deftere özenle yapıştırdıktan sonra imzaladı.

Karadağ'ın imzaladığı metin şöyle:

"Aziz Atam, Senin doğduğun topraklara bugün bir kez daha geldim, bir kez daha evini gezdim.

Doğduğun bu evde aldığım her nefeste seni yaşadım, seni andım.

Sana, bize armağan ettiğın ülkenden yüreğimi getirdim. Şükranımı daha başka nasıl ifade edebilirim ki..."

Ver Elini Yanya

O gece Selanik'te konakladıktan sonra ertesi gün Yanya'ya gittik ve Lütfü Bey'in doğduğı topraklara kavuşunca yaşadığı heyecana tanık olduk.



1914 yılında Yanya'da doğan Lütfü Karadağ, ata topraklarına 2012 yılındaki gidişinde kentin bağımsız belediye başkanı Filippos Filias'la görüştü.

Yanya'da önce kentin bağımsız Belediye Başkanı Filippos Filios, vakıf ve dernek yöneticileriyle Lütfü Karadağ'ı belediye binasında kabul etti.

Başkan kabuldeki konuşmasında "Sizi atalarınızın kentinde misafir etmekten dolayı çok mutluyum." derken Karadağ da "Benim iki vatanım var. Burası doğduğum yer. Türkiye ise evimdir." dedi.

Lozan Mübadilli Vakfı Genel Sekreteri Sefer Güvenç de "90 yıllık özlemimizi gidermek için buradayız. Aile büyüklerimizi temsilen Lütfü Karadağ'ı buraya getirdik." diye konuştu. Kabulden sonra Karadağ doğduğu ve on yaşına kadar oturduğu eve gitti. Bugün Yunanistan Kültür Bakanlığı Yeni Eserler Merkezi olarak kullanılan Asopiou Sokağı'nda, bir zamanlar Yunan

kraliyet ailesinden prenslerin oturduğu iki katlı, çok odalı bahçesi yüksek duvarlarla çevrili "ev"inde merkezin yöneticileri tarafından ağırlanan Lütfü Karadağ daha sonra doğduğu odaya geçerek çocuklarıyla bir hafta erken olsa da 99. yaşına basışını kutladı.

Bu yolculuğumuzun ara duraklarından biri de Arta'ydı.

Faik Paşa Camii

Arta'da gördüğümüz Faik Paşa Camii'nin durumu beni çok hüznlendirdi.

Cami 15. yüzyılda, Fatih'in vezirlerinden Faik Paşa tarafından yaptırılmış. Kare planlı, tek kubbeli caminin yanında zamanında imaret de varmış. Son cemaat yeri yıkılan caminin sağ köşesindeki tuğladan yapılmış minare Mimar Sinan'ın eseri. Son cemaat yerinin sütunları caminin etrafına gelişigüzel atılmış. Caminin besmele ve kelime-i tevhid yazılı kitabesi duruyor. Kapının üzerindeki kemerde iki Arapça yazı var ama okunmuyor. Caminin kapısı kilitli. Pencerelerden görebildiğim kadarıyla kilise olarak da kullanılmış.

Bugüne dek hiçbir ibadethane karşısında -cami, kilise, sinagog ayırımı yapmadan söylüyorum- bu kadar hüznlenmemiştim. Faik Paşa Camii ezansız, cemaatsiz tek başına, ıssız bir yerde duruyor.

Cami hakkında son bir not sanat tarihçisi Dr. Neval Konuk'tan. Faik Paşa Camii 1976 yılına kadar genelev olarak kullanılmış.



Arta'da 15. yüzyılda Fatih'in vezirlerinden Faik Paşa tarafından yaptırılan kare planlı tek bu kubbeli cami ezansız ve cemaatsiz tek başına ıssızlığın ortasında duruyor.

Hasan Baba Tekkesi

Osmanlı'nın Yunanistan'da bıraktığı sayısız ibadethaneden biri de Yenişehir Katerini arasında Babaköy'deki Hasan Baba Bektaşî Tekkesi.

Çok eski yıllarda yanında bir de cami olan "nefes"siz tekkenin imareti duruyor.

Kim bilir kaç yıl önce restorasyon için iskelelerle çevrilen bu tekke de tıpkı Faik Paşa Camii gibi gelip geçenlerin pek fark etmediği yerde restore edilmeyi bekliyor.

Tırhala'daki Osman Şah Camii ve Külliyesi de bu yolculukta gördüğüm ibadethanelerdendi.

Mimar Sinan'ın eseri olan cami 2000'li yılların başında restore edilmiş, son cemaat yeri yeniden yapılmış.

Bugün sergi salonu olarak kullanılan caminin kitabesi kazınmış. Camiye ait bazı parçalar geniş avluda rasgele sergileniyor. Bu cami 1922'de Selimpaşa'dan kaçan Rumların geçici iskânında da kullanılmış.

Kilkış (Kilkis) ve Vodina

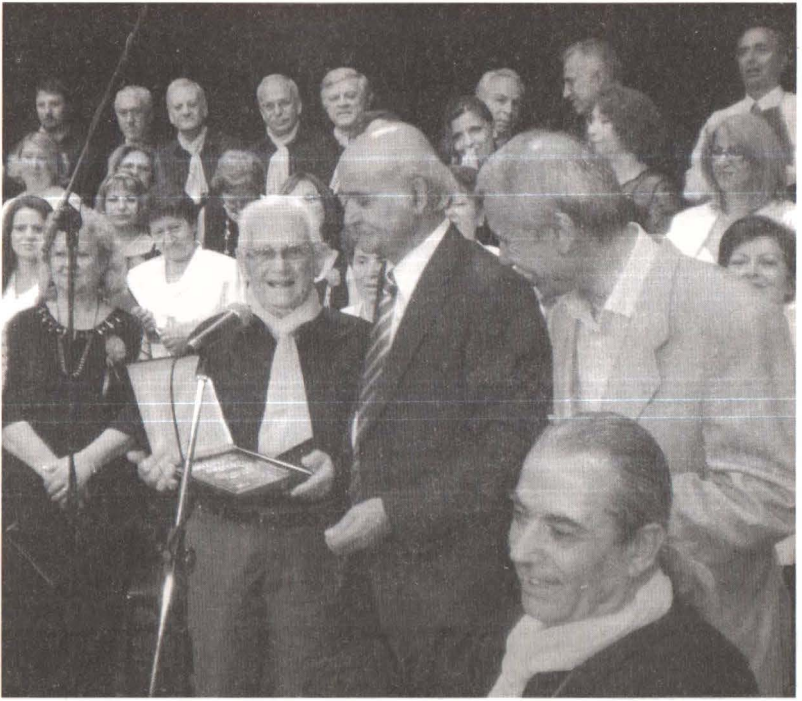
9-13 Mayıs 2012 yolculuğunun önemi LMV Korosu'nun Kilkis ve Vodina'da konser verecek olmasıydı. Kilkis'e Gümölcine ve Drama'nın köylerini dolaştıktan sonra Serez'de kısa bir molanın ardından vardığımız Selanik'te bir gece konakladıktan sonra gittik.

Kilkis'te bizi Kilkis Batı Karadeniz Kültür Derneği'nin başkanı Theodoros Pavlidis'le genel sekreteri Nikolaos S. Papadopoulos karşıladı. Otelimizde kısa bir dinlenmenin ardından Türk-Yunan dostluk gecesinin ilk etkinliği konseri dinlemek üzere Kilkis Belediyesi Kültür Merkezi'ne gittik.

Belleğimizde unutulmayacak izler bırakan gecenin açış konuşması bizi ağırlayan ikinci kuşak Bafra mübadili Pavlidis yaptı.

Pavlidis şunları söyledi:

"Biz Türkiye'de yıllarca kardeşçe yaşadık. Beraberliğimizi devam ettirmek istiyoruz. Türkiye'ye gittiğimiz zaman halk bizi sevgiyle kucaklıyor. Biz de sizleri kucaklıyor ve kalbimizde yaşatmak istiyoruz. Bir arada yaşamak hükümetlerin değil, halkların işidir. Hükümetler sonunda halkların isteğini kabul edecektir."



Kilkis Batı Karadeniz Kültür Derneği Başkanı Theodoros Pavlidis (ortada) LMV adına Lütü Karadağ teşekkür plaketi verdi.

LMV Genel Sekreteri Sefer Güvenç de "Bu güzel buluşmada bizi bir araya getirdiği için başta dostumuz Theodoros Pavlidis olmak üzere katkısı olan herkese teşekkür ederim. LMV'nin temel amacı iki ülke arasındaki sevgi, barış ve dostluk kültürüne katkıda bulunmaktır." diye konuştu.

Konuşmalardan sonra Kilkis'in iki yerel korosuyla LMV korusu ayrı ayrı konser verdi.

Konser koroların ortak söylediği Mes tou Vosporou ve Ehe ya Panaya adlı şarkılarla sona erdi.

Konserin ardından dernek başkanı Pavlidis Türk-Yunan dostluğu konusundaki çalışmaları nedeniyle LMV adına birinci

kuşak Yanya mübadili 98 yaşındaki Lütfü Karadağ'la bana birer teşekkür plaketi verdi.

Konsere Kilis Bölge Yöneticisi Hristos Gudenudis, eski Kilis Belediye Başkanı ve bugünkü başkan yardımcısı Anastatios Amanatidis'le çok sayıda kurumun temsilcisiyle çoğu mübadil 600'den fazla dinleyici katıldı.

Geceyi Kilis'te geçirdikten sonra LMV Korusu'nun Yeni Pella Küçükasyalılar Derneği-Biga'nın davetlisi olarak Vodina'da vereceği konser için "Sular Kenti" diye de anılan Vodina'ya gittik.

Vodina'da bizi konser salonun kapısında dernek başkanı Maria Bouzura'yla yardımcısı Maria Kiose karşıladı.

Konser Bouzura'nın kısa konuşmasıyla başladı. Sahneye önce Vodina'nın yerel koroları çıktı.

Son olarak LMV Korusu şef udi Fikret Yasin Özpoğda yönetiminde konser verdi.

Daha sonra Kilis'te olduğu gibi LMV korusuyla yerel Edessa Korusu ortaklaşa Yunanca Ehe ya Panaya ve Türkçe-Yunanca Bekledim de Gelmedin'i söyledi.

Son şarkıda Veria'da yaşanan Bursa Görükle kökenli yerel tarihçi Yorgo Kotzaeiridis sahneye çıkarak koroya dahil oldu ve Bekledim de Gelmedin şarkısına eşlik etti.

Vodina'daki konsere dinleyici olarak Avrupa Parlamentosu 2004-2009 dönemi üyesi Ioannis Gklavakis de katıldı.

Kilis ve Vodina'da konserlerden sonra düzenlenen dostluk gecelerinde de konserlerdeki coşku devam etti ve iki ülkenin ortak türküleri birlikte söylendi.

Sarıyer'den Sarıyar'a

Sarıyer'deki Vodina (Edessa) mübadilleri atalarının topraklarında aile geçmişleriyle buluşmanın hüznü ve sevincini bir arada yaşadı.

Sarıyer Belediyesi'nin, Sarıyer Lozan Mübadilleri Derneği ve Lozan Mübadilleri Vakfı'nın işbirliğiyle ata topraklarına düzenlediği yolculuk Belediye Başkanı Şükrü Geç'in de katılımıyla 30 Kasım 2013 akşamı Bahçeköy'den başladı.

"Güle güle gidin. Ata topraklarına bizden de selam götürün." temennisiyle uğurlanan 180 mübadil çocuk ve torunu ilk molayı Kavala'nın Moustheni (Müştiyan) köyü yakınlarında verdi.

Dinlenmenin ardından yeniden Edessa'ya doğru yola çıkıldı.

Hemen hemen hepsi ilk kez Yunanistan'a giden mübadillerle Genç'i Edessa'da Belediye Başkanı Dimitrios Yannu ve Biga Pella İli Küçük Asyalılar Derneği Başkanı Maria Bouzura'yla yardımcısı Maria Kiose karşıladı.

Başkan Yannu karşılama törenindeki konuşmasında "Dedele-
rinizin, babalarınızın doğduğu topraklara bu ziyaretiniz unutulmaz bir anı olarak kalacak. İki ülke arasındaki bu ziyaretler bizi birleştirecek. İki ülkenin halkı kardeştir. Sizleri seviyoruz." dedi.

Genç de "Böyle bir buluşmaya vesile olduğum için çok mutluyum. İki ülke arasında gidiş gelişleri sıklaştırmalıyız." diye konuştu.

Sarıyer Lozan Mübadilleri Derneği Başkanı Hüseyin Avni Sönmez konuşmasında Yannu'ya teşekkür ederken Maria Bouzura da "Kapımız sizlere daima açık. Sizi burada daha sık görmek ve ağırlamak istiyoruz." dedi.

Fuştan'a doğru

Sarıyerli mübadillerin Vodina'da ikinci durağı mübadele yıllarındaki adı Sbıtska/Subotsko olan Aridea'ydı.

Mübadiller Aridea Belediye Başkanı Pasois Dimitrios tarafından karşılandı. Dimitrios konuşmasında "Aile büyüklerinizin topraklarına hoş geldiniz." derken Sarıyerliler adına konuşan Belediye Meclis Başkan Vekili Hüseyin Coşkun da konukseverliklerinden dolayı Dimitrios'a teşekkür etti.



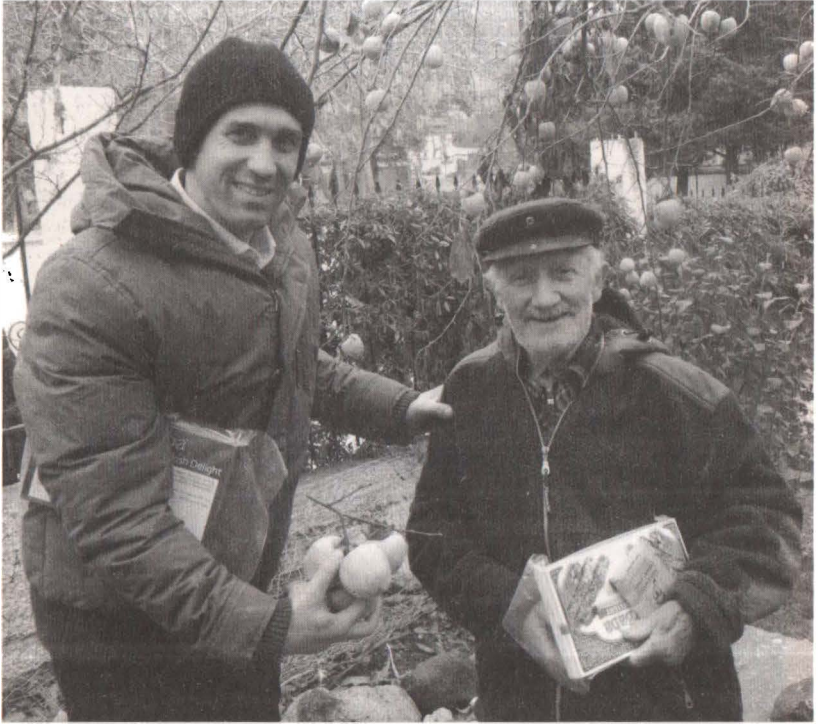
Sarıyer Lozan Mübadilleri Derneği Başkanı Hüseyin Avni Sözen Edessa Belediye Başkanı Dimitrios Yannu'ya (sağda) hediyesini verirken.

Resmi karşılamalardan sonra Sarıyer'deki mübadillerin çoğunun köyü olan Fuştan'a gidildi.

Köye ayak basar basmaz, dedelerinden babalarından duydukları kadarıyla geçmişlerinden iz arayanlardan bazıları bu amaçlarına ulaştı, dede evlerini buldu.

Ev ziyaretlerinde de duygulu anlar yaşandı.

Birol Yılmazzer hediye vermek için gittiği evde gözyaşlarıyla karşılandı. Evin 77 yaşındaki Bursa kökenli sahibi Vasilis Lale, Yılmazzer'i ağırlamak için dört döndü. Kendisi bahçedeki ağaçtan yolarcasına hurma kopararak ikram ederken karısı Giritli Vagelo Lale ev yapımı vişne likörü ikram etti.



Sarıyer Lozan Mübadilleri Derneği Sosyal ve Kültürel Faaliyetler Sorumlusu Birol Yılmazzer hediye vermek için gittiği evde 77 yaşındaki Bursa kökenli Vasilis Lale tarafından gözyaşlarıyla karşılandı.

Hava kararmaya başlamıştı.

Bu dönme zamanının geldiğinin işaretiydi.

Topraklar alındı, aile büyüklerinin mezarlarına serpmek üzere.

Sardunyalar alındı memleket kokusunu hissetmek için.

Ve "Allah yeniden görmeyi nasip etsin..." dilekleriyle Fuştan'a veda edilerek konaklamak üzere Selanik'e gidildi.

1 Aralık 2013 Pazar dönüş günüydü.

Pazar programı birinci kuşak mübadillerin hayatında çok önemli yeri olan Beyaz Kule'nin görülmesiyle başladı.

Ardından Atatürk Evi ziyaret edildi. "Ev" in yeni düzenlenmesini beğenmeyen mübadiller tepkilerini yetkililere iletti.

Dönüş yolunda Langaza'ya ve Sarıyar köyüne gidildi.

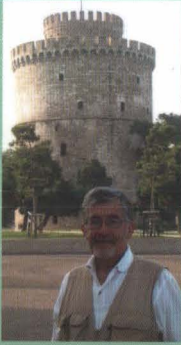
Yolculuğa katılanlar Sarıyar'ı dolaşırken başkan Genç Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın doğduğu köye, bugün eski Sarıyar olarak anılan köye gitti.

Genç dönüşünde yaptığı açıklamada "Köye duygusal bağım-dan dolayı gitmiştim. Ama köyde eskiye ait hiçbir iz kalmamış. Buna üzuldüm." dedi.

180 mübadil çocuk ve torunu Kavala'da kentin tarihi yerlerini gezdikten sonra "memleket"e özlem yolculuğu başladığı yerde sona erdi.

SELANİK'TE SELA SESİ

İSKENDER ÖZSOY



1947 yılında
İstanbul'da doğdu.
İÜ Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü'nü
bitirdi. Üniversitede
okurken Candost
dergisinde çalıştı;
Umut dergisini
yayımladı. 1973
yılında gazeteciliğe
başladı. Bugüne dek
çeşitli gazetelerde

mesleğin her kademesinde çalıştı. Daha önce
Kemal Tahir Kaynakçası (derleme, 1979), 55
Yılın Tanıkları (röportajlar, 2001), İki Vatan
Yorgunları (röportajlar, 2003), Mübadelenin
Öksüz Çocukları (röportajlar, 2007),
Kurşun Harflerin Efendisi (biyografi, 2011),
Mübadelenin Yas Kardeşleri (röportajlar,
2014), Ah Vre Memleket (öyküler, 2014)
ve Özü Sözü Yanya (biyografi, 2014) adlı
kitapları yayımlanan Özsoy, 2008 yılında
mücadele konusundaki çalışmaları
dolayısıyla TGC Gazeteciler Sosyal
Dayanışma Vakfı tarafından Babiâli'de Emek
Ödülü'yle ödüllendirildi. İskender Özsoy 2012
yılında da İstanbul Gazeteciler Derneği'nin
2011 Röportaj Ödülü'nü kazandı.

Ozanların yüreğinden, dilinden
doğan türküler gibi hüznü yüklü
bir türküdür mücadele.

Ninelerin, annelerin dilinde
yankılanan ağıttır mücadele.

Bir Selanik türkü, belki bir
Drama türküsüdür.

Bazen Girit'te söylenen mânidir.

Aynlıktır, hasrettir, ölümdür,
acıdır, sevinçtir, kavuşmadır
mücadele.

Kimi zaman dağa taşla yakılan
türküdür mücadele, kimi zaman
sevgiliye name

Sevgili kimi za
canandır; kimi
yakıldığı yer.

Belki Yanya, b
belki de Kava

Türkü hayatın
gerçeğidir.

Tıpkı mücadele
yüklü gerçek

Bu kitapta ar
dramı gözyaş
çığıdır.

